Adoptivfamiljers återresor till barnens födelseländer

Johanna Gustafsson

Linköping Studies in Arts and Sciences No. 798

Adoptivfamiljers återresor till barnens födelseländer

Johanna Gustafsson

Institutionen för Tema – Tema Barn
Linköpings Universitet, Sverige
Linköping 2020

Linköping Studies in Arts and Sciences, No. 798

Vid Filosofiska fakulteten vid Linköpings universitet bedrivs forskning och ges forskarutbildning med utgångspunkt från breda problemområden. Forskningen är organiserad i mångvetenskapliga forskningsmiljöer och forskarutbildningen huvudsakligen i forskarskolor. Gemensamt ger de ut serien Linköping Studies in Arts and Sciences. Denna avhandling kommer från Tema Barn vid Institutionen för Tema.

Distribueras av:

Institutionen för Tema – Tema Barn Linköpings universitet 581 83 Linköping

Johanna Gustafsson

Adoptivfamiljers återresor till barnens födelseländer

Upplaga 1:1

ISBN 978-91-7929-736-7

ISSN 0282-9800

© Johanna Gustafsson, Institutionen för Tema – Tema Barn, 2020

Omslagsbild: Josefin Bredberg

Tryck: LiU-Tryck, Linköping 2020

Detta verk är licensierat under en Creative Commons Erkännande-IckeKommersiell 4.0 Internationell Licens.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

Till minne av min älskade morfar Martti Hillilä

FÖRORD

Att skriva en avhandling kan beskrivas som en resa fylld av olika känslor, med- och motgångar. Därför känns det ambivalent att skriva de här avslutande orden men jag har många att tacka för den här resan. Först och främst vill jag tacka alla barn och föräldrar som har deltagit i den här studien. Tack för att ni har delat med er av era liv och erfarenheter av adoptionsåterresor, utan er hade jag aldrig kunnat skriva den här boken!

Sedan vill jag tacka mina handledare, utan er hade det aldrig blivit en bok. Anna Sparrman, min huvudhandledare, oavsett var du har befunnit dig i världen eller hur upptagen du har varit så har du alltid tagit dig tid att finnas där och läsa mina texter. Din teoretiska kunskap och analytiska blick, ditt stöd, engagemang, noggrannhet, omtanke och envishet har drivit mina texter, men också mig, framåt. Tack för allt Anna! Judith Lind, min bihandledare, du har varit ett jättestort stöd under den här resan, i synnerhet när jag har tappat fokus. Dina noggranna textläsningar, oavsett vilken gång i ordningen du läser, konstruktiva kommentarer, frågor och känsla för struktur har hjälpt mig framåt i avhandlingsarbetet. Tack för allt Judith!

Jag vill även tacka er som har läst, kommenterat och hjälpt mig framåt i textskrivandet på andra sätt. Tack Elizabeth Martinell Barfoed, som var opponent på mitt 60%-seminarium, och Sara Eldén som var opponent på mitt slutseminarium. Tack även till läsgrupperna på respektive seminarium: Johanna Sjöberg, Therése Wissö, Cecilia Lindgren och Malin Zillinger.

Tema Barn är en fantastisk, kreativ och varm arbetsplats. Tack alla underbara kollegor för fina samtal, diskussioner och givande kommentarer på seminarier och fikaraster. Ett extra tack till alla som har varit en del av ”grupphandledningen” där vi har diskuterat såväl empiri som teori – Anna Sparrman, Alex Ormalm Makii, Daniel Gustafsson, Yelyzaveta Hrechaniuk, Sarah Mitchell, Rebecka Tiefenbacher och Cecilia Lindgren. Tack till doktorandkullen 2014: Malva Holm Kvist, Joel Löw, Alex Ormalm Makii, Madeleine Wirzén och Peter Skagius som blev en del av gänget så småningom. Det kändes tryggt och roligt att påbörja doktorandtiden tillsammans med er. Extra tack till Alex Ormalm Makii för allt bollande och stöd såhär i slutfasen och till Joel Löw, Madeleine Wirzén, Rebecka Tiefenbacher och Daniel Gustafsson för att ni tog er tid att hjälpa till med korrekturläsning, trots att ni har mycket annat för er. Tack även till Håkan Löfgren, du har varit en otroligt bra och stöttande chef! Eva Danielsson, dig vill jag tacka för all administrativ hjälp under åren. Du har svarat på så många frågor, hjälpt och guidat mig vidare. Jag vill även rikta ett extra stort tack till Camilla Junström Hammar och Carin Ennergård på avdelningen för verksamhetsstöd för all hjälp under åren och Tomas Hägg för hjälp med avhandlingens omslag och layout.

Under den här resan har min familj och mina vänners stöd betytt mer än jag någonsin kommer kunna förklara. De har påmint mig om att det finns fler viktiga saker i livet än en avhandling. Tack för alla fikastunder, glas bubbel, middagar och häng som har involverat samtal om stort som smått, livet och avhandlingsarbetet! Tack Emelie Bouvin, Josefin Bredberg, Ulrika Ericsson, Lisa Hartelius, Margit Jysky, Jenny Lingström, Sara Norman, Eleonora Riström, Louise Riström och Karolina Sporre. Ni är bäst! Extra tack till Jossan för att du tog dig tid att göra det fina omslaget till den här boken och till Emelie och Jenny som hjälpte till att korrekturläsa på slutet. Till Nyköpings tjejjour Mira: det är otroligt ärofyllt att få vara en del av ett så grymt feministiskt sammanhang som gör skillnad för barn och unga. Nu ska jag köra järnet tillsammans med er!

Jag vill även rikta ett tack till min stora, fantastiska familj. Jag kommer inte kunna nämna er allihop men ni vet vilka ni är och ni vet att jag älskar och uppskattar var och en av er! Ett extra stort tack till min älskade, fantastiska mamma Marjo Gustafsson som med kärlek och tålamod har ställt upp eftermiddagar, kvällar och helger för att avlasta och skapa rum för avhandlingsarbete. Tack till min underbara pappa Mats Gustafsson och mi familia de corazón Patricia Piña Rivera och Johann Brüske. Tänk att den där återresan som vi gjorde tillsammans till Chile för så många år sedan skulle väcka ett intresse hos mig och så småningom leda till en bok om en annan typ av återresor. Gracias por todo! Tack till min älskade bror Simon, hans fru och min vän Emma och min brorson Nils. Utan er hade den här resan varit betydligt tuffare och framförallt tråkigare. Jag älskar er! Till mina fantastiska svärföräldrar Eva-Maria och Per Annerbäck, tack för allt stöd och all avkopplande tid som jag har fått spendera tillsammans med er. Till farmor och farfar, Margareta och Bengt Gustafsson, och "nanna" Pirkko Halonen – tack för alla mysiga fikastunder som har gjort att jag kan tänka på annat. Tack även moster Tarja Hillilä för alla uppfriskande promenader på Femöre, det har varit stresslindrande att promenera vid havet med dig.

Det är med andra ord väldigt många människor som har varit viktiga för mig under den här resan och för ert stöd är jag evigt tacksam. Jag vill avsluta med att rikta det största av tack till Pontus, du har stått ut med en disträ, trött, förtvivlad, stressad och grinig sambo. Jag är så tacksam för att jag har dig. Nu ska vi se ikapp alla serier som vi har missat det senaste året! Det bästa som har hänt mig under hela den här resan är Charlie, vår son. Tack lillbubs för all glädje och kärlek som du sprider, och tack för att du ger mig perspektiv på tillvaron när jag behöver det som mest. Jag älskar dig!

Med kärlek från ett flyttkaos,
Johanna

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INTRODUKTION	1
STUDIENS DISPOSITION	4
KAPITEL 1. TIDIGARE FORSKNING.....	7
ADOPTIONSFORSKNING OM URSPRUNG OCH ÅTERRESANDE.....	7
<i>Synen på ursprung inom den adoptionspolitiska kontexten.....</i>	8
<i>Adopterade om betydelser av ursprung</i>	9
<i>Adoptivföräldrars förhållningssätt till ursprung</i>	11
<i>Adoptionsåterresor</i>	12
TURISMVETENSKAPLIG FORSKNING OM URSRUNGSRESOR	15
TURISMVETENSKAPLIG FORSKNING OM FAMILJESEMESTRAR	17
<i>Kritiken gentemot barns och familjers osynlighet inom turismforskning.....</i>	18
<i>Semesterkonsumtion och barns roller inom familjen</i>	19
<i>Familjesemestrar, närhet, friktion och det vardagliga livet</i>	21
AVHANDLINGENS POSITION I SKÄRNINGSPUNKTEN MELLAN OLIKA FORSKNINGSFÄLT	24
KAPITEL 2. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER.....	27
FAMILJEN SOM SOCIAL OCH KULTURELL ARENA.....	27
<i>Att göra familj – om familjepraktiker</i>	27
<i>Vardagslivets trivialiteter.....</i>	28
<i>Pengars sociala värden</i>	29
<i>Föräldraskap, ideal och ansvar</i>	31
BARNET OCH FAMILJEN	32
<i>Relationen mellan barns perspektiv, barnperspektiv och barns aktörskap.....</i>	33
<i>Ett relationellt aktörskap</i>	34
ADOPTIONSÅTERRESOR SOM FAMILJEPROJEKT	35
KAPITEL 3. METODOLOGISKA UTGÅNGSPUNKTER OCH MATERIAL	37
INTERVJUER	37
<i>Intervjuer med reseföretag</i>	37
<i>Intervjuer med familjer</i>	39
Rekrytering och urval	39
Deltagare	41
Kombinationen av barn-, föräldra- och familjeintervjuer	42
Att lyssna på barn	46
Intervjuguider och frågor	49
Inhämtning av samtycke	50
FÄLTANTECKNINGAR	51
VISUELLA RESESKILDNINGAR	52
ANALYTISK BEARBETNING	53

KAPITEL 4. SAMMANFATTNING AV ARTIKLAR	59
ARTIKEL I	59
ARTIKEL II	60
ARTIKEL III	62
KAPITEL 5. AVSLUTANDE DISKUSSION.....	65
ENGLISH SUMMARY	71
REFERENSER.....	81
APPENDIX 1 DELTAGANDE FAMILJER	99
APPENDIX 2 INTERVJUGUIDER.....	101

INKLUDERADE ARTIKLAR

- I. Gustafsson, J. (under review). "Adoptionsåterresor som möjlighet och risk – barn och föräldrar resonerar", *Barn*.
- II. Gustafsson, J., Lind, J. & Sparrman, A. (2020). "Family memory trips – children's and parents' planning of adoption return trips", *Journal of Heritage Tourism*, 15(5), 554-566.
- III. Gustafsson, J. (2020). "Adoption return trips – Family tourism and the social meanings of money", *Tourist Studies*.
<https://doi.org/10.1177/1468797620977543>.

INTRODUKTION

Allt fler adoptivfamiljer gör så kallade adoptionsåterresor (Socialstyrelsen, 2015). Det finns ingen entydig definition av vad en adoptionsåterresa är men de olika sätten att benämna resorna - återresa, roots trip, heritage tour, motherland tour och homeland tourism - antyder att vad som motiverar dem är den adopterades födelse och ursprung någon annanstans. Kopplingen mellan ursprung och resande är inte unik för den internationella adoptionskontexten och miljontals människor reser varje år för att få söka och uppleva sina ursprung. Det sker en ökning av den här typen av resor vilket beror på det faktum att allt fler människor förflyttar sig mellan länder under sin levnadstid (Timothy, 2011). Människor kan på grund av sina migrationserfarenheter uppleva ett behov av kunskap och information om den egna bakgrunden samt vilja bibehålla relationer till familjemedlemmar, vänner, länder och platser som är betydelsefulla. Ursprungsresor är ett sätt att uppfylla sådana behov. Det finns olika typer av ursprungsresor men vad som är gemensamt för resorna är den personliga anknytningen till en plats (cf. Timothy & Boyd, 2006).

Adoptionsåterresor existerar med andra ord inte i ett vakuum utan kan situeras inom ett större sammanhang av ursprungsresor. Det som är unikt för adoptionsåterresor är att resenärerna, de adopterade, har tillbringat sin första tid i livet i sina födelseländer, att de har biologiska släktingar kvar i landet men ofta inga, eller begränsade, egna minnen av landet. Omständigheterna runt internationellt adopterades migrationserfarenheter, exempelvis att många vid tidpunkten för adoptionen var spädbarn och att de kom till familjer vars etniska ursprung skiljer sig från deras gör adoptionsåterresor till en speciell form av ursprungsresor som väcker frågor kring resandets, ursprungets och födelselandets betydelser för adopterade.

Adoptionsåterresorna bör också förstås i relation till den betydelse som ursprung har tillskrivits. Internationellt har frågor gällande internationellt adopterades ursprung adresserats i Barnkonventionen (1989) och Haagkonventionen (1993). Bland annat har man där fastställt barnets rätt till information om biologiska föräldrar, att adoptioner bör ta hänsyn till barns etniska, religiösa, kulturella och språkliga bakgrunder samt att inhemska adoptioner alltid bör ges företräde framför internationella adoptioner (Barnkonventionen, 1989, artikel 7, 20, 21b; HCCH, 1993, artikel 4b, 16).

På 1990-talet började frågan om möjligheten att söka sina personliga rötter lyftas i Sverige, först av adopterade själva och så småningom även av adoptionsorganisationer (Lindgren & Lind, 2009). I början av 2000-talet fick adopterades sökande efter biologiska släktingar medial uppmärksamhet i Sverige genom den svenska versionen av tv-programmet *Spårlöst*. Programmet går ut på att ett tv-team följer och hjälper adopterade på plats i födelseländerna i sökandet efter biologiska familjemedlemmar.

Anledningen till att ursprung har blivit viktigt oavsett om det gäller kunskap om genetiskt ursprung, information om biologisk familj, människor som tagit hand om barnet, platser där den adopterade har bott, födelsekulturen eller landet i allmänhet är sällan tydligt. Det som framstår som viktigt är ursprungets betydelse för den adopterades identitet (cf. Martinell Barfoed, 2008). I Socialstyrelsens (2015) utbildningsmaterial till adoptivföräldrar¹ står det att man kan utforska ursprunget på olika sätt, exempelvis genom att träffa andra som har invandrat eller adopterats från samma land, vara med i kultur- eller adoptionsföreningar och besöka restauranger som serverar mat från födelselandet. Socialstyrelsen menar till exempel att vuxna som har invandrat från barnens födelseländer kan bidra till landets kultur och är förebilder eftersom de liknar barnet utseendemässigt. Samtidigt betonas att adoptivföräldrar behöver balansera bejakandet av barnets bakgrund och tillhörighet i adoptivfamiljen så att barnet kan känna stolthet över "båda sina ursprung" (Socialstyrelsen, 2015: 112f).

De rekommendationer som riktas till adoptivföräldrar idag uppmanar till att respektera och främja barnets bakgrund och födelse i ett annat land (Socialstyrelsen, 2015). Adoptionsåterresor är en aktivitet som konkretiserar uppmärksammandet av adoptivbarns ursprung (cf. Howell, 2003; Lindgren & Lind, 2009). Vilka aktiviteter som gör en adoptionsåterresa till just en adoptionsåterresa varierar dock och beror på faktorer som vilka preferenser de resande har och vad som är möjligt att göra under resan (Lindgren & Lind, 2009). Det kan exempelvis finnas eller inte finnas information om biologiska släktingar, barnhem kan ha flyttat eller stängt, fosterföräldrar kanske inte längre lever, är omöjliga att hitta eller inte intresserade av att träffa den adopterade. Socialstyrelsen (2015) menar att en adoptionsåterresa kan skapa en länk mellan nu och då, samtidigt beskrivs det som viktigt att adoptivföräldrar uppmärksammar barnets individuella önskemål i samband med resan

¹ Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) uppdaterade 2020 utbildningsmaterialet till föräldrautbildningen, "Föräldraskap genom adoption". I avhandlingen används emellertid Socialstyrelsens (2015) material som gällde under tidpunkten för intervjuerna med familjerna.

(Socialstyrelsen, 2015). Det finns alltså en övergripande spänning i att som adoptivförälder kunna balansera de förväntningar och rekommendationer som finns gällande ursprung, och samtidigt vara lyhörd inför barnets behov och känslor.

Medan de adopterade som deltagit i programmet *Spårlöst* främst har varit unga vuxna som har rest till sina födelseländer utan sina adoptivfamiljer, konstaterar Socialstyrelsen (2015) att det har blivit allt vanligare att adoptionsåterresor planeras och genomförs av adoptivfamiljer med yngre barn. Svenska adoptionsorganisationer kan bistå adopterade som vill söka sina rötter med hjälp. I vissa fall anordnar de gruppåterresor för adopterade (<http://adoptionscentrum.se/sv/adopterad/aterresa>, 2020-12-04). Vid sidan av det är det idag ett flertal svenska reseföretag som säljer och arrangerar adoptionsåterresor. Den typiska adoptionsåterresan beskrivs av reseföretagen som en rundresa där man besöker sevärdheter och deltar i aktiviteter som är typiska för landet och sedan besöker barnets födelsestad/region, barnhem och eventuellt möter fosterfamiljer. Sammantaget kan man säga att resorna marknadsförs som en typ av familjeturism, ”en speciell resa för hela familjen” (<https://lotustravel.se/restyp/adoptionsaterresor/>, 2020-12-04). Reseföretagen riktar sin information i första hand till adoptivföräldrarna och ett av företagen rekommenderar att en adoptionsåterresa som familj bör göras när barnen är 9–12 år. Tanken är att barnen ska få förståelse för varifrån de kommer innan tonårsperioden och identitetssökandet sätter igång (Kinalotsen, u. å.).

Det är kostsamt att göra en adoptionsåterresa. Adopterade har i flera år krävt ett statligt bidrag för att de som vill ska kunna söka sina rötter.² Priset för en familj på fyra personer som reser i två veckor till Kina är idag ungefär 100 000 kronor, vilket innebär en stor ekonomisk uppoffring för många familjer. Kostnaderna omfattar, om man följer resebyråernas förslag på reseupplägg, allt från flygbiljetter till och från landet, hotellövernattningar, besök vid kända kulturarv och turistmål, guide, mat och shopping. Vill man besöka barnhem tillkommer dessutom kostnader för eventuella inrikesflyg, avgifter för besök till barnhemmet, presenter och donationer till barnhem och fosterföräldrar. Vd:n för ett svenskt reseföretag som säljer adoptionsåterresor säger under en intervju att det är viktigt att spendera lite mer pengar på en adoptionsåterresa för att skämma bort och hålla barnet på gott humör för att på så sätt undvika friktioner under resan (Reseföretag 1).

² Myndigheten för Familjerätt och Föräldraskapsstöd (MFoF) har av den svenska regeringen fått i uppdrag att under 2020–2021 genomföra ett pilotprojekt för stöd till internationellt adopterade i samband med ursprungssökning (<https://regeringen.se/pressmeddelanden/2020/01/stod-till-adopterade-som-soker-sitt-ursprung/>, 2020-12-04).

Att adoptionsåterresor numera ofta genomförs som familjeresor, då adoptivföräldrar reser tillsammans med sina yngre barn, väcker frågor om hur beslut om en adoptionsåterresa fattas, vem resan är till för och vad resorna betyder för barn och föräldrar. Adoptionsåterresor kan ses både som en aktivitet som bejakar den adopterades ursprung, en form av semesterkonsumtion, ett familjeprojekt, och en anpassning till rådande (adoptiv)föräldraskapsideal. Avhandlingen bygger på intervjuer med barn och föräldrar i tio svenska adoptivfamiljer. Dess övergripande syfte är att undersöka vilka implikationer genomförandet av adoptionsåterresor som familj har för beslutet att göra en resa, planeringen av resans innehåll och upplevelserna av resan. I avhandlingen adresseras följande frågor:

- Hur resonerar barn och föräldrar kring beslutet att göra en adoptionsåterresa?
- Hur bidrar barn och föräldrar till planeringen av adoptionsåterresans innehåll?
- Vilka aktiviteter och händelser blir viktiga för hur barn och föräldrar upplever adoptionsåterresorna?

STUDIENS DISPOSITION

Avhandlingen består av fem inledande kapitel och tre vetenskapliga artiklar. I kapitel ett presenteras den tidigare forskningen. Här diskuterar jag framväxten av familjeadoptionsåterresor med yngre barn som en ny modell att resa i relation till adoptionsforskning kring ursprung. Kapitlet redogör därefter för tidigare forskning som lyfter fram synen på och genomförandet av adoptionsåterresor, turismforskning om ursprungsresor samt familjesemestrar. Poängen med att kombinera dessa fält av tidigare forskning är att visa hur den här avhandlingen placerar sig i skärningspunkten mellan olika forskningsfält och hur studien i tvärvetenskaplig anda bidrar till samtliga forskningsfält.

I kapitel två redogör jag för studiens övergripande teoretiska ramverk genom att ta avstamp främst i familje- samt barn- och barndomsstudier. Kapitlet redogör för begreppen ”att göra familj”, pengars sociala betydelser, föräldraskap, barnperspektiv, barns perspektiv och aktörskap.

Det metodologiska kapitlet, kapitel tre, lyfter fram studiedesign, urvalsmetoder, intervju som metod, fältanteckningar från möten med familjerna, visuella reseskildringar och den analytiska bearbetningen av det empiriska materialet. Kapitel fyra summerar de tre artiklarna medan kapitel fem drar ihop och lyfter fram studiens resultat och betydelser.

Avslutningsvis bifogas studiens tre artiklar. Den första artikeln undersöker anledningar till varför familjer gör adoptionsåterresor både ur ett föräldra- och barnperspektiv medan den andra artikeln handlar om hur minnen från barnens födelseländer är centrala för hur föräldrar och barn planerar adoptionsåterresor och om hur resorna därför blir ett familjeprojekt. Den tredje artikeln redogör för adoptionsåterresor som ett familjeturistiskt fenomen och undersöker pengars sociala betydelser för adoptionsåterresor och familjegörande.

KAPITEL 1. TIDIGARE FORSKNING

Adoptionsåterresor tillskrivs ett värde därför att de sägs kunna bidra till att den adopterade känner stolthet över sitt ursprung i ett annat land. För att kunna förstå adoptionsåterresor, som är studiens empiriska fokus och kärna, behöver vi därför förstå diskursen runt ursprung samt de betydelser som har tillskrivits begreppet både adoptionspolitiskt och av adopterade och adoptivfamiljer. Efter en genomgång av forskning om ursprung följer adoptionsåterreseforskning. Därefter skisseras delar av forskningsfältet om ursprungsresor för att visa att begreppet ursprung inte är unikt för adoptionskontexten utan att det går att härleda adoptionsåterresor till ett större sammanhang av ursprungsresor. Fokus är på hur denna forskning har undersökt resor som görs i syfte att få mer kunskap och information om den egna personliga bakgrunden och för att upprätthålla sociala och kulturella anknytningar över nationsgränser när man lever i exil.

För att förstå adoptionsåterresornas familjekaraktär är även studier om familjesemestrar viktiga att lyfta fram. Forskning om familjesemestrar är sprungen ur en lång tradition av forskning om resande, familjesemestrars sociala funktioner och familjesemesterkonsumtion. Perspektiv som i allra högsta grad är relevanta för en studie om adoptivfamiljers återresor. Jag betraktar de olika forskningsfälten som ömsesidigt befruktande. Mitt argument är att positioneringen av adoptionsåterresor inom ett större fält av ursprungsresor, i kombination med familjesemestrar gör det möjligt att resonera kring de betydelser som en adoptionsåterresa kan ha för barn, föräldrar och familjer på nya sätt.

ADOPTIONSFORSKNING OM URSPRUNG OCH ÅTERRESANDE

Adoptionsforskning är ett omfattande fält som har utforskats av olika discipliner (Martinell Barfoed, 2008). Studier har undersökt betydelser av ursprung utifrån olika perspektiv. Ett sammanhållande tema är att ursprung ofta kopplas samman med frågor som rör identitet (Martinell Barfoed, 2008). Jag gör inte anspråk på att teckna samtliga delar av detta vittomspännande fält, utan ämnar peka på de riktningar som studierna har tagit. Mot slutet av stycket om adoptionsforskning lyfter jag fram studier om adoptionsåterresor.

Synen på ursprung inom den adoptionspolitiska kontexten

Till skillnad från länder som Storbritannien och USA har antalet inhemska adoptioner i Sverige sedan 1960-talet varit lågt vilket har haft en stor betydelse för hur frågor som rör identitet och ursprung har hanterats adoptionspolitiskt i den svenska kontexten.³ I Sverige diskuterades aspekter som ursprung tidigt i relation till inhemska adoptioner men med de internationella adoptionerna fick det en annan innebörd. Utöver biologiska familjer omfattade ursprung nu andra länder, kulturer och språk (Lindgren, 2010). I enlighet med många andra länder förespråkade svenska pionjärer inom internationell adoption under 1960-talet färgblindhet med syfte att understryka internationellt adopterades svenskhet och tillhörighet till Sverige (Jonsson Malm, 2011; Lind, 2011; Markusson Winkvist, 2005). Det blev även ett sätt att försäkra ursprungsländer om att de barn som kom till Sverige skulle inneha samma status som svenskfödda barn (Lindgren, 2010).

Under 1980-talet tillskrevs internationellt adopterades nationella och kulturella bakgrunder emellertid en allt större betydelse och studier visar att det positiva uppmärksammandet av adopterades ursprung bland annat var sammanlänkat med en politisk strävan att bemöta den i samhället växande främlingsfientligheten. Erfarenheterna från unga vuxna adopterade visade att de i motsats till syftet med den färgblinda approachen mötte diskriminering och främlingsfientlighet i sin vardag (se Lind, 2011; 2012). Men snarare än att leda till en samstämmighet runt hur frågor gällande ursprung och rötter bör hanteras, visade den svenska debatten under början av 2000-talet på två olika sidor. En del adopterade uppmärksammade vikten av det personliga ursprunget och att det fanns för lite stöd i frågor gällande ursprung och rötter. Andra adopterade, och forskare, betonade problematiken i att framställa röttersök som en norm (Lind, 2011; se även Jonsson Malm, 2011). Till exempel har den starka föreställningen om barns rätt till sina ursprung beskrivits som baserad på samhällets upptagenhet med genetiska band och idén om att alla adopterade vill, och bör få, veta mer om sin bakgrund (Howell, 2004).

Svensk forskning som har undersökt olika typer av adoptionsmaterial har visat att ursprung betonas som viktigt. I Malinda Anderssons (2008; 2010) studie, där hon analyserar hur internationell adoption konstrueras i adoptionsmaterial så som handböcker som socialtjänstens handläggare använder när de utreder lämpligheten

³ Parallellt med den svenska debatten kring frågor om ursprung så har debatter i Storbritannien och USA lyft frågan huruvida transrasiala adoptioner, främst inhemska, ska genomföras överhuvudtaget (se Lind, 2012). Rasmatchningsdebatten har färgats av de som menar att ras inte ska vara en faktor för adoptionsbeslut, förespråkare av så kallad färgblindhet. Dessa har dock kritiserats för att ha fokuserat på föräldrars rätt att adoptera, snarare än barns rättigheter att inte diskrimineras (Fogg-Davis, 2002). Motståndare till färgblindhet betonar att vitas adoptioner av icke-vita barn är problematiska, och att icke-vita barn enbart bör placeras hos vita familjer först när andra möjligheter är uteslutna (Hearst, 2012).

hos blivande adoptivföräldrar, framkommer hur ursprung lyfts fram som en naturlig och positiv del av adopterades vardag och identitet (Andersson, 2008; 2010). I sin analys av material publicerat av *Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor* under åren 1972–2004 visar Judith Lind (2011) hur begrepp som ursprung relaterar till både biologiska föräldrar och till födelselandets kultur (se även Andersson, 2008; 2010). Ursprung beskrivs som viktigt för den adopterades rätt till information om sin livshistoria, dels för att adopterade ska kunna utveckla en stolthet över sin icke-svenska bakgrund, dels för att kunna stå emot diskriminering och främlingsfientlighet (Lind, 2011).

Över tid har det således skett en övergång från att se ursprung som något som tillhör det förflutna till att lyfta fram det som en konstitutiv del av identiteten, nuet och livet (Lindgren, 2010). Rekommendationer i Sverige, och i andra länder som USA, uppmuntrar numera till en öppenhet när det gäller adopterades ursprung och rekommendationer som riktas till adoptivföräldrar uppmanar till att respektera och uppmärksamma, snarare än att tona ned, barnets bakgrund och födelse i ett annat land (se Lind, 2011; 2012; se även MFoF, 2020).

Adopterade om betydelser av ursprung

Forskare som har undersökt unga och vuxna adopterades förhållningssätt till adoption och ursprung visar att frågan om ursprung är komplicerad (se Lind, 2012; Lindgren & Lind, 2009; Lindgren & Zetterqvist Nelson, 2014; Martinell Barfoed, 2008; Von Greiff, 2000). Cecilia Lindgren och Karin Zetterqvist Nelson (2014) visar i sin studie om adopterades (20–35 år) berättelser om ursprung, rötter och bakgrund att ursprung tillskrivs olika betydelser. I de adopterades berättelser relaterar ursprung dels till den personliga bakgrunden, viktiga personer eller platser, dels till bredare, kollektiva aspekter av födelseländerna. En viktig konklusion är därför att ursprungsdiskussioner är svåra att generalisera och de bör därför alltid förankras i den enskilda individens erfarenheter (Lindgren & Zetterqvist Nelson, 2014).

Adoptioner över nationsgränser aktualiserar frågor om tillhörighet, etnicitet, ras, kultur och identitet. Det är idag oundvikligt för internationellt adopterade att möta dessa frågor, i synnerhet när de utseendemässigt inte liknar sina föräldrar (Howell, 2009) och studier visar att adopterade tillskrivs ursprung av omgivningen (Irhammar, 1997; Martinell Barfoed, 2008; Von Greiff, 2000). Linds (2012) fokusgrupp-sintervjustudie med adopterade, i åldrarna 18–35 år, visar till exempel att trots att de adopterade känner sig som svenskar, så uppfattas de inte alltid som svenskar av omgivningen (se även Osanami Törngren, Jonsson Malm & Hübinette, 2018).

Konsekvensen blir att en del adopterade upplever rasism eftersom de blir tillskrivna andra ursprung, egenskaper och nationaliteter än exempelvis den svenska (Hübinette & Tigervall, 2008a; b; Martinell Barfoed, 2008; cf. Reinoso, Juffer & Tiemann, 2014; Younes och Klein, 2014). Rasism och diskriminering blir därmed något som adopterade och adoptivfamiljer behöver utveckla strategier för att kunna bemöta (Hübinette & Andersson, 2012).

Erfarenheter av att växa upp som utseendemässigt annorlunda än omgivningen, och en öppenhet runt ursprunget i adoptivfamiljen, är faktorer som enligt forskningen påverkar viljan att veta mer om ursprung i form av den biologiska bakgrunden (Godon, Green & Ramsey, 2014; Irhammar, 1997). Det finns skillnader mellan adoptionsländer men forskningen visar att adopterade som önskar söka efter biologiska rötter möter olika sociala, familjebundna, juridiska och institutionella hinder vilket antyder att det trots de senaste decenniernas betoning på öppenhet inom adoption fortfarande existerar en rad olika barriärer som försvårar för adopterade att få information om ursprunget (Salvo Agoglia & Marre, 2020).

Frågor runt varför adopterade, oftast vuxna, söker efter ursprung i form av biologiska rötter har alltså rönt uppmärksamhet i adoptionsforskning och visar till exempel att de flesta adopterade tänker på sina biologiska familjer. Medan vissa studier menar att frekventa tankar på biologiskt ursprung hör samman med bristfälliga relationer inom adoptivfamiljen och/eller en psykisk obalans i livet (cf. Irhammar, 1997; Tieman, van der Ende & Verhulst, 2008) visar en amerikansk studie med transrasialt adopterade, i åldrarna 18–37 år, hur benägenheten att söka efter biologiska rötter är relaterad till sociokulturella faktorer och normer (Godon et al., 2014). I studien talade flera intervjuade till exempel om frustrationen över att konstant behöva förklara sina icke-vita kroppar för omgivningen. Att under uppväxten utseendemässigt särskilja sig från familjen i kombination med att samtidigt inte kunna identifiera sig med sin födelsekultur kan påverka viljan att söka efter biologiska rötter. En viktig konklusion är emellertid att drivkraften att söka efter biologiska rötter inte kan förklaras i generella termer, den behöver förstås som en flytande process som är beroende av tid, kontext och situation (Godon et al., 2014).

Det finns med andra ord en rad olika sätt som ursprung kan bli viktigt för adopterade (cf. Lind, 2012) och det finns olika förklaringsmodeller till varför ursprung kan bli viktigt. Forskning visar även att en och samma individ kan vara olika mycket intresserad av sitt ursprung under olika skeden av sitt liv (Irhammar & Cederblad, 2006). Den starka föreställningen om adopterades rätt till sina ursprung (Howell, 2004) leder emellertid till att adopterade tillskrivs en naturlig relation till sina nationella, kulturella och etniska rötter (Andersson, 2010; 2012; Hübinette & Andersson, 2012). Forskning visar dock att det varierar hur adopterade vill förhålla

sig till sina biologiska rötter och sin födelsekultur (Kim, 2019; Martinell Barfoed, 2008), och normen att vara intresserad av sitt ursprung har därför beskrivits som problematisk (Von Greiff, 2000).

Normen i diskursen runt ursprung har identifierats, och problematiserats, av flera forskare (exempelvis Cheng, 2004; Patton, 2000; Volkman, 2005b; Yngvesson, 2003). John Vincent Cheng (2004) menar till exempel att det är problematiskt att anta att adopterades kulturella rötter och arv är nyckeln till deras identiteter då identitet utifrån det här perspektivet framstår som något statiskt och medfött. Han menar att det är personliga erfarenheter snarare än biologiskt ursprung som formar identiteter. Sandra Pattons (2000) kritik bygger på liknande perspektiv när hon säger att vi istället för att tänka i termer av rötter (roots) bör tänka i termer av rutter (routes). Metaforen rötter indikerar att identiteter är sammankopplade med gener, biologi, blodsband och kultur, aspekter som alltså kan resonera bortom adopterades liv och erfarenheter. Det handlar om att förstå att identiteter konstrueras i skärningspunkten mellan gjorda rutter och rötter. Identiteter blir utifrån det här perspektivet ett resultat av kulturella, sociala, strukturella och politiska villkor samt de resor som görs i livet, snarare än enbart de biologiska rötterna (Patton, 2000).

Adoptivföräldrars förhållningssätt till ursprung

Jen Pylypa (2018) beskriver hur utvecklingen av de rekommendationer som omgärdar adoptivbarns ursprung har skett inom internationell adoption. Som en kontrast till de råd som gavs till adoptivföräldrar under den 'färgblinda' approachen när barnets tillhörighet i adoptivfamiljen betonades är det idag snarare vikten av att ha kunskap om barnets kulturella ursprung som lyfts fram i adoptionsmaterial, av adoptionsorganisationer och i förlängningen även adoptivföräldrar. Denna förändring bygger på antagandet att kunskap om födelsekulturen är avgörande för barns välmående och självkänsla (Pylypa, 2018).

Forskning visar att hur adoptivföräldrar väljer att förhålla sig till sina barns ursprungskulturer är ett resultat av de rekommendationer som adoptionsorganisationer, adoptionslitteratur, andra adoptivföräldrar sprider i kombination med adoptivföräldrars egna föreställningar om och erfarenheter från barnens födelseländer (Pylypa, 2018; Seligmann, 2013; Quiroz, 2012). I syfte att skapa en etnisk och kulturell medvetenhet hos barn deltar adoptivfamiljer i kulturella läger, firar kulturella högtider och integrerar födelselandet på olika sätt i vardagen genom mat, språk och objekt som barnböcker om adoption och etniska dockor samt åker på adoptionsåterresor. Föräldrar anstränger sig för att affirmera barns kulturella ursprung men det hjälper även föräldrar att navigera i och skapa mening runt etniska skillnader inom familjen (Volkman, 2005b; cf. Miller Loessi & Kilic, 2000).

Forskning har också kritiserat att det framförallt är de kulturella aspekterna av barns ursprung som blir integrerade i familjers vardag snarare än biologiskt ursprung och vad det kan betyda att se utseendemässigt annorlunda ut än omgivningen (Seligmann, 2013; Quiroz, 2012). Det betyder att adoptivföräldrar tenderar att konsumera mer eller mindre lättillgängliga delar av födelseländerna (Howell, 2003; Miller-Loessi & Kilic, 2000; Volkman 2005; Zhang & Pinderhughes, 2019). Risken är, menar en del, att barnen växer upp med en förvrängd syn på ursprung (Myers, 2019; Quiroz, 2012). Ursprungskultur har även blivit en allt mer integrerad del av den kommersiella marknaden eftersom konsumtionen av kulturella produkter och aktiviteter har gjort det möjligt för företag att tjäna pengar på de förväntningar som finns på ursprung. Pamela Anne Quiroz (2012) menar att det kan få effekter för adopterades liv och erfarenheter eftersom risken är att födelsekulturer kommodifieras vilket kan distansera adopterade från sina ursprungskulturer (se även Myers, 2019). Trots att adoptivföräldrar har goda intentioner med sina ansträngningar att bejaka ursprungskultur, blir med andra ord inte resultatet nödvändigtvis att födelsekulturer upplevs som autentiska eller meningsfulla för de adopterade (Godon et al., 2014). Pylypa (2018) menar att det behövs ett större fokus på att bemöta barns individuella behov. Det kan uppnås genom att i dialog med barnen uppmärksamma vilka syften som ursprungskultur ska kunna fylla för dem.

Tidigare forskning visar på komplexiteten i att som adoptivfamilj navigera runt frågor som rör ursprung eftersom det kan relatera till genetiskt, biologiskt, biografiskt, kulturellt och/eller nationellt ursprung samt till aspekter som utseende. Tidigare studier visar också att ursprung är viktigt för vissa adopterade men inte för andra liksom att det kan variera över tid om det är viktigt eller inte. Liksom Martinell Barfoed (2008) menar jag att adoptionsdiskurser runt ursprung, och normer och förväntningar på hur man bör förhålla sig till sin bakgrund, också erbjuder bestämda sätt att hantera ursprung. Det får betydelse för hur ursprung erfars av adopterade, adoptivföräldrar och adoptivfamiljer. Det får även konsekvenser för hur man inom adoptionsforskning adresserar frågor om ursprung. Utgår man från ett öppet eller slutet begrepp? I den här studien använder jag begreppet ursprung med viss varsamhet för att undvika att fylla det med ett förbestämt innehåll. Det har även använts med känslighet inför att barn och föräldrar kan ha olika sätt att förhålla sig till födelseländerna såväl i vardagen som under adoptionsåterresorna.

Adoptionsåterresor

Adoptionsåterresor har blivit en viktig symbol för adopterades rätt till sitt ursprung och sin kultur (Lindgren & Lind, 2009) och ett led i strävan att bevara ursprung (Howell 2003). Forskningen om adoptionsåterresor är relativt begränsad. I en ana-

lys av representationer av adoptionsåterresor i Adoptionscentrums medlemstidning identifierar Cecilia Lindgren och Judith Lind (2009) tre positioner som belyser olika förväntningar inför, och anledningar till, att göra en resa: 1) vissa adopterade talar om resan som ett sätt att komma 'hem', 2) andra menar att resan skapar möjligheter för att upptäcka och skapa ett nytt band till landet de föddes i men inte nödvändigtvis minns, och slutligen 3) betraktar en del sig själva som turister i landet och ser resan som en vanlig semester (Lindgren & Lind, 2009). Motiven till att göra en adoptionsåterresa kan således variera från att vilja se landet där man är född (cf. Howell, 2003; 2004; 2009) eller besöka kända kulturarv till att söka efter biologiska släktingar (Lindgren & Zetterqvist Nelson 2014; Powers, 2011a, b, c; 2017). Alla adopterade är emellertid inte intresserade av att besöka sina födelseländer (Lind, 2012).

Grundtanken att adoptionsåterresor tros vara fördelaktiga för internationellt adopterade är sprungen ur forskning med vuxna adopterade som menar att resorna var bra för deras identitetsutveckling (Wilson & Summerhill-Coleman, 2013). Forskning belyser dock att en adoptionsåterresa inte är helt okomplicerad. I en etnografisk studie av organiserade gruppåterresor till Sydkorea visar Eleana Kim (2003) till exempel hur de adopterades, i åldrarna 16–34 år, vilja att hitta biologiska familjemedlemmar krockar med de sydkoreanska researrangörernas ambitioner att visa viktiga kulturarv och traditionell kultur. Den här krocken resulterar i frustration och känslor av alienering bland de adopterade (Kim, 2003). En annan spänning åskådliggör även Signe Howells (2009) forskning som visar att adopterade kan uppleva en viss desorientering efter en adoptionsåterresa, trots en önskan att se och uppleva födelselandet resulterar resan i en starkare samhörighet med adoptivlandet.

Adoptionsåterresor kan även stärka känslor av att inte tillhöra något land fullt ut eftersom resorna blir en påminnelse om adopterades bakgrunder och tidiga livshändelser (Powers, 2011a; Yngvesson, 2003). I Barbara Yngvessons (2003) etnografiska studie om återresor till Chile, genomförda av svenska adoptivfamiljer med barn i åldrarna 10–21 år, åskådliggörs även att adopterade inte nödvändigtvis upplever resan som ett 'återvändande' eftersom de betraktar sig som svenskar. Föräldrarna uttrycker emellertid en stark önskan att resa tillbaka trots att en adoptionsåterresa kan vara förenad med risker, exempelvis att barnets bakgrundshistoria ska bli för svår att hantera eller att möten med barnets biologiska familj ska luckra upp banden inom adoptivfamiljen (Yngvesson, 2003).

I takt med att det har blivit allt vanligare att göra en adoptionsåterresa som familj har senare studier uppmärksammat familjedimensionen av resorna och de förväntningar som barn/unga vuxna och föräldrar har inför resan (se exempelvis Chin

Ponte, Kim Wang och Pen-Shian Fan, 2010; Powers, 2011a; b; c; 2017; Wang et al., 2015). Föräldrar intar ofta en aktiv roll i beslutsprocesser rörande adoptionsåterresor och drivs av en vilja att bejaka barns ursprung (Howell, 2009; Wang, Ponte och Weber Ollen, 2015). Adoptivföräldrar kan även drivas av en vilja att skapa en djupare förståelse för, och komplettera, barnens bakgrundshistoria genom att uppleva födelselandet och kulturen (Chin Ponte et al., 2010; Howell, 2004) samt att hantera emotionella aspekter på grund av avsaknaden av kunskap om barnets bakgrund (Powers, 2017; Wang et al., 2015). En amerikansk studie om familjeadoptionsåterresor till Kina visar att föräldrar överlag är mer positivt inställda till resorna än de berörda barnen, 8–11 år, som är mer ambivalenta (Chin Ponte et al., 2010). Barn oroar sig till exempel för den långa resvägen och för att bli sjuka av maten. Barnen uttrycker dock att de har fått en starkare självkänsla efter adoptionsåterresan men betonar samtidigt att barn, och inte föräldrar, skall fatta beslut om att göra en adoptionsåterresa (Chin Ponte et al., 2010).

En adoptionsåterresa kan således ha olika betydelser för barn och föräldrar (Powers, 2011a) och de nya sätten att genomföra adoptionsåterresor som familj när barnen är yngre antyder att föräldrar har en stor möjlighet att påverka barns upplevelser av födelseländerna (Powers, 2011b). Jillian Powers (2011a; b; c; 2017) har rest med en grupp amerikanska adoptivfamiljer, med barn i åldrarna 9–14 år, på en adoptionsåterresa till Kina och menar att resorna hjälper adoptivfamiljer att navigera och skapa mening runt aspekter som etnicitet och familjeidentitet (Powers, 2011a). Trots föräldrars uttalade motiv med resorna, att få veta mer om barnets tidiga liv, så blir resorna ett verktyg för att förhandla utseendemässiga skillnader inom familjen och att konstruera nya familjeidentiteter (Powers, 2011b). Powers (2011a; 2017) visar att familjer, såväl barn som föräldrar, tar del av och integrerar de aspekter av Kina som de känner sig bekväma med, samtidigt som de distanserar sig från andra delar, så som fattigdom. Det här stärker familjernas amerikanska, snarare än kinesiska, tillhörighet.

Adoptionsåterresor bör förstås som en form av ursprungskonsumtion som möjliggör för adopterade att få förstahandsupplevelser av sina födelseländer (Powers, 2017). Forskningen om adoptionsåterresor visar, menar jag, på ett tydligt sätt hur adoptionsåterresor är ett mångdimensionellt fenomen. För att fånga komplexiteten i de adoptionsåterresor som numera görs av adoptivfamiljer behöver vi knyta an resorna till perspektiv som kan hjälpa oss att förstå att resorna inte enbart inbegriper adopterades önskningar och behov utan även deras föräldrars, syskons och familjers. Jag menar att forskning om ursprungsturism kan hjälpa oss att situera adoptionsåterresor i ett större sammanhang av ursprungsresor. Det här i sin tur knyter an till ursprungsdiskursen inom internationell adoption och hur vi kan förstå intresset för och betoningen av ursprungets betydelser i ett bredare perspektiv.

TURISMVETENSKAPLIG FORSKNING OM URSPRUNGSRESOR

Allt fler människor reser varje år i syfte att få mer kunskap om den personliga bakgrunden, söka efter biologiska rötter och för att upprätthålla sociala och kulturella kontakter över nationsgränser. Ökningen av den här typen av resor sägs bero på en rad olika faktorer, exempelvis det faktum att allt fler människor förflyttar sig mellan olika länder under sin levnadstid och därför upplever ett behov av mer kunskap om och en anknytning till den personliga bakgrunden. Förflyttningen mellan olika länder kan skapa en känsla av mellanhet som leder till ett behov av att resa tillbaka till familjemedlemmar, vänner, länder och platser som är betydelsefulla (Timothy, 2011).

Heritage tourism, som detta fält av resor kallas på engelska, är en bred, och välstuderad gren inom turismvetenskaplig forskning (Timothy & Boyd, 2006). Inom heritage tourism-fältet finns en rad tolkningar av vad arv betyder. En allmänt accepterad definition är att det avser hur människor använder det förflutna. Heritage tourism kan ha olika betydelser baserade på vilka platser man besöker, vilka produkter man konsumerar och/eller vilka turistiska upplevelser som eftersöks (Timothy, 2018). Det finns även olika nivåer av kopplingar som en turist kan ha till en specifik plats; internationell, nationell, lokal och personlig (Timothy, 1997; Timothy, 2018).

Den minst studerade nivån är den som fokuserar på de resor som turister gör till platser som de har en personlig, direkt eller indirekt koppling till, vad som benämns som personal heritage tourism, och som jag här benämner som ursprungsresor. Den här typen av resor görs till platser som är sammanbundna med den personliga bakgrunden och familjehistorien (Duval 2003; 2004; Marschall, 2012; 2015; Timothy, 2011). Ursprungsresor inkluderar olika former av resande som exempelvis etnisk turism, VFR (visiting friends and relatives), hemlandsturism, rötturturism, minnesresor, släktforskningsresor, immigranternas och andra generationen immigranternas återresor. Oavsett form och benämning har de en gemensam knypunkt i att de platser, och personer som besöks har ett emotionellt och nostalgiskt värde för den som reser (Timothy & Boyd, 2006; se även Powers, 2011a).

Ursprungsresor beskrivs ofta som en jakt efter personliga rötter, minnen och identitet (Coles & Dallen, 2004; Etemaddar, Duncan & Tucker, 2016). Likaså kan det personliga ursprunget ha olika betydelser och överlappa med kollektiva ursprung, identiteter och minnen, till exempel familjens och/eller födelsestadens/födelselandets (Marschall, 2012; 2014; 2015a; b; 2017). Ursprungsresor kan även handla om att vilja skapa en förståelse för det förflutna (Huang, Ramshaw & Norman, 2016),

förhandla om, befästa och förnya sociala nätverk, kulturella normer och värderingar (Coles & Dallen, 2004), eller att utforska sin familjehistoria. Det betyder inte nödvändigtvis att resenären vill/kan återförenas med en eventuell biologisk familj. Anledningarna till att resa kan vara känslor av rotlöshet (King, 1994) och därför blir resorna en möjlighet att göra ursprung (Coles & Dallen, 2004; Duval, 2003; 2004). Begreppet ursprung är på så sätt rörligt och kan peka på olika aspekter av resorna. Därför behöver ursprung och dess betydelser förstås utifrån den som reser.

Ursprungsresorna kan även bli en känslösam upplevelse, att återvända till födelselandet kan till exempel hjälpa resenärer att övervinna trauman, som en ofrivillig flykt från ett land, eller bearbeta andra upplevelser som förknippas med en migrationshistoria. Resorna kan med andra ord nyansera bilden av födelselandet och göra den mer dynamisk (Gustafsson, 2012; Khayati, 2011).

Forskning visar även att pengar, shopping och gåvor är centrala delar av ursprungsresor och viktiga för att upprätthålla och skapa intima sociala relationer (Gowricharn, 2017; Gustafsson, 2012). Resorna kan synliggöra sociokulturella och socioekonomiska skillnader mellan länder, familjer och personer vilket leder till att reproducera ekonomisk och social ojämlikhet (Duval, 2004). Ursprungsresenären kan exempelvis tillskrivas en materiell och symbolisk status som hen har erhållit efter att ha arbetat och levt i västvärlden under en längre tid, vilket kan leda till olika typer av förväntningar på ekonomiska investeringar och stöd till anhöriga (Khayati, 2011; se även Gustafsson, 2012). Mottagandet i födelselandet kan därför bli tvetydigt och det kan finnas både sociala och ekonomiska förväntningar som leder till missförstånd, obehag och känslor av utanförskap för den återvändande resenären. Det här kan i sin tur frambringa ambivalenta känslor av att inte tillhöra någonstans fullt ut (Duval, 2003; 2004; Gustafsson, 2012). Ursprungsresor är på så sätt inte helt okomplicerade. Det kan till exempel skilja sig hur resenärer föreställer sig att resan ska vara, och hur den senare blir eftersom den tid som man har spenderat avskild från en plats kan leda till en idealiserad bild av födelselandet som inte är representativ för verkligheten (Khayati, 2011).

För att komplicera dessa perspektiv av ursprungsresor ytterligare visar tidigare forskning att intresset för, kopplingen till och viljan att resa tillbaka till födelselandet kan variera inom familjer och över generationsgränser (cf. Elle Li, McKercher & Tak Hin Chan, 2019). I sin studie om ursprungsresor mellan Storbritannien och Indien och Pakistan visar Mary Klemm (2002) till exempel att första generationens immigranter ofta upplever ett stort behov av att resa till födelselandet. Eftersom resorna är kostsamma behöver resenärerna spara pengar under en lång tid för att

kunna resa vilket gör att ursprungsresan prioriteras framför andra resor och upplevelser. I Klemms (2002) studie upplever yngre generationer resan som en plikt och som en resa som i första hand är viktig för de äldre i familjen. De uttrycker dessutom att de gärna vill resa på andra semesterresor också. Liknande aspekter pekar även en senare studie på. I studien upplevde den första generationen immigranter en stor nostalgi under resorna tillbaka till Kina (Huang et al., 2016). Deras barn, å andra sidan, delade inte nödvändigtvis samma känslor av tillhörighet och upplevelser, framförallt på grund av att de var uppvuxna i ett annat land och på så sätt "återvändande" till en, för dem, ny plats. Dessutom upplevde många i studien familjeåtaganden under resorna, som att möta släktingar, som begränsande. Samtidigt betonade de att resan ledde till en större förståelse för deras föräldrar och deras familjehistoria (Huang et al., 2016). Begrepp som ursprung blir därav relevant utifrån såväl barns som föräldrars perspektiv men på olika sätt vilket antyder att ursprungsresor inte är en homogen upplevelse (cf. Elle Li et al., 2019).

Givet den tidigare forskningen om ursprungsturism kan adoptionsåterresor sägas både likna och skilja sig från andra typer av ursprungresor. Adoptionsåterresor motiveras inte nödvändigtvis av en jakt efter biologiska eller kollektiva rötter, identitet eller historia. Adopterades anknytningar till födelseländerna bygger inte heller nödvändigtvis på levande minnen eller relationer. Vidare har föräldragenerationen i adoptivfamiljer inte en starkare anknytning till landet än barnen så som fallet är i migrantfamiljer. Tidigare forskning om ursprungsresor är viktig för att den lyfter fram nyanserna i begrepp som ursprung och visar att resorna kan motiveras av och uppfylla olika typer av behov, även inom en och samma familj. Liksom turismforskning överlag präglas forskning om ursprungsresor emellertid av barns, i synnerhet små barns, osynlighet (Frost & Laing, 2017). I följande avsnitt diskuterar jag familjeturismforskning med fokus på just barn.

TURISMVETENSKAPLIG FORSKNING OM FAMILJESEMEMSTRAR

Jag menar att de nya sätten att genomföra adoptionsåterresor tillsammans som familj, aktualiserar familjeturistiska perspektiv eftersom de kan hjälpa oss att uppmärksamma de sociala och konsumtionsrelaterade aspekterna av resorna. Den turismforskning som existerar har i stor utsträckning undersökt beslutsprocesser och roller inom dessa samt perspektiv som nöjdhet. Forskningen har ofta varit marknads- och konsumtionsdriven, dominerats av kvantitativa perspektiv och fokuserat främst på individuella beslutsprocesser och roller (cf. Schänzel & Smith, 2014; Schänzel & Yeoman, 2014; Small, 2008; Lehto, Choi, Lin & MacDermid, 2009). I det här avsnittet presenteras familjeturismforskning med fokus på studier som inkluderar barn. Först följer ett stycke om kritiken som har riktats gentemot

barns och familjers osynlighet inom turismforskning, sedan följer forskning som har tittat på barns och föräldrars roller inom familjesemesterbeslutsprocesser, följt av forskning som har uppmärksammat familjesemestrandets sociala funktioner.

Kritiken gentemot barns och familjers osynlighet inom turismforskning

En stor del av den turistiska mobilitet som pågår i världen idag är knuten till familjer som reser (Carr, 2011; Schänzel & Smith, 2014). Kritik som har riktats mot turismforskning om familjesemestrar belyser att det ofta är den vita kärnfamiljen som har stått i fokus, varigenom mångfalden av familjer och komplexiteten i familjestrukturer har hamnat i skymundan (Kennedy-Eden & Gretzel, 2016; Obrador, 2012; Schänzel, Yeoman, & Backer, 2012). En annan kritik som har riktats gentemot hur vi hittills har förstått familjer som reser är att en stor del av den turismforskning som existerar är individcentrerad, vilket betyder att den missar att redogöra för perspektiv som socialitet, heterogenitet och familjedynamik (Schänzel & Smith, 2014; Schänzel & Yeoman, 2014).

Pau Obrador (2012) menar att familjens relativa osynlighet inom turismforskningen är kopplad till turismvetenskapliga teoriers natur som tar avstamp i asociala, singulära och maskulina figurationer av turisten (Obrador, 2012), det vill säga den manlige, resande upptäckaren. Obrador menar även att turismvetenskapliga teorier har utgått från en naturlig separation mellan det vardagliga livet och turism, det vill säga den inom turismvetenskaper klassiska, men problematiska, dikotomin mellan ”hemma” och ”borta” (Obrador, 2012). Som en konsekvens inryms inte familjen, som ofta förstås utifrån sin position ”hemma”, i teoretiseringar av turisten och den turistiska mobiliteten. Kritiken som har riktats mot dualismer som hemma/borta, och även turist/icke-turist, betonar att de förenklar komplexiteten i turismens dynamik och sammanvävning med andra praktiker (De Souza Bispo, 2016). Många teorier är utifrån det här perspektivet inte rustade att laborera med det faktum att många reser tillsammans med sin familj på semester. Obrador (2012) menar att sociala relationer, framförallt de av familjekaraktär, har marginaliserats inom turismforskning. Jag skulle vilja vidga resonemanget eftersom de homogena figurationer av turisten och den turistiska mobiliteten som Obrador talar om inte heller rymmer resande barn.

Barns osynlighet inom turismforskning bygger på en rad antaganden om barn som inkompetenta och särskilt sårbara (Canosa & Graham, 2016) samt på idén att forskning med barn kräver särskilda, komplicerade insamlingstekniker och långdragna etiska förfaranden. Yaniv Poria och Timothy Dallen (2014) menar att det har lett till att barn har exkluderats från forskningen. I deras strävan att integrera

barn i turismforskning förespråkar de utvecklingsteorier, till exempel Jean Piagets stadieteori, för att tolka och skapa en förståelseram kring barns erfarenheter av familjesemestrar. De menar till exempel att dessa teorier kan hjälpa oss att integrera och förstå barns turistiska upplevelser under olika utvecklingsfaser under uppväxten (Poria & Timothy, 2014).

Jag menar att barns relativa osynlighet är relaterad till ontologiska frågor om hur man generellt förstår och har förstått barn och barndom inom turismvetenskaplig forskning. Denna forskning har, med undantag som till exempel Malene Gram (2005; 2007) och Antonia Canosa & Anne Graham (2016; se även Canosa, Graham & Wilson, 2019), inte följt den teoretiska utveckling som har skett sedan 1990-talet inom barn- och barndomsstudier där man utgår från barn som aktiva, kulturella och sociala aktörer och konsumenter i sin egen rätt (James & Prout, 2015; Sparrman & Sandin, 2012). Turismvetenskapliga studier som inkluderar barns egna röster och perspektiv blir emellertid allt fler (Rhoden, Hunter-Jones & Miller, 2016) och härnäst följer en genomgång av den familjeturismforskning som är aktuell i förhållande till den här avhandlingen och som har utforskat semesterbeslutsprocesser inom familjen och familjesemestrars sociala funktion.

Semesterkonsumtion och barns roller inom familjen

En riktning inom familjeturismforskning är den som fokuserar på barns roller i beslutsprocesser (Carr, 2011; Gram, 2007; Stilling Blichfeldt, Pedersen, Johansen och Hansen, 2010; 2011; Therkelsen, 2010; Thornton, Shaw, Williams, 1997; Wu, Holmes & Tribe, 2010). Den här forskningen är viktig för avhandlingen dels för att den påvisar hur barn får och tar inflytande i semesterbeslutsprocesser, dels för att den indikerar att vi behöver nyanserade sätt att förstå barns roller i dessa processer.

Forskning kring barns delaktighet och påverkan på beslut som rör familjesemestrar kritiserades länge för att inte inkludera barnen själva. Istället tillfrågades föräldrar om barns roller (Carr, 2005; Nanda, Hu & Bai, 2007). Att föräldrar tillfrågades kan härledas till att beslut kopplade till semesterresor länge betraktades som en ömsesidig process mellan vuxna inom familjen (Bronner & de Hoog, 2008; Wang, Hsieh, Yeh & Tsai, 2004). Det kan även kopplas till hur det har sett ut inom konsumtionsforskning överlag, som länge präglades av föreställningen om barn som beroende av vuxna, snarare än aktörer i sin egen rätt. Diskussioner om relationen mellan barn och konsumtion utgår ofta än idag från vad som är ”bra” eller ”dåligt” för barn (se Cook, 2008; Sjöberg, 2013; Sparrman och Sandin 2012). Turismforskning riktar emellertid i allt större utsträckning blicken mot barn och deras roller

och agens i semesterkonsumtionsprocesser (Gram 2007; Aleti Watne, Brennan & Winchester, 2014).

Tidig forskning om barns inflytande på semesterkonsumtion visar hur familjer nästan uteslutande besöker platser för barn (Holman och Epperson, 1984). Barn förklaras därför ha indirekt inflytande eftersom föräldrar fattar beslut med barnen i åtanke när de till exempel besöker platser med andra barnfamiljer (cf. Gram, 2007). Barn har även förklarats ha direkt inflytande i semesterkonsumtionsbeslut när de aktivt ber om något som får effekt för ett beslut som fattas (Crompton, 1981). I Kuo-Ching Wang et als (2004) studie om hur familjer beslutar kring semesterpaketresor framkommer det att familjer fattar slutgiltiga beslut om resorna tillsammans medan föräldrar, närmare bestämt mödrar, har en aktiv roll i stadiet av informationssökning. Det här antyder att föräldrar trots allt är de som har mest direkt inflytande, eftersom de bland annat söker fram de förslag som barnen sedan väljer från (Wang et al., 2004).

Malene Grams (2007) studie om danska och tyska barnfamiljers uppfattningar om barns påverkan på olika beslut kopplade till semester visar även att det kan variera hur barn respektive föräldrar upplever barns inflytande. Studien visar att trots att barn har, och anser sig ha, en stor påverkan på beslut som fattas så anser föräldrar sig ha det största inflytandet eftersom de besitter den ekonomiska makten och anser sig ha större kunskap om vad som är möjligt att göra i termer av pengar (Gram, 2007).

Forskning om barns inflytande i semesterkonsumtionsprocesser har visat olika resultat och barn beskrivs ha direkt, indirekt och relativt inflytande. De varierande resultaten har länkats samman med nivån av risk på beslutet som fattas. En förklaring har till exempel varit att föräldrar tillåter barn att delta med högre autonomi i beslut som anses vara mindre riskabla, som att välja restaurang under semestern, än i större beslut som rör var familjen ska resa (cf. Stilling Blichfeldt et al., 2011). En annan faktor som sägs påverka barns inflytande är ålder och barns direkta inflytande över större semesterköpbeslut inom familjen ökar i takt med åldern (cf. Carr, 2011).

Att barns inflytande beskrivs öka med åldern antyder att små barns roller är mer passiva i relation till vuxnas och det finns en föreställning om att barn följer sina föräldrars val när det kommer till semesterbeslut. Forskning visar dock att även yngre barn (4 år) är kritiska och kompetenta turister och semesterkonsumenter (Radic, 2019). Bodil Stilling Blichfeldts et als (2010) intervjustudie om danska barns (8–12 år) syn på familjesemestrar visar dessutom att yngre barn kan ha en aktiv roll i större beslut som rör var familjen ska resa (se även Radic, 2019). Studien visar även att barn tar hänsyn till andra familjemedlemmar när de resonerar runt

beslut och att de är medvetna om att deras val behöver tillfredsställa olika behov viljor och önskemål (Stilling Blichfeldt et al., 2011; se även Schänzel & Lynch, 2015).

Forskningen om barns roller i semesterkonsumtionsprocesser ger oss många viktiga insikter om barns inflytande på familjesemestrar. En del av de här studierna är emellertid problematiska eftersom fokus är på att ta reda på huruvida barn har eller inte har inflytande över beslutsprocesser. Det gör att beslutsprocesser framstår som rationella, linjära processer med relativt statiska familjeroller (cf. Therkelsen, 2010). Beslutsprocesser är inte nödvändigtvis demokratiska och kan vara grundade i en viss maktasymmetri mellan föräldrar och barn (cf. Carr, 2011), men är på samma gång komplexa och av dessa anledningar är resultaten från Anette Therkelsens (2010) studie om strategier och roller i tyska och danska familjers semesterkonsumtion viktig. Studiens fynd belyser nämligen hur beslutsprocesser är ständigt pågående och att de påverkas av en rad sociala faktorer. Exempelvis visar hon hur roller inom familjen är rörliga samt att beslut växer fram i familjeprocesser utan tydliga start- eller slutpunkter (Therkelsen, 2010). Viktigt är även Kai-Lin Wu, Kirsten Holmes & John Tribes (2010) argument om att det är nödvändigt att komma runt dualismen kring vem som egentligen fattar beslut och att betrakta semesterbeslutsfattandet som en gemensam process mellan föräldrar och barn. Barn, likväl som föräldrars, inflytande kan variera (cf Carr, 2011). Barn är aktiva konsumenter på olika sätt eftersom de initierar, samlar information om, utvärderar och fattar faktiska beslut, liksom föräldrar. Beslutsfattarrollen, menar Wu et al. (2010), kan således inte bara innehas av den som besitter den ekonomiska makten, föräldern, utan även av den som besitter kunskap om aktiviteten/produkten, barnet, som på så vis också blir involverad i familjeekonomin (cf. Cardell, 2015).

Familjesemestrar, närhet, friktion och det vardagliga livet

Delar av den tidigare forskningen om barns roller i semesterkonsumtionsprocesser visar, på ett övergripande plan, hur perspektiv som familjedynamik är en viktig del av familjesemestrar. Därför ser jag det som betydelsefullt att nu rikta fokus mot en annan inriktning inom familjeturismforskning, nämligen studier som åskådliggör familjesemestrars särskilda karaktär; det vill säga semestrars sociala funktioner och betydelser för skapandet av familj (Backer & Schänzel, 2013; Gram, Therkelsen & Roesgaard Kirkegaard Larsen, 2018; Hall & Holdsworth, 2016; Shaw, Havitz & Delemere, 2008). Familjesemestrar har möjlighet att uppfylla både kort- och långsiktiga familjemål och ambitioner. På så vis blir familjesemestrar målmedvetna, eller "purposeful" som Susan Shaw (2008) ursprungligen benämnde det. Forskning visar till exempel att familjesemestrar har potential att bygga familjekapital (Schänzel & Yeoman, 2014), det vill säga att stärka relationerna inom

familjen, likväl som familjegemenskapen och familjeidentiteten (Higgins & Hamilton, 2014; Hilbrecht, Shaw, Delamere & Havitz, 2008; Kirkegaard Larsen, 2013; Shaw, Havitz & Delemere, 2008) samt att lära barn moraliska värderingar, en viss livsstil och vikten av familjesammanhållning (Shaw, 2008). Semestrar är även en kontext där familjer förhandlar om familjeroller och positioner (Schänzel & Smith, 2011). Det här betyder att familj skapas och iscensätts under semestrar och att både barn och föräldrar deltar i sådana förhandlingar (cf. Hay, 2017). Familj skapas även i relation till rådande semester-, familje- och föräldraskapsideal (Gram et al., 2018; Haldrup & Larsen, 2003; Hall & Holdsworth, 2016; Obrador, 2012; Schänzel & Smith, 2011; Schänzel & Lynch, 2015).

Att spendera tid tillsammans är en konstitutiv del av samtida, västerländska familjeideal (Obrador, 2012; Sparrman et al., 2016) som reproduceras, förhandlas och utmanas under familjesemestrar (Schänzel & Smith, 2014). En etnografisk studie om brittiska familjer visar till exempel hur semestrar är rationella och irrationella belöningar som kräver uppoffringar. Att spara ihop pengar till en familjesemester kräver att föräldrar arbetar längre dagar vilket betyder att familjer spenderar mindre tid tillsammans under vissa perioder för att kunna spendera mer tid tillsammans i ett senare skede, under semestern (Hall & Holdsworth, 2016). En annan studie visar att barn och vuxna både kräver och uppskattar tid isär. Aspekter som barns egentid under semestrar blir rent av avgörande för hur familjemedlemmar engagerar sig i och uppskattar tiden som spenderas tillsammans (Vestergaard Mikelsen & Stilling Blichfeldt, 2018).

Perspektiv som familjemedlemmars behov av balans mellan tid tillsammans och isär påminner oss om att vi måste förstå familjesemestrar utifrån deras särskilda karaktär. Familjesemestrar består av gruppdyamik som är beroende av interaktionen mellan föräldrar och barn (Schänzel, 2010; Schänzel & Smith, 2014). Det här betyder att familjesemestrar bygger på ömsesidiga ansträngningar och på barns och föräldrars förhandlingar och kompromisser (Carr, 2011). En familjesemester är inte en homogen upplevelse, den är inkonsekvent och flerdimensionell och består av barns och föräldrars gemensamma och individuella uppfattningar och upplevelser (Kirkegaard Larsen, 2013).

Det här innebär att familjemedlemmars individuella preferenser kan synliggöras och förstärkas under familjesemestrar (Hall & Holdsworth, 2016). Grams (2005) kvalitativa studie om danska och tyska familjers semestrar visar till exempel att medan föräldrar generellt uppskattar lugnare aktiviteter av estetisk och avkopplande karaktär, uppskattar barn det intensiva och aktiva. Vad som emellertid uppskattas av samtliga familjemedlemmar i studien är tiden utan konflikter och när barn är absorberade i aktiviteter med eller utan sina föräldrar (Gram, 2005). En

annan studie om familjesemestrars betydelser för barn i Kanada visar att barn framförallt uppskattar att ha roligt och att ta del av nya upplevelser under sina semestrar. Barn betonar emellertid betydelsen av att andra familjemedlemmar närvarar under nya aktiviteter, vilket antyder att familjens trygghet kan utgöra en viktig del av barns nya semesterupplevelser (Hilbrecht et al., 2008).

Barn och föräldrar kan ha olika uppfattningar om vad som utgör en bra semester (Hilbrecht et al., 2008), och i synnerhet olika syn på vad som utgör en god balans mellan aktiviteter och vila (Gram, 2005). Familjesemestrar är därmed inte friktionsfria och det finns en spänning mellan semesterideal, det vill säga hur vi föreställer oss att en god semester bör vara, samt hur den sedermera blir i praktiken (Obrador, 2012). Familjesemestrar består i det avseendet av både upp- och nedgångar, av minnesvärda, njutbara stunder och konflikter, frustration, besvikelse och stress (Gram et al., 2018; se även Backer & Schänzel, 2012; 2013; Hall & Holdsworth, 2016; Obrador, 2003; 2012). Såväl externa som interna faktorer och omständigheter kan få konsekvenser för hur familjesemestrar upplevs av föräldrar och barn. När det kommer till nedgångar, ”downs”, visar Gram et al (2018) intervjustudie med danska familjer hur barn och föräldrar har enklare att redogöra för externa problem, som logi eller väderförhållanden, än för interna problem inom familjen, som irritation som uppstår till följd av den intensiva tid som spenderas tillsammans under en semester (cf. Hall & Holdsworth, 2016). Studien visar även att nedgångar och problem under semestern kräver legitimering. Föräldrar förklarar ”downs” till exempel med att barn saknar något hemma eller är trötta. Problemen hanteras även på olika sätt av föräldrar och genom exempelvis humor förvandlas dåliga upplevelser till bra familjehistorier. Gram et al (2018) menar att de ansträngningar som föräldrar gör för att legitimera ”downs” blir ett sätt att överbrygga glappet som uppstår mellan de semester- och familjeideal som föreställs och hur familjesemestern sedermera blev i praktiken (Gram et al., 2018; cf. Cardell, 2015; Hall & Holdsworth, 2016).

Sammantaget visar studierna ovan att familjemedlemmars olika roller och relationer både aktualiseras och görs under resor (cf. Vestergaard Mikkelsen & Stilling Blichfeldt, 2018). Istället för att förstå familjesemestrar utifrån perspektiv som betonar semestern som en möjlighet att fly det vardagliga livet, är det alltså viktigt att betona hur det vardagliga livet även följer familjer på deras semestrar (cf. Hall & Holdsworth, 2016). Forskning har visat att det främst är föräldrar som upprätthåller familjefasaden under semestrar och att det kan förstås som ett uttryck för förhandlingar om olika föräldraskaps- och familjeideal (Gram et al., 2018). I den här studien visar jag hur barn blir en del av de föräldraskaps- och familjeideal som förhandlas i relation till adoptionsåterresor, vilket jag återkommer till i teorikapitlet.

AVHANDLINGENS POSITION I SKÄRNINGSPUNKTEN MELLAN OLIKA FORSKNINGSFÄLT

De olika forskningsfält som har lyfts fram i det här kapitlet, adoptionsforskning och turismforskning om ursprungsresor och familjesemestrar, representerar områden som vid en första anblick kan verka vitt skilda. Det jag visar är dock att de har gemensamma skärningspunkter med avseende på hur de bidrar till att göra familj och hur samhälleliga normer och ideal påverkar dessa processer. Sammantaget visar genomgången av den tidigare forskningen om adoptionsåterresor att kunskapen om familjers adoptionsåterresor är begränsad. I synnerhet är studier om barns erfarenheter av adoptionsåterresor och resornas ekonomiska betydelser begränsade. Likaså präglas forskningsfälten om ursprungsresor och familjesemestrar av barns osynlighet och av en avsaknad av perspektiv som aktualiserar barns roller, agens och perspektiv (Canosa & Graham, 2016; Canosa, Graham & Wilson, 2019; Carpenter, 2015; Frost & Laing, 2017; Poria & Timothy, 2014).

Lika sällan som turismforskning har uppmärksammat adoptionsåterresor har adoptionsforskning vänt sig till turismvetenskapliga studier för att förstå adoptionsåterresor som fenomen. I den här studien sammanför jag dessa kunskapsfält för att fånga komplexiteten som omger adoptivfamiljers återresor. Genom att situera adoptionsåterresor inom ett större fält av ursprungsresor och familjesemestrar är det möjligt att utforska komplexiteten i begrepp som ursprung utifrån både barns och föräldrars perspektiv. Vidare möjliggör det att undersöka hur resorna blir dynamiska verktyg att förhandla om och utforska ursprung och samtidigt ”göra familj” (Morgan, 2011a).

Den tidigare forskningen om adoptionsåterresor antyder, om än implicit, att adoptionsåterresor som görs av familjer när barnen fortfarande är små handlar lika mycket om familjerelationer som om barnets ursprung (cf. Powers, 2011a; b; c). För att studera adoptionsåterresor, behöver vi med andra ord även rikta fokus mot familjen – vi behöver förstå och studera familj. Jag återkommer till detta i nästkommande kapitel som skisserar studiens teoretiska utgångspunkter. I och med den ökade kommersiella försäljningen av adoptionsåterresor krävs även kunskap om resornas ekonomiska betydelser för adoptivfamiljer och kunskap om hur konsumtionsrelaterade beslut relaterade till adoptionsåterresorna växer fram inom familjer. I kontrast till större delen av den tidigare forskningen om adoptionsåterresor, ursprungsresor och familjesemestrar tar jag i den här studien avstamp i det tvärvetenskapliga fältet barn- och barndomsstudier för att undersöka barns roller i dessa processer.

Tidigare forskning visar att en viktig del av samtida föräldraskaps- och familjeideal är att skapa gemensam tid för familjen, bland annat genom semesterresor (Obrador, 2012; cf. Sparrman et al., 2016). I adoptivföräldraskapsideal tillkommer förväntningar om ursprung och att ge barn möjligheter att få en positiv bild av födelselandet och i den här studien visar jag hur olika ideal och förväntningar sammanfogas i planeringen och genomföranden av adoptionsåterresor. Med utgångspunkt i den komplexitet, och pluralitet, som har påvisats i den tidigare forskningen om adoptionsåterresor, ursprungsresor och familjesemestrar avser den här studien att fokusera på hur barn respektive föräldrar resonerar runt planering och genomförande av adoptionsåterresor.

KAPITEL 2. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

I kapitel 1 om tidigare forskning argumenterar jag för behovet av att positionera adoptionsåterresor inom ett större fält av ursprungsresor och familjesemestrar eftersom det gör det möjligt att resonera kring de betydelser som en adoptionsåterresa kan ha för barn, föräldrar och familjer. Ett argument är att adoptionsåterresorna i den här studien kan beskrivas som familjeprojekt. Men vad innebär det att se adoptionsåterresor som ett familjeprojekt och hur kan vi förstå och studera familj genom planerandet och genomförandet av resorna? I det här kapitlet presenteras det teoretiska begreppet ”att göra familj” (Morgan, 2011a). För att förstå familj behöver vi rikta blicken mot samtliga familjemedlemmars sätt att se på resan och det innebär att idéer om ”att göra familj” kombineras med perspektiv om föräldraskap, barns perspektiv och aktörskap. En central aspekt av adoptionsåterresor är betydelsen av pengar och för att undersöka på vilka sätt som pengar blir viktigt för adoptionsåterresorna och familjegörandet har jag i det här kapitlet valt att komplettera begreppet ”att göra familj” med Viviana Zelizers (2005) idéer om pengars sociala betydelser.

FAMILJEN SOM SOCIAL OCH KULTURELL ARENA

Att göra familj – om familjepraktiker

För att ta fasta på att familj är något som ”görs” har David Morgans (1996; 2011a; b) teoretiseringar kring familj och familjepraktiker blivit viktiga för den här studien. ”Att göra familj” är ett begrepp som skiftar fokus från familjestrukturer, familjers varande, till familjepraktiker, det vill säga hur familj levs och görs av aktörer (Morgan, 2011a). Vad som utgör en familjepraktik är, enligt Morgans (2011a) perspektiv, inte statiskt vilket betyder att praktiker kan glida in och ut ur varandra. Genom upprepningar av sociala aktiviteter, göranden, skapas band mellan människor och det är bland annat dessa band som ger begreppet familj dess betydelser (Morgan, 2011a; se även Anving, 2012; Eldén, 2019). I en familjepraktik aktualiseras familjemedlemmars relationer, deras roller, rättigheter och skyldigheter i förhållande till varandra (cf. Barry, 2017).

Utgångspunkten är med andra ord att familjepraktikperspektivet öppnar för att studera hur familj görs i samspel mellan familjemedlemmar och de situationer de befinner sig i (cf. Anving, 2012). I en avgränsad familjepraktik markerar, definierar,

inkluderar och exkluderar de sociala aktiviteterna vem som ses som familj i en given tid och kontext – och vem som inte gör det (Morgan, 2011a; se även Finch, 2007). Familj görs således genom relationer som kontinuerligt skapas, utvecklas, utmanas och skiftar betydelse (Morgan, 1996; 2011a). Hur familj görs är dessutom avhängigt det förflutna och hur man knyter an till dessa tidigare göranden (Anving, 2012; Eldén, 2019; Morgan, 1996). I den här studien visar jag till exempel hur både barn och föräldrar hänvisar till tidigare erfarenheter från semestrar och adoptionsresorna när de talar om förväntningarna inför och planeringen av adoptionsåterresorna. Familj, och adoptivfamilj, görs på så sätt både historiskt, i nuet och i planerandet av framtiden.

Morgans (2011b) förhållningssätt till familjepraktiker, med betoning på görande, är aktörsorienterat men förnekar inte att familjelivet även påverkas av strukturer och maktrelationer (cf. Eldén, 2019). Det här betyder att familjepraktiker också formar och formas av sociala, kulturella, ekonomiska och juridiska möjligheter och begränsningar (Morgan, 2011a). Det innebär att familjepraktiker pågår i olika kontexter som påverkar men också begränsar människors handlingsutrymme vilket pekar på att människors möjligheter att göra familj är ojämlika (Eldén, 2019). Begränsade resurser kan till exempel resultera i att människor inte kan göra familj eller föräldraskap på det sätt som de önskar (Morgan, 2011a). Men liksom strukturer har betydelse för familjegörande, kan familjegörande också synliggöra ojämlikheter mellan familjer (Eldén, 2019).

Familjepraktikperspektivet betonar rörligheten i begrepp som familj. Genom att studera adoptionsåterresor som familjepraktiker menar jag därmed också att vi dels kan få syn på hur resorna är en konstitutiv del av adoptivfamiljers liv och dels hur de skapar och aktualiserar betydelser av och ideal kring familj.

Vardagslivets trivialiteter

Centralt för familjepraktikperspektivet är att livet på en vardaglig nivå vävs samman genom livshändelser och alldagliga aktiviteter, som att lämna ett barn på förskolan (Morgan, 2011a; cf. Eldén, 2019). Att studera familjepraktiker, hur familj görs, kräver därmed att vi intresserar oss för det till synes triviala utan att för den delen markera en allt för tydlig distinktion mellan vad som kan beskrivas som vardagliga aktiviteter eller inte. Morgan (2011b) menar att en implikation av familjepraktikperspektivet, och dess fluiditet, är att familjepraktiker även kan göras utanför välbekanta familjekontexter, så som hemmet. Det vardagliga är på så sätt inte nödvändigtvis vad som verkar självklart eller givet, liksom det extraordinära består det vardagliga av tvetydigheter och instabiliteter (Hall & Holdsworth, 2016; se även Highmore, 2002).

Det här betyder att sådant som initialt verkar avvikande från det vardagliga, exempelvis att göra en adoptionsåterresa som familj, kan vara konstituerande som familjepraktik (cf. Anving, 2012; Morgan, 1996). Vardagliga och rutinmässiga sociala aktiviteter är därmed också möjliga att identifiera i planeringen och utförandet av en familjs semesterliv (cf. Edensor, 2007). Vi behöver därför lösa upp dikotomin mellan "hemma" och "borta" och problematisera den naturliga separationen mellan det vardagliga livet och semester (Obrador, 2012).

Sarah Marie Hall & Clare Holdsworth (2016) beskriver semestrar som tidsmässiga konfigurationer, det betyder att vi inte plötsligt går från vardag till att ha semester, vardagens och semestrars vanor och praktiker är ömsesidigt förstärkande och glider in och ut ur varandra. Till exempel är en semesters kvaliteter, som att sova länge och umgås mer, svåra att eftersträva utan en referens till hur det är i vardagen. Likaså kan behovet av att fly det vardagliga livet både påskynda och sakta ner vardagens rytm genom planering av eller förväntningar på semestern som kräver åtgärder som påverkar vardagen (Hall & Holdsworth, 2016). På så sätt är semestrar någonting mer än ett tillfälligt avbrott från vardagen, semestrar både gör och upprätthåller det vardagliga livet och vice versa, de är sammanbundna (Hall & Holdsworth, 2016). Det här perspektivet är viktigt för att förstå adoptionsåterresor som sammanvävda av dåtid, nutid och framtid i adoptivfamiljers liv och vardag. Adoptionsåterresor medför en rumslig förflyttning från det vardagliga, samtidigt som det vardagliga följer med i denna förflyttning. Sammanvävningen av vardag och semester blir synligt i hur familjerna sparar pengar och gör upppoffringar inför resorna vilket påverkar både nuet och framtiden. Likaså synliggör den här studien hur aktiviteter som förhandlingar om planeringen av en adoptionsåterresa hemma vid köksbordet blir till sociala handlingar som gör familj i samma utsträckning som turistandet under en adoptionsåterresa och återberättandet av minnen från den.

Morgans (2011a) familjepraktikorienterade perspektiv, och dess sammanvävning med vardagen, inrymmer både fluiditeten i familjerelationer och mångfalden i vad familj, och vardag, kan betyda. En aspekt som är viktig i adoptivfamiljers vardag är tillgången till pengar för att överhuvudtaget kunna göra en adoptionsåterresa.

Pengars sociala värden

Trots att pengar spelar en stor roll för adoptivfamiljer har pengar inte uppmärksamats i större utsträckning i forskning om adoptionsåterresor (Powers, 2017).⁴

⁴ I ett kapitel i en antologi om ursprungsturism beskriver Powers (2017) kort hur souvenirshopping under adoptionsåterresor till Kina är ett sätt att stärka relationer inom adoptivfamiljer.

I den här studien kombinerar jag Morgans (2011a) familjepraktikorienterade perspektiv med Viviana Zelizers (2005) idéer om pengars betydelse för hur intimitet görs, för att på så sätt utforska de sätt som pengar blir betydelsefullt i relation till adoptionsåterresor och familjegörande. Utgångspunkten i min förståelse av pengar är att barn är en del av de processer där pengar ges sociala betydelser och värden (cf. Sparrman & Sandin, 2012).

Pengar har betydelser bortom ekonomiska värden (Zelizer, 1994), det vill säga såväl monetära som icke-monetära värden, som påverkar och påverkas av hur människor skapar och upprätthåller relationer. Organiseringen av pengar och ekonomi är på så sätt något som väver och håller samman våra sociala liv (Zelizer, 2005). En central del i förståelsen för pengars sociala betydelser bygger på den kulturella "öronmärkningen" av pengar (Zelizer, 2005; se även Cardell & Sparrman, 2012). Människor öronmärker pengar vilket betyder att de särskiljer olika typer av pengar från varandra och att pengar används för olika ändamål (Zelizer, 1994). Därför är det viktigt att undersöka hur pengar ges värden och hur detta påverkar och påverkas av människors sociala relationer. Pengar inkluderar i den här studien allt från familjers inkomster till hur inkomsterna organiseras för att skapa rum för en adoptionsåterresas kostnader, turismkonsumtion under adoptionsåterresan, donationer och gåvor till barnhem och fosterföräldrar.

Att människor öronmärker pengar innebär att beslut om hur pengar kan och bör spenderas påverkas av moraliska idéer om pengars värden. Pengars moral blir särskilt synligt i hur människor resonerar kring vilka pengar som kan spenderas i relation till hur dessa pengar blev intjänade (Wherry, 2017). I öronmärkningsprocesser kan man med andra ord säga att pengars värden får ett mervärde (Zelizer, 2005). I den här studien synliggörs exempelvis hur pengar, genom adoptionsåterresorna får en mångfald av betydelser och värden eftersom de är sammanbundna med adoptivfamiljernas liv.

I öronmärkningsprocesser skapas även gränser mellan och inom en familj (cf. Zelizer, 2005). Familjerna gör, vad Zelizer (2005) kallar relationsarbete, "relational work", när de förhandlar om gränser mellan, samt om skyldigheter och rättigheter, inom relationerna. Det handlar på så sätt inte enbart om att fatta beslut om pengar, utan också om att matcha de ekonomiska aktiviteterna med rätt social relation. Eftersom relationer involverar olika nivåer av intimitet, visas nivån av intimitet genom hur ekonomiska aktiviteter justeras (cf. Zelizer, 1994). Då intimitet är sammanbundet med sociala relationer och ekonomiska transaktioner, blir pengar dessutom förenade med både tillit, möjligheter och risker. Det innebär att människor kontinuerligt gör avvägningar när de fattar beslut om hur pengar ska spenderas för

att undvika potentiella misslyckanden och undvika att skapa förvirring i en relation. Människor gör således noggranna övervägningar för att blanda rätt sorts pengar med rätt relation (Wherry, 2017; Zelizer, 2005).

Zelizers (1994; 2005) teoretisering kring sammanvävningen av sociala relationer och ekonomiska aktiviteter, öronmärkningsprocesser och relationsarbete blir ett komplement till familjepraktikperspektivet eftersom det synliggör hur intimitet görs inom familjerna som deltar i den här studien genom resonemang om pengar och hur pengar både sparas och spenderas före, under och efter adoptionsåterresorna.

Föräldraskap, ideal och ansvar

Förhållningssätten som har skisserats ovan gör det möjligt att studera hur familj och pengar blir centralt för adoptionsåterresorna. Att fokusera på familj, intimitet och pengars sociala betydelser för familjegörande betyder inte att begrepp som barn och föräldrar tappar sin betydelse. Förhållningssättet som jag hittills har skisserat pekar tvärtom på vikten av att bryta isär begrepp och knyta dem till praktiker där mening skapas (cf. Halldén, 2003). Genom att dekonstruera begrepp som familj är det möjligt att synliggöra såväl de individuella familjemedlemmarna som familjen som enhet.

En central del av det samtida föräldraskapet är föräldrars strävan att göra ett så bra föräldraskap som möjligt. Det här betyder att föräldrar anstränger sig för att leva upp både till egna och mer allmänna ideal om vad som utgör ett gott föräldraskap (Sparrman, Westerling, Lind & Dannesboe, 2016). Trots att det har funnits skillnader i hur föräldraskap görs inom olika sociala grupper och att det har funnits olika förväntningar på mäns respektive kvinnors involvering i föräldraskapet är en generell trend att de kulturella och sociala förväntningarna på föräldrars engagemang har ökat historiskt sett (Forsberg, 2009).

Teoretiskt sett diskuteras idéer om föräldraskap utifrån en rad olika aspekter. I begreppet ”intensivt föräldraskap” betonas föräldraskapet, både mäns och kvinnors, utifrån perspektiv som att föräldrar ansvarar för barns nutida och framtida behov. Föräldrar ansvarar exempelvis för riskhantering och långsiktig planering då det kommer till barns psykiska och fysiska utveckling (Shirani, Henwood & Coltart, 2012; se även Faircloth, 2014). Det i sin tur bygger på idéer om att ett engagerat och uppmärksam föräldraskap kan forma och påverka barns liv och möjligheter (Shirani et al., 2012). Riskhantering och planering kräver exempelvis specifika kunskaper som föräldrar förväntas tillskansa sig genom att dels investera både tid och pengar, dels genom att följa allmänna och professionella rekommendationer för att undvika potentiella risker i barns liv (Shirani et al., 2012). På så sätt hålls

föräldrar ansvariga om någonting går fel i barnets liv vilket betyder att föräldrar även hålls moraliskt ansvariga (cf. Forsberg, 2009). Det intensiva föräldraskapet aktualiseras i den här studien när adoptivföräldrar både anstränger sig och investerar tid och pengar i adoptionsåterresorna samt överväger resornas möjligheter och risker.

Det samtida föräldraskapet, och adoptivföräldraskapet, är på så sätt inte enbart intensivt utan även barncentrerat eftersom föräldrars liv centreras kring att möta och tillfredsställa barnens olika behov (cf. Forsberg, 2009). Anna Sparrman et al. (2016) perspektiv av det ”goda föräldraskapet” framhåller att idéer om föräldraskap inte är subjektiva. Föräldraskapspraktiker är bundna till samhälleliga diskurser och politiska åtgärder som familjepolicys. Till exempel så återskapas adoptivföräldraskapsideal i adoptionspolitik och praktiker som föräldrautbildningar och medgivandeutredningar (Lindgren, 2016). Föräldraskap både skapas och förhandlas med andra ord på olika nivåer (Sparrman et al., 2016). I den här studien visar jag hur idéer och ideal om det goda adoptivföräldraskapet konstrueras och förhandlas av olika aktörer så som föräldrar, barn, Socialstyrelsen och reseföretag. Jag kommer att visa att en adoptionsåterresa blir ett sätt för föräldrar att ta ansvar för barnets ursprung. I adoptivföräldraskapet ingår även att ta hänsyn till barnets önskemål och av denna anledning är barns perspektiv och röster viktiga att ta i beaktande när vi studerar adoptionsåterresor.

BARNET OCH FAMILJEN

Även om adoptionsåterresor kan ses som ett familjeprojekt är det inte självklart att föräldrar och barn gör samma överväganden gällande beslutet att resa och planeringen av resans innehåll eller får samma upplevelser av resan när den genomförs. Utöver familje- och föräldraskapsperspektivet anlägger den här studien därför också ett barnperspektiv. Därmed tar den här studien avstamp i det tvärvetenskapliga fältet barn- och barndomsstudier (se till exempel Bergnehr, 2019; Esser, Bader, Betz & Hungerland, 2016; Halldén, 2003; 2009; James, 2004; James & Prout, 1997; 2015; Sparrman & Sandin, 2012; Sparrman et al., 2016; Spyrou, 2011; 2016a; b). Centrala perspektiv för studien är barns perspektiv, barnperspektiv och aktörskap. Det här är teoretiska perspektiv som, med några undantag, saknas inom forskning om adoptionsåterresor, ursprungsresor och familjesemestrar (se till exempel Canosa & Graham, 2016; Canosa, Graham & Wilson, 2019; Gram, 2005; 2007).

Inom barn- och barndomsstudier framhålls barn som aktiva aktörer i sin egen rätt (James & Prout, 2015). Det betyder att barn föds som aktörer och att barn, liksom vuxna, påverkar och påverkas av samhället, direkt och indirekt genom sitt varande,

sina handlingar och kroppar (Bergnehr, 2019; James, 2004; James & Prout, 1997). Barns erfarenheter påverkas av kulturella och sociala faktorer varigenom en mångfald av barndomar skapas i en given tid och kontext (James, 2004; James & Prout, 1997; 2015; Prout, 2004). Det betyder att barns erfarenheter inte enbart kan tolkas utifrån barns biologiska utveckling (Halldén, 2003).

Relationen mellan barns perspektiv, barnperspektiv och barns aktörskap

Distinktionen mellan barns perspektiv och barnperspektiv handlar om vem som formulerar perspektivet, om det är barnet eller en företrädare för barnet (Halldén, 2003). Begreppet barns perspektiv har blivit vida använt och laddat med olika betydelser (Halldén, 2003; Kvist Lindholm, 2015). Inom barn- och barndomsstudier har barns perspektiv länge använts för att påvisa barns kapacitet att redogöra för sina egna livsvärldar – barns perspektiv är med andra ord viktigt för att uppmärksamma och etablera barns aktörskap (Spyrou, 2016a; b). Barns perspektiv, och i det här fallet barns röster, är något som jag förstår i plural. Barn är en heterogen grupp som präglas av olikheter, variationer och ojämna villkor och möjligheter (se Bergnehr, 2019). Att förhålla sig till barns perspektiv i kombination med barnperspektiv handlar om att lyssna på och försöka förstå barns åsikter och erfarenheter men även om att placera erfarenheterna i en social och kulturell kontext (cf. Bergnehr, 2019; Halldén, 2003; 2009). Utifrån min plats i ett socialt och kulturellt sammanhang gör jag tolkningar av barns perspektiv på adoptionsåterresor.

För den här studien är barns perspektiv viktigt eftersom intervjuerna med barn har öppnat upp för barnen att resonera runt sina erfarenheter av adoptionsåterresor – och för mig att studera vad barn säger om resorna (cf. Halldén, 2003). Jag menar dock att det krävs en växelverkan mellan barns perspektiv och barnperspektiv eftersom det gör det möjligt att tolka hur barns perspektiv är knutna till deras position i familjen och samhället (se Halldén, 2003; 2009). Växelverkan mellan perspektiven gör det även möjligt att analysera vad barn säger om adoptionsåterresor utifrån en kontext där adoptionsdiskurser om ursprung och rötter cirkulerar och görs betydelsefulla (cf. Martinell Barfoed, 2008).

Lika viktigt som det är att tydliggöra teoretiska och metodologiska implikationer av användningen av begrepp som barns perspektiv (cf. Kvist Lindholm, 2015) är det att problematisera den autenticitet som har tillskrivits röst och föreställningen om att vi med rätt metodologiska verktyg kan fånga barns 'autentiska' perspektiv. Det är även viktigt att vidga förståelsen för vad röst inrymmer när vi tolkar barns röster (Spyrou, 2011; 2016a; 2016b). Röst omfattar även icke-normativa och tvektiga aspekter såsom tystnader, vilka är viktiga att beakta för att tolka barns perspektiv. Det här betyder att olika dimensioner av röst, inte enbart det som sägs, kan

tolkas som uttryck för agens. Jag förstår röster som performativa praktiker och jag menar att de behöver situeras i sina interaktionella, institutionella och diskursiva kontexter när de tolkas (Spyrou 2016a; b; cf. Eldén, 2014).

Ett relationellt aktörskap

Barns perspektiv, barnperspektiv och aktörskap är viktiga perspektiv att ta i beaktande för att skapa en nyanserad förståelse för familj, men även för adoptionsåterresor som idag berör många barn. Tidigare forskning om adoptionsåterresor, ursprungsresor och familjesemestrar vittnar om att barns egna perspektiv har marginaliserats på olika sätt (cf. Chin Ponte et al., 2010; Canosa & Graham, 2016; Frost & Laing, 2017). Dels är studierna om adoptionsåterresor som genomförs av barn begränsade, dels har föräldrars röster länge representerat ett familjeperspektiv inom turismforskningens studier om familjesemestrar och ursprungsresor. Familjeturismforskning med fokus på beslutsprocesser har även, till exempel, i stor utsträckning fokuserat på huruvida barn har eller inte har inflytande vilket har föranlett att barn som kollektiv betraktas som en fast kategori med eller utan, eller med mer eller mindre, inflytande än föräldrar (cf. Therkelsen, 2010).

Jag menar att det är viktigt att komma bortom kategorier som utgår från bestämda roller och positioner. Barns aktörskap behöver förstås utifrån relationella perspektiv som erkänner aktörskap som en effekt av sociala relationer snarare än som en egenskap som en individ antingen har eller saknar (Esser, 2016). Utifrån det här förhållningssättet är utgångspunkten att barn ges en särskild social status som barn, och att de agerar utifrån de förutsättningarna (Esser, 2016). Potentiella skillnader mellan vuxna och barn kan emellertid varken tas för givna eller ignoreras (Bergnehr, 2019), det handlar snarare om att beakta de sociala villkor som präglar den situation inom vilken aktörskap blir till (Esser, 2016). Barn, liksom vuxna, är kompetenta aktörer, samtidigt är de också sårbara och beroende av sin sociala samvaro (Bergnehr, 2019).

Kategorier som barn och föräldrar blir viktiga när begrepp som familj dekonstrueras. Det finns därmed en poäng i att använda kategorierna för att belysa hur oklarheter, likheter och skillnader dem emellan skapas och förhandlas i olika situationer (cf. Sjöberg, 2013). Om fokus är på barn gäller det att ta i beaktande hur de skapar och får inflytande samt hur inflytandet både möjliggörs och begränsas i och av olika sociala situationer (cf. Bergnehr, 2019).

ADOPTIONSÅTERRESOR SOM FAMILJPROJEKT

Jag har i det här kapitlet redogjort för studiens teoretiska ramverk. Mitt samlade teoretiska argument är att vi behöver förstå adoptionsåterresor som ett familjeprojekt där familjemedlemmar driver både individuella och gemensamma projekt. Viktigt här blir att understryka att såväl barn som föräldrar deltar i olika förhandlingar. Hur de deltar och vilket inflytande de har varierar dock, då detta är kontext- och situationsbundet.

Min grundförståelse för begreppet familj får teoretiska implikationer för studien och jag har bland annat argumenterat för behovet av att tydligt bryta isär begreppet i delar, såsom barn och föräldrar. Det krävs, menar jag, ett grepp som tar olika perspektiv i beaktande för att kunna analysera familjers adoptionsåterresor som komplexa och dynamiska processer. I en bredare mening blir de teorier som har lyfts fram i det här kapitlet viktiga därför att de hjälper mig att nyansera synen på vad en adoptionsåterresa kan vara, varför en adoptionsåterresa är viktig och för vem den är viktig.

För detta krävs teorier som tar hänsyn till rörligheten i begrepp som familj, barn och föräldraskap, och som beaktar sociala villkor, potentiella skillnader mellan familjemedlemmar samt perspektiv som familjedynamik. Det kräver även ett fokus på barns roller och positioner inom adoptivfamiljen.

Grundförståelsen för begreppet familj som har skisserats i det här kapitlet får även metodologiska implikationer eftersom det antyder att familjepraktiker behöver studeras med metoder som kommer nära och kan fånga de komplexa processer i vilka familj görs; det vill säga genom att rikta blicken mot det som kontinuerligt pågår i människors liv och vardag (cf. Eldén, 2019). Härnäst följer en genomgång av avhandlingens studiedesign som bygger på intervjuer med barn och föräldrar i tio svenska adoptivfamiljer före och efter en adoptionsåterresa.

KAPITEL 3. METODOLOGISKA UTGÅNGSPUNKTER OCH MATERIAL

Den här studien bygger på intervjuer med barn och föräldrar i tio svenska adoptivfamiljer. Intervjuer har gjorts med samtliga familjer inför en planerad adoptionsåterresa till barnens födelseländer, och med fem familjer även efter det att resan har genomförts. Materialet består även av fältanteckningar från mötena med familjerna samt familjers resedagböcker och fotografier från de adoptionsåterresor som genomfördes. Under arbetet med studiedesignen genomfördes intervjuer med två svenska reseföretag som säljer adoptionsåterresor. De här intervjuerna har delvis format projektet eftersom de har haft en betydelse för rekryteringsprocessen då företagen blev en kanal för att nå familjer i planeringsstadiet av adoptionsåterresor. Det kom också att påverka hur frågorna i intervjuguiderna tog form. Det här kapitlet kommer att redogöra för studiens design och tillvägagångssätt. De etiska reflektionerna är inbakade i den löpande texten. Avslutningsvis diskuteras den analytiska bearbetningen av materialet.

INTERVJUER

Intervjuer med reseföretag

Som förberedelse inför studien gjorde jag år 2015 en översikt över vilka adoptionsåterreseproducenter som fanns på den svenska resemaknaden samt genomförde en mindre intervjustudie där representanter från två av dessa företag intervjuades om deras erfarenheter från att sälja adoptionsåterresor.⁵ Under 2015 fanns det åtta svenska reseföretag som sålde adoptionsåterresor; fyra företag sålde adoptionsåterresor till Kina, två till Colombia, ett till Sydkorea och ett till alla länder. Det sistnämnda företaget anordnade även adoptionsresor för personer som ska adoptera. En del av de här företagen hade adoptionsåterresor som enda fokus (3) medan resten erbjöd olika typer av paketresor, däribland adoptionsåterresor, till ett specifikt land (5). Fem företag erbjöd adoptionsåterresor som riktades till adopterade och adoptivfamiljer, de skraddarsydde samtliga adoptionsåterresor efter resenärernas önskemål och erbjöd individuella resor och resor för grupper som kände varandra sedan tidigare. Två av företagen skraddarsydde, precis som de andra fö-

⁵ Företagen som har undersöktes i detta skede var Lotus travel, Kinaresor, Kinalotsen, China sisters, Reunite us, EE Travel Colombia, Svenska resebolaget samt Meari. Jag kommer inte att ange vilka företag som intervjuades eftersom dessa företag senare spred information om studien.

retagen, sina resor men anordnade även gruppresor där adopterade och adoptivfamiljer erbjöds att resa med personer som de aldrig har träffat. Ett av företagen erbjöd enbart gruppresor, det vill säga adoptionsåterresor för människor som inte nödvändigtvis känner varandra sedan tidigare.

Jag gjorde en övergripande analys av de åtta företagens webbplatser där jag identifierade och kategoriserade webbplatsernas direkta innehåll (cf. Graneheim, Lindgren & Lundman, 2017). Det fanns både likheter och skillnader mellan företagen. Jag fördjupade mig därefter i två av företagen⁶. Det som företagen hade gemensamt var att de båda sålde adoptionsåterresor till Kina och att de riktade informationen på sina webbplatser till föräldrar.

Intervjuguiden till reseföretagen arbetades fram utifrån de frågeställningar som dök upp under kategoriseringen av webbplatsernas innehåll. På en webbplats betonades exempelvis att individuella önskemål styr hur adoptionsåterresor utformas, samtidigt skrivs besöket på barnhemmet fram som en naturlig del av resan och som något som med fördel kompletteras med natur- och kulturupplevelser. Beskrivningar likt dessa gjorde att jag blev intresserad av hur en resa kan organiseras från början till slut, vad den vanligtvis innehåller, vad resenärer efterfrågar och vilka resenärer som kontaktar företagen, barn eller föräldrar? Jag genomförde därför halvstrukturerade intervjuer (Kvale & Brinkmann, 2009) med två företagsrepresentanter. Intervjuerna spelades in med en diktafon och transkriberades sedan. Den första intervjun varade i cirka 80 minuter och den andra i cirka 120 minuter. Vid båda intervjutillfällena pågick informella samtal både före och efter intervjuerna och mötena pågick i nästan tre timmar vardera.

Att intervjuva reseföretagen var värdefullt för studien i sin helhet eftersom företagen har mött många adopterade och adoptivfamiljer vilket gör att de har en stor kunskap om adoptionsåterresefältet och om försäljning och organisering av adoptionsåterresor. Det här resulterade i att jag tog del av sådant som jag inte hade tänkt på före intervjuerna vilket påverkade hur jag senare utformade intervjuguiden till familjerna i studien. Ett exempel är att den ena företagsrepresentanten menade att en adoptionsåterresa enbart är en adoptionsåterresa om adoptivfamiljen återvänder till barnets ursprungsprovins, födelsestad, barnhemmet och/eller möter personer som var viktiga under barnets första år. Det andra företaget beskrev att det handlar om att återvända till landet som sådant och att även en vanlig semesterresa kan vara en adoptionsåterresa. Båda företagsrepresentanterna var emellertid eniga om att kulturella aktiviteter och attraktioner som är representativa för födelselandet är viktiga delar av en adoptionsåterresa därför att de är betydelsefulla för adopterades

⁶ Jag kontaktade samtliga företag via e-post, vissa svarade aldrig medan andra avstod en intervju.

uppfattningar om sina ursprung. Företagsrepresentanterna lyfte således fram olika aspekter som indikerade att det fanns särskilda uppfattningar om vad som konstituerar en adoptionsåterresa och vad den kan ha för betydelser för barn. Därför blev det viktigt att i ett senare skede lyfta sådana frågor med barn och föräldrar.

Intervjuer med familjer

Rekrytering och urval

Det initiala syftet var att komma i kontakt med familjer med internationellt adopterade barn i åldrarna 6–15 år oavsett om de hade gjort eller planerade att göra en adoptionsåterresa eller inte. Åldersspannet är valt för att fånga fenomenet med adoptionsåterresor som genomförs av adoptivfamiljer med yngre barn (Socialstyrelsen, 2015). Det är också inspirerat av de åldersrekommendationer, 9–12 år, som ges av en av de främsta arrangörerna av adoptionsåterresor (exempelvis Kinalotsen, u. å.), vilka även flera deltagare i studien refererade till. Att jag även ville komma i kontakt med familjer som inte ville eller hade funderat på att göra en adoptionsåterresa var för att jag ville nyansera förståelsen för adoptionsåterresor som fenomen, varför man väljer att göra eller inte göra en adoptionsåterresa som familj. Den här idén baserades främst på tidigare forskning som har visat att inte alla adopterade är intresserade av att göra en adoptionsåterresa (cf. Lind, 2012).

I syfte att nå adoptivfamiljer med skilda förhållningssätt till adoptionsåterresor spreds information om studien via två kanaler; via två svenska reseföretag som säljer adoptionsåterresor till Kina och via Adoptionscentrum. Adoptionscentrum är en partipolitiskt och religiöst obunden förening som förmedlar internationella adoptioner från alla världsdelar och bedriver verksamhet för den som vill adoptera, för adoptivfamiljer och för adopterade. Adoptionscentrum har cirka 4000 svenska medlemsfamiljer (https://adoptionscentrum.se/sv/om_oss/, 2020-12-04) och blev därför en viktig kanal för att sprida information om studien eftersom en betydande andel adopterade och adoptivföräldrar i Sverige är medlemmar där. De blev även viktiga för att nå ut brett. Information spreds i samarbete med Adoptionscentrums lokalavdelningar och på centrala möten arrangerade av Adoptionscentrum där olika representanter presenterade information om studien för mötenas deltagare. Efter muntlig och skriftlig kontakt med Adoptionscentrum publicerades information om studien på lokalavdelningarnas Facebooksidor. Informationen riktades till familjer med barn i åldrarna 6–15 år, oavsett om de hade tänkt eller inte tänkt att resa på en adoptionsåterresa. Informationen om forskningsprojektet skickades till samtliga lokalavdelningar under 2015, vilket innebär att totalt 22 avdelningar runtom i Sverige kontaktades. Alla avdelningar besvarade inte min förfrågan om att

publicera information. Fem av de deltagande familjerna rekryterades via Adoptionscentrum.

Majoriteten av de svenska reseföretag som säljer adoptionsåterresor i kommersiellt syfte fokuserar på Kina. Min tolkning är att det beror på att Kina under en lång period var det vanligaste födelselandet för barn som har adopterats till Sverige (<https://scb.se/hitta-statistik/artiklar/2018/allt-fler-adopterar-styvbarn/>; 20-12-04) och att en stor andel av de adoptivbarn som nu är i en ålder då familjer börjar överväga en gemensam adoptionsåterresa är adopterade från Kina. Det fanns därför anledning att tro att möjligheterna att komma i kontakt med familjer som ville delta i forskningsprojektet var störst genom att fokusera på reseföretag som säljer adoptionsåterresor till Kina. Då jag planerade att intervjua de familjer som ville göra en adoptionsåterresa såväl före som efter resorna blev företagen viktiga för rekryteringsprocessen eftersom jag i samarbete med företagen kunde nå potentiella resenärer i ett tidigt stadium. Via e-post skickade reseföretagen information om studien till familjer som kontaktade företagen för information om adoptionsåterresor. Hälften av de deltagande familjerna rekryterades via två reseföretag.

Tio familjer valde att medverka och jag har inte nekat någon att delta i studien. När jag bad reseföretagen att inte längre skicka ut information om studien hade det gått ungefär sex månader. Jag var i full gång med att genomföra intervjuer, hade påbörjat det initiala analysarbetet och upplevde att jag kunde skönja återkommande mönster i hur familjer talade om adoptionsåterresor. Jag började nå en punkt av, vad inom kvalitativ forskning benämns som, mättnad (se Fangen, 2005).

Samtliga familjer som kontaktade mig var familjer som skulle göra en adoptionsåterresa. Det här betyder att jag inte har intervjuat familjer som inte vill eller inte har funderat på att göra en adoptionsåterresa med konsekvensen att vissa perspektiv inte ryms i studien. Som jag visar i artikel I har tre föräldrar i den här studien haft en kritisk inställning gentemot adoptionsåterresor som genomförs av familjer med små barn. De här föräldrarna ska göra en resa tillbaka men planerar till exempel inte att besöka barnhem eller möta biologiska familjemedlemmar och reflekterar runt varför de inte gör en adoptionsåterresa i dess traditionella form. Föräldrarnas perspektiv nyanserar adoptionsåterresors betydelser.

Ytterligare ett perspektiv som jag har förhållit mig till är att familjerna som deltar i den här studien är medel- eller höginkomsttagare. Det här baserar jag på uppgifter som föräldrarna har gett om deras sammanlagda månadsinkomst. Adoptionsåterresor är både kostsamma och tidsmässigt krävande processer vilket förmodligen innebär att det finns familjer som inte kan göra en adoptionsåterresa eller som behöver planera och spara under en väldigt lång tid för att kunna resa. I efterhand har

jag resonerat runt att informationen om studien hade kunnat formulerats annorlunda för att inkludera familjer som av olika anledningar inte kan göra en adoptionsåterresa. Pengar kan emellertid, inte minst när det vävs samman med adoption, uppfattas som ett känsligt ämne (Quiroz, 2012) och det kan eventuellt vara en förklaring till varför vissa familjer inte finns representerade i studien.

Deltagare

Totalt har tio familjer deltagit i studien; tio fokusbarn (sju flickor och tre pojkar) i åldrarna 6–13 år, fem syskon i åldrarna 7–15 år och 17 föräldrar, både mammor och pappor (se appendix 1). Familjerna består av etniskt vita heterosexuella par eller ensamstående föräldrar. Familjerna kommer från olika delar av Sverige och har adopterat barn från Sydamerika, Asien och Afrika.

Målet var att intervjua samtliga familjer två gånger, före och efter resorna. Syftet var att följa adoptionsåterresor från planeringsstadiet till genomförande och efterresonemang. När jag kontaktade familjerna efter de planerade resorna visade det sig emellertid att en familj inte hade möjlighet att ställa upp på en uppföljande intervju av privata skäl. Fyra familjer hade, av olika skäl, valt att skjuta fram eller ställa in resan. Det betyder att tio familjer har intervjuats före resorna medan fem familjer har intervjuats efter. Det här bortfallet får betydelse för studien eftersom hälften av familjerna inte har kunnat berätta om sina upplevelser efter adoptionsåterresan. De så kallade föreintervjuerna inkluderar 7 barnintervjuer, 9 föräldraintervjuer och 3 familjeintervjuer (se nedan för beskrivning), totalt 19 intervjuer. Efterintervjuerna inkluderar 1 barnintervju, 2 föräldraintervjuer och 4 familjeintervjuer, totalt 7 intervjuer. Familjeintervjuer, liksom föräldraintervjuer, har pågått i cirka 1–1,5 timmar och barnintervjuer i cirka 15–20 minuter.

Samtliga intervjuer är ljudinspelade med hjälp av en diktafon och när barn och föräldrar har godkänt har intervjuerna även videofilmats. Målet med videoinspelningarna var att fånga emotionella och andra icke-verbala uttryck, interaktionen mellan familjemedlemmar och för att rent praktiskt kunna urskilja vem som talar om flera talar samtidigt. Videoinspelningarna har även möjliggjort att i efterhand utforska de objekt som familjerna integrerade i intervjuerna (cf. Danby, Ewing, & Thorpe 2011; Sparman, 2005; Thomson, 2008). Det videoinspelade materialet har med andra ord fungerat som stöd under analysens olika skeden och presenteras i texten i form av transkriptioner (cf. Aarsand & Forsberg, 2010). Det inspelade materialet består av cirka 20 timmar ljudinspelningar och 9 timmar videoinspelningar.

I den skriftliga information som skickades ut till familjerna framkom att jag ville videofilma intervjuerna. Jag diskuterade därför videokameran, och varför jag ville

filma, när jag träffade familjerna. Familjerna har själva fått välja om de vill bli filmade eller inte, och jag berättade att videokameran kunde stängas av om det inte kändes bra under intervjun. I de fall då videokameran användes informerade jag om när den sattes på och stängdes av. I syfte att avdramatisera den tekniska utrustningen (cf. Sparrman, 2005) erbjöds barnen att interagera med den före och under intervjun. En del barn ville se sig själva i videokameran medan andra barn hämtade egna videokameror för att filma. Barnen har överlag verkat bekväma med inspelningsförfarandet. En del föräldrar sa initialt att det kändes lite ovant att bli filmade men verkade inte tycka att det var obekvämt med kamerans närvaro.

För att säkerställa konfidentialitet så långt det är möjligt har samtliga deltagare i studien givits pseudonymer. Detsamma gäller när familjemedlemmarna har talat om någon utomstående person eller en specifik plats, jag har då omformulerat namn, platser och begrepp för att kunna visa sammanhanget av ett resonemang men samtidigt värna om anonymiteten (cf. Gabb, 2010). Vissa identifierbara faktorer är emellertid synliggjorda i studien, till exempel barnens födelseländer och deras ålder. Barns födelseländer är viktiga att lyfta fram eftersom det avgör vad man har möjlighet att göra i respektive land under en adoptionsåterresa. Även ålder har blivit betydelsefullt för att skapa förståelse för familjers erfarenheter av adoptionsåterresor, bland annat eftersom det finns föreställningar om vad som är lämpligt att genomföra under resorna i relation till ålder och mognad. Sådana föreställningar framträder i Socialstyrelsens (2015) föräldrautbildningsmaterial, i reseföretagens information om adoptionsåterresor (Kinalotsen, u. å.) och i föräldrarnas resonemang om resan. För att kunna påvisa dynamiken i de familjeprocesser som leder fram till en adoptionsåterresa benämns familjerna löpande genom studien både enskilt med pseudonymer och i grupp, familj 1–10. Att studien innehåller identifierbara faktorer innebär att familjemedlemmar kan känna igen en annan familjemedlems berättelse i det publicerade materialet. Aktivt genom studien har jag därför arbetat med varsamhet vad gäller sådant som kan uppfattas som känslig information för enskilda familjemedlemmar och sådant som kan vara känt eller okänt för familjemedlemmarna (cf. Gabb, 2010).

Kombinationen av barn-, föräldra- och familjeintervjuer

Föreintervjuerna, som genomfördes innan familjerna reste på adoptionsåterresorna, ägde rum i familjernas hem i syfte att försöka få barn och vuxna att känna sig trygga (cf. Danby et al., 2011). Det har även verkat bekvämt för familjerna att intervjuas i hemmet. Både barn och föräldrar har själva fått bestämma var i hemmet de vill bli intervjuade (cf. Mårtens, 2015) och ofta har intervjuerna genomförts i familjernas vardagsrum. På grund av geografiska avstånd har en av 19 föreintervjuer genomförts via telefon och tre av sju efterintervjuer via Skype.

Det varierar hur lång tid som har spenderats med familjerna, från ett par timmar till en hel dag. Jag har deltagit i att hämta barn från skolan, handlat, lekt med barn på deras rum och i andra delar av huset, diskuterat nyheter med föräldrar, fikat och ätit lunch och middagar med familjer samt tagit del av familjernas vardagliga liv. Att jag kunde följa många familjer i deras hemmiljöer, och i deras vardag, upplever jag har påverkat intervjuerna positivt därför att det i många fall har lett till att vi har känt oss bekväma med varandra. Intervjuerna kan därmed sägas ha en etnografisk karaktär, dels tack vare tiden som har spenderats med familjerna, dels för att intervjuerna har kompletterats med fältanteckningar (Emerson, Fretz & Shaw, 2011), vilket jag återkommer till senare i kapitlet.

Studien har hämtat inspiration från Corinne Reczek's (2014) multifamiljeintervjumetod och är uppbyggd utifrån en kombinerad ansats med fokus på att intervjua barn och föräldrar både tillsammans och enskilt. Liksom merparten av den forskning som använder kvalitativa intervjumetoder är min utgångspunkt att verklighet och mening skapas i intervjusituationer genom interaktion och tolkning. Verkligheten är flytande och ambivalent vilket innebär att barns och föräldrars berättelser har betraktats som lika "sanna", oavsett om de är samstämmiga eller motsäger varandra (Reczek, 2014). Jag förstår intervjuer som dynamiska processer och som något alla deltagare påverkar, jag har dock varit uppmärksam på potentiella maktobalanser mellan forskare/föräldrar/ barn och försökt hantera detta i respektive intervjukontext (cf. Grubrium & Holstein, 2001).

Målet med själva intervjumetoden var att nå en nyanserad förståelse för adoptionsåterresor som fenomen. Genom att beakta perspektiv som familjedynamik och barns och föräldrars individuella uttryck och resonemang ville jag undersöka familjemedlemmarnas olika erfarenheter av en gemensam upplevelse (cf. Reczek, 2014) samt fånga komplexiteten i adoptionsåterreseprocesser. Många intervjuer har emellertid genomförts under sen eftermiddag eller tidig kväll eftersom föräldrarna har arbetat och barnen gått i skolan. På grund av det fanns det inte alltid tid att intervjua familjemedlemmarna på olika sätt vilket betyder att den kombinerade ansatsen inte alltid var möjlig. I dessa fall har jag frågat hur familjerna vill göra, om de föredrar att bli intervjuade tillsammans eller enskilt.

I de fall då familjemedlemmar har intervjuats enskilt och i följd under samma dag har det varit möjligt att återkoppla till tidigare intervjuer. Om en familjemedlem har uttryckt något som jag kom att fundera över har jag kunnat fråga om en annan familjemedlems standpunkt i frågan. Att intervjua familjerna efter deras adoptionsåterresor medförde liknande fördelar eftersom jag kunde följa upp och utveckla frågor med hjälp av deras resonemang från förintervjuerna. Det verkade fungera förtroendeingivande eftersom familjerna såg att jag hade lyssnat, var insatt i och

intresserad av det som de hade berättat om. Det här förfarandet ledde emellertid till att jag aktivt tvingades förhålla mig till frågor gällande konfidentialitet. Flera gånger fick jag resonera runt vilka aspekter som var etiskt rimliga att fråga en annan familjemedlem om. Ibland frågade jag till exempel om familjemedlemmen godkände att jag frågade vidare om det som hade framkommit under intervjun och i andra fall formulerade jag om frågan för att nästa person inte skulle förstå att det var något som en annan familjemedlem hade pratat om. Intervjumetoden innebar även att jag fick frågor av familjemedlemmar som intervjuades sist, till exempel om familjemedlemmen innan hade sagt någonting om ett ämne som berördes och jag försökte arbeta på ett liknande sätt här, att svara på frågor mer generellt i syfte att inte avslöja vad en specifik person hade berättat eller inte tidigare.

Kombinationen av individuella intervjuer och familjeintervjuer har varit värdefull för den här studien eftersom de individuella intervjuerna har möjliggjort för enskilda familjemedlemmar att ta plats och uttrycka sig självständigt om adoptionsåterresor medan familjeintervjuerna har medfört en annan gruppdynamik och gjorde det möjligt att fånga upp samspelet mellan barn och föräldrar. Familjeintervjuerna har dessutom gjort det möjligt att studera hur förståelser för adoptionsåterresor samskapas mellan barn och föräldrar i ett semipublikt rum när familjer samtidigt förhandlar om privata gränser. Familjeintervjuer, dynamiken mellan barn och föräldrar och både verbala och icke-verbala aspekter av hur familjemedlemmar svarar på olika frågor, adderar därför till den här studien eftersom de även bidrar till en förståelse för familjeliv (Reczek, 2014; cf. Gram et al., 2018).

En utmaning under familjeintervjuerna var att ge samtliga familjemedlemmar lika utrymme, utan att i allt för stor utsträckning styra samtalen. En del barn och föräldrar pratade mer. I sådana situationer försökte jag rikta frågor direkt till någon för att uppmuntra fler att delta i och utveckla diskussionen. Under efterintervjuerna ställde jag till exempel riktade frågor där en familjemedlem kunde svara i taget.

En annan utmaning under intervjuerna, under såväl familjeintervjuer som under individuella intervjuer med barn och föräldrar, var att våga tillåta tystnad och långa pauser. Jag märkte att många barn och föräldrar behövde tid att fundera innan de svarade. Att inte ställa följdfrågor för snabbt tillät svaren att växa fram i sin egen takt (Back, 2008). Vid flera tillfällen var det olika familjemedlemmar som intog rollen som intervjuare vilket utmanade min roll som forskare och intervjuare (cf. Reczek, 2014). Ofta har till exempel föräldrar omformulerat frågor och/eller ställt följdfrågor för att hjälpa barnen och potentiellt även mig. Andra gånger har barn ställt följdfrågor till sina föräldrar, och syskon, när de har svarat på frågor men då har de haft en mer ifrågasättande karaktär. Min position i dessa situationer har varit

att låta familjemedlemmar ta plats och ställa frågor. När föräldrar har ställt följdfrågor till sina barn så har det till exempel öppnat upp för tystlåtna barn att tala mer och när barn har ifrågasatt vad föräldrar har sagt har det öppnat upp för en dynamisk förhandling om hur barn kontra föräldrar upplever och har upplevt vissa saker. Sådana interventioner har därför inte betraktats som ett hinder utan snarare som en tillgång och jag har också ställt frågor om jag inte har förstått något eller önskat veta mer.

När barns och föräldrars röster skrivs fram i studien beskriver jag om det var i samband med en barnintervju eller familjeintervju. På grund av olika dynamiker under intervjuerna har jag i samband med ett citat även beskrivit kontexten runt respektive uttalande, jag har exempelvis försökt beskriva vems röst som representeras och under vilka omständigheter som något blir uttryckt (cf. Eldén, 2013). Under såväl individuella intervjuer som familjeintervjuer integrerade barn och föräldrar olika materiella ting. Sakerna bestod av familjefoton från själva adoptionsresan, traditionella kläder, leksaker och/eller andra objekt från barnens födelseländer som föräldrar hade fått eller köpt till barnen eller som barnen hade fått från barnhem, fosterföräldrar och/eller biologiska föräldrar. Objekten fanns på olika platser i familjernas hem, en del barn hade till exempel lådor där objekten förvarades. Lådorna togs fram under speciella högtider, till exempel då familjerna firade ”gotcha day” (Seligmann, 2013), det vill säga dagen då familjemedlemmarna möttes första gången. Ibland frågade jag om jag fick fota sakerna för att dokumentera vad familjerna samtalade om, i andra fall filmades objekten under intervjuerna eller diskuterades verbalt i ljudinspelningarna.

Sakerna som integrerades verkade symbolisera (och visade upp) familjernas inbördes band och relationer samt förstärka deras erfarenheter (cf. Finch, 2007) men även vara viktiga för processer att minnas och behålla en koppling till barnens födelseländer (cf. Marschall, 2015a). Objekten integrerades i första hand på initiativ av barn och föräldrar och blev en viktig del av samtalen om planering och genomföranden av adoptionsåterresor. Barn och föräldrars tal om adoptionsåterresor i kombination med objekten har nyanserat min förståelse för familjemedlemmarnas erfarenheter och åsikter (se Harper, 2002; Thomson, 2008) och stimulerat och utvecklat samtalen under intervjuerna.

Intervjuerna, och själva intervjumetoden, har med andra ord utvecklats under möten med familjer och i interaktioner med barn och föräldrar. Intervjusituationer är dynamiska och kulturellt betingade processer vilket betyder att jag som intervjuare och forskare har haft en betydelse för intervjuernas utfall (cf. Chor Leng Goh & Göransson, 2011; Martinell Barfoed 2008; Vandermause & Fleming, 2011). Medan det är enkelt att fastna i reflektioner kring generella kategorier, som ålder,

hudfärg och kön, och hur de har påverkat den här studien, visar fältanteckningarna att möten har varit beroende av interaktionen med familjerna, snarare än en på förhand given position eller kategori, som ålder (cf. Powers, 2011a). Många av dessa situationer har varit högst oförutsägbara och styrda av perspektiv som personliga egenskaper, integritet, närhet och distans och har, menar jag, fått betydelse för forskningsmetodens utfall eftersom de har påverkat vilka relationer som blir till under mötena (cf. Sparrman, 2014).

Min avsaknad av personliga erfarenheter från adoption kan, som adoptionsforskare har beskrivit tidigare (cf. Martinell Barfoed, 2008), ha haft betydelse för mötena med familjerna. Många föräldrar har till exempel frågat varför jag intresserar mig för adoptionsområdet. De här föräldrarna har främst uttryckt att de har noterat att många forskare som intresserar sig för adoption är adopterade eller adoptivföräldrar själva men samtidigt inte visat något motstånd när det visade sig att jag inte hade dessa erfarenheter.

Det finns både potentiella för- och nackdelar med att vara en insider eller outsider (Martinell Barfoed, 2008). Att jag saknar personliga erfarenheter från adoption, att jag i det här fallet var en outsider, gjorde att jag inte kände mig bekväm i att prata om adoption lika informellt som många av familjemedlemmarna gjorde. Positionen som en 'okunnig' outsider har dock tillåtit ett mer öppet förhållningssätt under intervjuerna. Jag upplever här att min distans till ämnet gjorde att jag kunde ställa frågor som kanske annars framstår som självklara i sammanhanget. När jag har samtalat om aspekter kopplade till adoption med familjerna har det varit ur en mer frågande position, vilket generellt har gjort barn och föräldrar till experter och mig till novis (cf. Martinell Barfoed, 2008; Powers, 2011a)

Att lyssna på barn

Samtidigt som den här studien handlar om familjeadoptionsåterresor så har barns perspektiv varit ett viktigt fokus. Det har därför varit en förutsättning att barn var/tilläts vara/gjordes delaktiga på olika sätt under mötena med familjerna (cf. Halldén, 2003). Att studien har designats för att erbjuda barn möjligheter att tala om sina erfarenheter betyder emellertid inte nödvändigtvis att barn agerar i enlighet med förväntningarna (cf. Gallacher & Gallagher, 2008; Kvist Lindholm, 2015). Det blev tydligt under flera intervjuer vilket jag snart kommer att visa.

Barnintervjuerna har krävt samma förberedelser som intervjuerna med föräldrar. I planeringen av intervjuerna reflekterade jag runt den potentiella asymmetriska relationen mellan mig som forskare och barn och mellan barn och föräldrar. Det finns forskning som menar att det är lämpligt att genomföra intervjuer med flera barn

samtidigt eftersom det kan balansera en potentiell maktasymmetri då barn har möjlighet att interagera med varandra och inte enbart med den vuxne som utför intervjun (Eder & Fingerson, 2001). Jag frågade därför barnen om de ville bli intervjuade ensamma eller tillsammans med ett syskon eller en förälder i de fall då det inte fanns syskon. En del barn ville intervjuas tillsammans med en familjemedlem och andra enskilt. Jag upplevde att interaktionen i intervjusituationen var det viktiga snarare än en på förhand given maktasymmetri (cf. Dalen, 2011; Mårtens, 2015).

I sina diskussioner om multifamiljeintervjumetod argumenterar Reczek (2014) för att det är bra att börja med föräldraintervjuer eftersom det gör det möjligt att bygga ett förtroende till föräldrar och föräldrar kan bli mer bekväma med tanken på att deras barn ska intervjuas. Jag anser att detta förhållningssätt är problematiskt eftersom det förbiser hur barn själva kan uppleva intervjusituationer. Min ingång var att föreslå att barn skulle intervjuas först. Jag ville att barnen skulle känna att deras delaktighet var betydelsefull, och minska risken för att de kände sig förbisedda, samt känna av hur barn upplevde deltagandet i studien. Det här var viktigt eftersom föräldrar kontaktade mig för deltagande i studien, inte barn. Att intervju barnen först aktualiserade emellertid, som jag tidigare lyfte fram, perspektiv som konfidentialitet.

Eftersom många av barnen i studien inte hade erfarenhet av att bli intervjuade ville jag i samband med barnintervjuerna förtydliga att jag var intresserad av deras syn på adoptionsåterresor samt att det inte fanns något rätt eller fel svar på frågorna. En del barn har svarat utförligt på frågorna medan andra barn har varit mer tystlåtna och svarat ja, nej och jag vet inte. Eftersom intervjuer i stor utsträckning bygger på verbal kommunikation kan det vara komplicerat att genomföra intervjuer med barn i låg ålder eftersom den språkliga interaktionen i intervjun kan ligga utanför barns sociolingvistiska repertoar och därmed begränsa hur de kommunicerar (Epstein, Stevens, McKeever & Baruchel, 2006). Det här resonemanget belyser hur intervjufrågor blir viktiga men jag menar att lika mycket som intervjuer bygger på barns språkliga förmåga, så bygger de på dynamiken i intervjun, relationen mellan personerna och på intervjuarens engagemang (cf. Mårtens, 2015). Att barn har svarat kortfattat på frågor kan ha flera anledningar. Det kan vara kopplat till barnets personlighet, till motstånd gentemot vissa intervjufrågor och/eller till att det för barnen i låg ålder kan vara svårt att förhålla sig till frågor om en aktivitet som är planerad långt fram i tiden (cf. Spyrou, 2011; 2016a). Det kan även ha haft betydelse att en del barn intervjuades tillsammans med föräldrar, det kan ha medfört att barnen inte kände sig lika fria att prata.

För att hantera olika tystnader som har uppstått i intervjusituationerna har jag erbjudit barn att berätta om saker som de är intresserade av (cf. Eder & Fingerson,

2001; Epstein et al., 2006). Barn har ibland, främst på eget bevåg, integrerat fotoalbum, souvenirer från deras födelseländer och leksaker i intervjuerna. Under en barnintervju upplevde jag barnet som lite blygt och tystlåtet, barnet svarade ”ja”, ”nej” och ”kanske” på intervjufrågorna. Efter en stund tog barnet fram ett fotoalbum och började då tala om sina vänner (som adopterades samtidigt), deras gemensamma semestrar och att de nu skulle resa tillsammans på en adoptionsåterresa. Jag har upplevt att materiella ting som fotoalbum har ökat barns möjlighet att ta kommando över intervjusituationen och stimulerat barn att mer självständigt berätta om sakerna, och den eventuella adoptionsåterresan, vilket gjorde att jag kunde följa deras berättelser genom att ställa följdfrågor under tiden (cf. Cardell, 2015). Fotoalbum från barnens födelseländer blev särskilt viktiga därför att de barn som var mer tystlåtna såg på foton och pekade på vad de ville göra eller inte göra under resan.

Jag försökte att känna av om barns tystnader var kopplade till kommunikativa resurser, eller om barn kände obehag, okunskap eller ointresse inför frågorna. Det är svårbedömt men jag har inte ställt fler frågor om jag har upplevt att barn inte vill svara av obehagsskäl. Detsamma gäller föräldrar och deras reaktioner på vissa frågor. Andra barn har tvärtom lämnat vissa intervjufrågor och lyft fram vad som kan anses vara känsliga berättelser. Tidigare forskning (cf. Hübinette & Tigervall, 2008a; b) visar att internationellt adopterade i Sverige upplever diskriminering baserat på utseendemässiga faktorer. Det här är erfarenheter som har berörts under intervjusituationerna. När dessa frågor kom upp var min strategi att fråga om barnen hade stöd i dessa frågor inom familjen. Det var ingenting jag frågade vidare om efteråt utan jag lämnade frågan när det stod klart att barnet upplevde att det fanns stöd.

Att kliva in i barnens hemmiljöer för att intervjua om adoptionsåterresor gjorde det viktigt att bygga upp ett ömsesidigt förtroende med barnen (cf. Mårtens, 2015). Jag försökte anpassa mig efter hur jag upplevde barnens personligheter, önskemål och behov genom att förhålla mig till de fysiska och emotionella gränser som barn ofta förhandlade om. Ett barn i studien var till exempel tillbakadragen och tystlåten och visade inget uppenbart engagemang för min vistelse hos familjen. Det försökte jag respektera genom att anpassa mig efter hur jag upplevde de gränser som barnet satte upp för sig själv och för sin familj. Ett annat barn i studien kom rusandes när jag ringde på dörren och visade såväl verbalt som kroppsligt från första stund att det var spännande att jag hade kommit till familjen. Barnet ville leka och visa mig sitt sovrum och var intresserad av allt från den tekniska utrustningen till mig som person. Efter att ha umgåtts en stund tog vi del av varandras intressen, som att fika, och barnet satte sig då i mitt knä för att visa sina saker. Ett tredje barn frågade mycket om mig och min familj, om jag hade några barn och om jag ville ha barn

någon gång. Under tidens gång fick jag följaktligen många frågor som kan upplevas som personliga, sådana frågor har jag alltid besvarat. Mötena och intervjuerna har krävt ömsesidiga ansträngningar och bygger på processer som har sett olika ut i olika familjer. Att intervjua barn, och deras familjer, har följaktligen inte varit en homogen, men positiv, upplevelse.

Intervjuguiden och frågor

Föräldrarna skickade initialt e-post som svar på förfrågan att delta i studien, där de beskrev att de skulle göra en adoptionsåterresa och att de var intresserade av att delta i studien. Under planeringen inför studien hade jag utformat fem intervjuguiden; en till föräldrar som planerar att/vill genomföra en adoptionsåterresa, en till barn som planerar att/vill genomföra adoptionsåterresa, en till familjer som har bestämt sig för att inte resa, en till familjer som inte har funderat på att göra en adoptionsåterresa samt en till familjer som har varit på en adoptionsåterresa. Tre av dessa blev senare använda; den till föräldrar som planerar att/vill genomföra en adoptionsåterresa, den till barn som planerar att/vill genomföra en adoptionsåterresa samt den till familjer som har varit på en adoptionsåterresa (se appendix 2). Många föräldrar ville se intervjuguiden som hade utformats till barn i förväg för att försäkra sig om att den inte innehöll några frågor som kunde vara stötande för barnet och/eller för att kunna förbereda barnen på vilka teman och frågor som skulle beröras under intervjun. Ingen förälder motsatte sig frågorna efter att ha sett intervjuguiden till barnen.

Intervjuguidernas ämnen och frågor utformades i relation till studiens övergripande syfte, analyserna av transkriptionerna från intervjuer med reseföretag samt sammanställningen av tidigare forskning om adoptionsåterresor. Intervjuguiden till efterintervjuer kompletterades med mer eller mindre specifika frågor som uppstod under den initiala analysen av föreintervjuerna (cf. Martinell Barfoed, 2008) och återkopplar till sådant som barn och föräldrar berättade i föreintervjuerna. Dessa frågor har som syfte att undersöka huruvida familjemedlemmar upplevde att resan levde upp till deras förväntningar och om inte - varför.

Eftersom det har betydelse i vilken följd frågor ställs har jag resonerat kring ordningsföljd både när det gäller ämnen och frågor (cf. Aronsson, 1996; Kvale & Brinkmann, 2009). Intervjuguiderna utgår från ett antal övergripande ämnen i ordningsföljden familj, semester, resa åter, planering och pengar. Intervjuerna har emellertid inte alltid följt intervjuguidernas struktur, mot slutet av varje intervju kontrollerade jag därför om ämnen och frågor hade berörts under intervjuerna (cf. Wissö, 2012).

Syftet med det här angreppssättet var att försöka skapa mer utrymme för barn, föräldrar och familjer att resonera friare runt adoptionsåterresor (cf. Kvale & Brinkmann, 2009). Jag har därför utformat frågor som uppmuntrar till deskriptiva svar (cf. Aronsson, 1996; Danby et al., 2011) samt, i det initiala skedet, ställt vad och hur-frågor för att i ett senare skede ställa varför-frågor. Till exempel: ”kan du berätta om dig och din familj”, ”nu ska ni göra en resa, vad kallar ni den”, ”hur har ni planerat resan” och slutligen ”varför gör ni en återresa”.

Under planeringen av studien genomfördes två pilotintervjuer; en med ett barn och en med en familj med två barn. Under de här intervjuerna blev det tydligt att det var viktigt att resonera runt följdfrågor och vad som kunde plockas upp under intervjun och utvecklas. Det blev även viktigt att förtydliga vissa frågor. Under en barnintervju ställde jag till exempel en övergripande fråga om barnets planerade återresa som gjorde att barnet inte kunde svara. Jag bröt då ned den övergripande frågan i flera underfrågor vilket underlättade för barnet att svara (cf. Mårtens, 2015). Därför valde jag att utforma mer specifika frågor för intervjuguiden och sådana frågor har varit ett stöd i situationer då jag har uppmärksammat att barn och föräldrar har svårt att svara. Följdfrågorna har även fungerat som ett bra stöd då intervjuer har stagnerat och behövt energi (cf. Martinell Barfoed, 2008).

De här tidiga erfarenheterna fick mig att resonera kring frågornas betydelser. Eftersom vissa frågor upplevdes som knepiga behövde jag besvara familjernas frågor om intervjufrågorna. Jag försökte göra det med en öppen hållning för att inte leda barn och föräldrar in i specifika svar och för att undvika att uppmuntra till ja- eller nej-svar (cf. Mårtens, 2015). Intervjuerna avslutades med en fråga som berörde om barnen eller föräldrarna ville prata om något särskilt eller tänkt på något som jag hade glömt att fråga om. Syftet med den frågan var att öppna upp för barns och föräldrars egna tolkningar av vad som varit för mycket i eller ur fokus under intervjun. Det visade sig vara en väldigt viktig fråga och många barn började exempelvis resonera runt aspekter som jag inte hade tänkt på tidigare. Ett barn berättade till exempel om sina farhågor inför adoptionsåterresan och ställde frågor till mig om dessa. Ett annat barn svarade ”ja, du har inte frågat rakt ut varför jag vill åka på en återresa”, vilket blev ett väldigt viktigt tillägg till metoden och hur jag fortsättningsvis formulerade frågor till barn.

Inhämtning av samtycke

Studien har prövats och godkänts av den regionala etikprövningsnämnden i Linköping (Dnr 2015/34131) och följer Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (2017). Jag betraktar godkännandet som en startpunkt för studien men har löpande

reflekterat runt de etiska aspekterna av studien (Back, 2008). Initialt berörde reflektionerna praktiska aspekter som informerat samtycke och vad det innebar för barn, samt förberedelser inför intervjuerna och etiska dilemman som kunde uppstå i olika situationer.

En viktig del av detta arbete var informationsbrevet som fyller funktionen att förklara vad forskningen går ut på. Eftersom barn har deltagit i studien var det viktigt att skriva informationsbrevet på olika sätt, att anpassa informationen till föräldrar, äldre barn och små barn samt att undvika krångliga forskningstermer. Familjerna fick informationsbrevet och samtyckesblanketterna skickade till sig före våra möten. Eftersom det är omöjligt att veta på förhand hur studien utvecklas var det viktigt att vara specifik med studiens intentioner och samtidigt öppen när det gäller studiens fokus. Det här betyder att jag har försökt att vara så transparent som möjligt under mötena med familjerna och jag har besvarat frågor, berättat kortfattat om den tidigare forskningen om adoptionsåterresor i relation till min egen studie samt om mina egna reflektioner och funderingar (cf. Back, 2008).

Samtycken inhämtades i relation till mötena med familjerna. Innan intervjuerna med familjerna så hade jag emellertid enbart haft kontakt med föräldrar, och inte med barn, och därför behövde barns delaktighet och samtycke inhämtas med en särskild känslighet inför vad barnen ville eller inte. En central utgångspunkt var att förklara för barnen vem jag är och vad jag gör. Jag frågade om barnen ville ställa frågor och visade sedan samtyckesblanketterna, pratade om dem och lät barnen signera dem. Jag försökte att känna av deras engagemang i studien, och hur de upplevde mig. Det blev ett situationsbundet förfarande eftersom vad som fungerade i vissa fall, inte fungerade i andra.

FÄLTANTECKNINGAR

Utöver intervjuinspelningar och transkriptioner består materialet av fältanteckningar som fördes före, under och efter mötena med familjerna (cf. Emerson, Fretz, & Shaw, 2011). Fältanteckningarna innehåller mina tankar, intryck, känslor och insikter från respektive möte (cf. Maharaj, 2016) och var värdefulla i arbetet med att utvärdera vad som fungerade bra och mindre bra under mötena. I fältanteckningarna beskriver jag till exempel hur mötena utvecklades och sådant som pågick utanför intervjusituationen. Fältanteckningarna blev därför ett sätt att fånga verbala och icke-verbala aspekter av mötena som helhet (cf. Maharaj, 2016).

Varje möte var unikt och därför ville jag beskriva sådant som annars riskerar att glömmas bort när man lämnar situationen. Fältanteckningarna är inte uppbyggda på ett visst sätt utan har skrivits ned förhand och sedan transkriberats i ett Word-

dokument. Fältanteckningarna innehåller en summering av mötena och är subjektiva och reflekterande eftersom de även innehåller djupgående tankar runt hur mina egna idéer, värderingar och antaganden påverkade intervjuerna och mötena på olika sätt (cf. Maharaj, 2016). Fältanteckningarna har stärkt upp analyserna och jag har vänt mig till fältanteckningarna under analysen av det transkriberade intervjumaterialet. De var även viktiga eftersom de blev ett stöd för framtida möten och situationer samt då de fick konsekvenser för metoden och för vad jag fångade upp till exempel i efterintervjuerna. Några av dessa aspekter, till exempel rollen som insider och outsider och reflexivitet i forskningsprocessen har jag beskrivit tidigare i kapitlet.

VISUELLA RESESKILDRINGAR

Som jag nämnde tidigare i det här kapitlet fick jag under förintervjuerna ta del av olika saker från barnens födelseländer som visade sig vara viktiga för min förståelse för familjernas berättelser om planeringen och genomförande av adoptionsåterresorna. Mot slutet av varje förintervju nämnde jag att jag gärna skulle ta del av eventuella visuella eller skriftliga reseskildringar av adoptionsåterresor. I de fall när jag har mött familjerna efter resorna har de ofta förberett och berättat, i mer eller mindre organiserade former, om resan utifrån foton som togs under resan. En familj visade till exempel ett bildspel på teven och i en annan familj visade barnen deras mobilkamerafoton från resan för mig.

Fotografier kan förstås som en dokumentation av familjernas semesterupplevelser och är samtidigt en konstitutiv del av den turistiska upplevelsen (cf. Larsen & Haldrup, 2003). Något som jag noterade var att familjernas fotografier ofta porträtterade samspel mellan familjemedlemmarna i olika turistiska sammanhang och familjeintimitet. Det här indikerar att fotografier är sociala praktiker genom vilka människor skapar berättelser och minnen som ger mening till deras sociala relationer (Finch, 2007). Fotografier är även varaktiga objekt i meningen att de blir viktiga och integrerade i människors hem och vardagliga liv (Larsen & Haldrup, 2003; Morgan, 2011b). I många avseenden bidrog fotografierna till ett gemensamt familjenarrativ om resan och därför blev foton även ett sätt för familjerna att presentera, minnas och tänka tillbaka på adoptionsåterresan, och ett sätt för mig att ta del av den.

Utöver fotografier har jag även tagit del av tre resedagböcker från resorna. I det ena fallet kunde jag följa en familjs adoptionsåterresa via dagliga uppdateringar över e-post. Jag fick tillsammans med familjens vänner ta del av cirka ett e-postmeddelande om dagen i dagboksform – med skriftliga och visuella (foton) beskrivningar av deras upplevelser. Dagboken skrevs av den ena föräldern men samtliga

familjemedlemmar hade givit samtycke till att den skrevs och spreds. Resedagboken innehåller inga detaljer om barnhemsbesöket, det berättade familjen om först under efterintervjun när både barn och föräldrar hade möjlighet att komma till tals. Eftersom resedagboken främst riktades till familj och vänner valde jag aktivt att inte ställa frågor om dagboken under resan, de frågor som dök upp sparade jag istället till efterintervjun. Jag har även tagit del av en annan familjs resedagbok där en förälder i dagboksform beskriver familjens barnhemsbesök. Liksom den förra resedagboken skrevs även denna främst för vänner, familj och/eller andra adoptivfamiljer med barn från samma barnhem. Resedagböckerna är inte skrivna på uppdrag av mig som forskare utan riktar sig således till en vänskapspublik.

Resedagböckerna blev ett medium som möjliggjorde autonomi och flexibilitet i berättelserna som dagboksskrivare byggde upp och presenterade. Dagböckerna verkar till exempel ha tillhandahållit ett sätt för dagboksskrivare att ventilerat allt från lustfyllda upplevelser till frustrationer och känslomässiga upp- och nedgångar (cf. Broom, Meurk, Adams & Sibbritt, 2014; Meth, 2003). Samtidigt var resedagböckerna en möjlighet för dagboksskrivarna att beskriva händelser och emotioner i sin sociala kontext (Meth, 2003) under själva adoptionsåterresorna och att dryfta tankar som värdesattes för stunden (Broom et al., 2014).

Resedagböckerna har, tillsammans med familjefotografier från resorna, nyanserat min förståelse för adoptionsåterresor och blev ett viktigt stöd för min förståelse av familjernas upplevelser av adoptionsåterresor eftersom de skriftligt och visuellt skildrade aspekter som familjedynamik, familjerelationer, intimitet och upplevelser av olika personer och platser under resan. På grund av dessa aspekter har de dessutom bidragit till min förståelse för familjegörande och familjesemestrar i relation till adoptionsåterresor. Resedagböckernas innehåll har använts på samma sätt som fältanteckningarna, för att bekräfta fynd och stärka analysen. Delar av dagböckerna kommer fram i artikel III och jag har då använt beskrivningar från dagböckerna för att förstärka perspektiv som även framkommer i intervjuerna. Dagböckerna har därmed inte varit föremål för en mer djupgående analys.

ANALYTISK BEARBETNING

Studiens primära material består av intervjuer med familjer. Utvecklandet av intervjumetoden skedde parallellt med det initiala analysarbetet av intervjuerna med reseföretag och sammanställningen av tidigare forskning. Liksom intervjumetoden har inte analysmetoden varit en linjär och statisk process, jag betraktar den snarare som en resa med mer eller mindre flexibla analysstadier (cf. Braun & Clarke, 2019). Till exempel har det analytiska arbetet rört sig växelvist mellan induktiva och deduktiva förhållningssätt. Lika mycket betydelse som teori har haft för den

analytiska processen, har empirin haft betydelse för vilka, och hur, teoretiska perspektiv har skrivits fram i studien (cf. Kennedy & Thornberg, 2018). Processen har därmed varit både empiri- och teoridrivna. Samtidigt som teorierna har hjälpt mig att djupdyka i det empiriska materialet på jakt efter fler exempel till en kategori, så har det teoretiska arbetet krävt en sammanvävning av olika perspektiv för att synliggöra komplexiteten i empirin. Det analytiska arbetet har således bedrivits i skärningspunkten mellan empiri, teori och subjektivitet (cf. Braun & Clarke, 2019) och processen var rörlig eftersom jag har pendlat fram och tillbaka mellan analys och datainsamling (cf. Kennedy & Thornberg, 2018).

Under den initiala analysprocessen läste jag transkriptionerna av respektive intervju upprepade gånger, samtidigt gjorde jag korta anteckningar som konkret summerade det centrala i familjernas prat om adoptionsåterresor. Under denna process rörde jag mig mellan intervjutranskriptioner, det ljud- och/eller videoinspelade materialet och mina fältanteckningar för att kunna reda ut eventuella oklarheter. Syftet med det här förhållningssättet var att arbeta underifrån och upp, det vill säga nära familjernas prat om resorna. Anteckningarna och summeringarna tolkades och jämfördes sedan för att identifiera mönster, likheter och skillnader i empirin (Graneheim et al., 2017) och sorterades därefter i kategorier som delar egenskaper. Det här betyder att liknande exempel sorterades på samma plats.

Det fortsatta arbetet med kategorierna blev emellertid på en mer tolkande nivå eftersom det innebar en analys av potentiella likheter och skillnader mellan exempel och intervjuer och dess betydelser för kategorin. Det här förfarandet har med inspiration från kulturanalytiska perspektiv inneburit att jag har intresserat mig för de föreställningar och värderingar som barn, föräldrar och familjer mer eller mindre medvetet delar och/eller inte delar och hur det kommer till uttryck i deras tal om sociala handlingar. Jag har letat efter likheter, olikheter och spänningar mellan individuella erfarenheter likväl som mer generella mönster (cf. Ehn & Löfgren, 2001). Empirin har således tolkats på olika nivåer, och analysprocessen inkluderar både konkreta och mer abstrakta beskrivningar och tolkningar (cf. Graneheim et al., 2017).

Den initiala, och främst induktiva, approachen genererade huvudkategorierna motiv, pengar, materiella artefakter, utseende, upplevelser, relationer, minnen, känslor och förväntningar. Kategorierna har utvecklats i relation till olika faktorer som reflexivitet i tolkningar av det empiriska materialet och i relation till de frågor som har ställts under intervjuerna, eftersom den initiala analysprocessen var empiridrivna. Kategorierna har genererats utifrån en rörlig analytisk process (cf. Braun & Clarke, 2019). Intervjuguiden innehöll till exempel frågor relaterade till finansie-

ringen av adoptionsåterresorna, och berörde därmed ekonomiska aspekter av resorna. Pengar blev emellertid en kategori på andra sätt än det intervjufrågorna berörde eftersom den kom att handla om pengars sociala betydelser och värden. Kategorierna glider även in och ut ur varandra, exempelvis pengar och materiella artefakter, och med sina gemensamma knypunkter representerar de det centrala i familjernas berättelser om adoptionsåterresor.

Kategorierna sammanfattades skriftligt i form av anteckningar och visuellt i form av kartor (Clarke, 2005). Sammanfattningarna av intervjuerna innehåller utöver dessa kategorier även frågor som dök upp under analysprocessen. Jag slog sedan samman samtliga intervjuer, både likheter och skillnader, i en övergripande visuell karta. Upplägget med den övergripande kartan blev annorlunda eftersom jag initialt till exempel kategoriserade materialet utifrån tidsperspektiv som då, nu och sen genom att lyfta fram adoptionsresan då föräldrarna hämtade sina barn (då) och adoptionsåterresan (nu och sen) som separata entiteter. Under det fortsatta analytiska arbetet visade det sig emellertid att tidsperspektiven var sammanbundna och gled in och ut i de olika huvudkategorierna. Till exempel var olika typer av minnen från adoptionsresan (då) när föräldrar hämtar sina barn viktiga för planeringen av adoptionsåterresorna (nu). Under adoptionsåterresan besökte en del familjer samma platser som de besökte på adoptionsresan vilket innebar att de skapade, och hade som avsikt att skapa, nya familjeminnen för framtiden (sen).

Jag valde därför att lösa upp tidsdikotomierna och arbeta mer aktivt med kategorierna som sådana vilket innebar att jag sammanfogade alla kategorier under ett gemensamt tidsperspektiv (då, nu och sen) – återresan. Genom att sammanfatta intervjuerna visuellt var det möjligt att reflektera runt materialet på ett övergripande plan, både på en manifest och på en mer abstrakt nivå (Graneheim et al., 2017), för att sedan vända mig till de visuella och skriftliga sammanfattningarna för att utforska respektive intervju ytterligare och söka efter fler tydliga exempel till kategorierna.

Några huvudkategorier kom sedermera att ligga till grund för de tre empiriska studierna; motiv till adoptionsåterresan (artikel I), minnen (artikel II) och pengar (artikel III).⁷ Under det fortsatta analytiska arbetet med de tre huvudkategorierna motiv, minne och pengar lästes intervjutranskriptionerna igenom med ett tydligare fokus på respektive kategori. Denna genomsökning genererade ytterligare perspektiv som sedan sorterades tillsammans med kategorierna och med tillhörande excerpter i olika dokument. Det senare analytiska arbetet blev mer deduktivt i den meningen att teoretiska perspektiv hjälpte till att fördjupa analyserna i det fortsatta

⁷ För resonemang om underkategorier till respektive kategori, se artikel I-III

analytiska arbetet, i tolkningar av materialet och för vilka exempel och citat som valdes ut i artiklarna (cf. Graneheim et al., 2017).

Den första kategorin *motiv* baseras på två, relativt motsatta mönster i hur barn och föräldrar pratar om anledningarna till att göra adoptionsåterresor, möjligheter och risker. När föräldrar pratar om besluten att resa och om möjligheterna med adoptionsåterresan så lyfter de fram resans betydelse för dåtid, nutid och framtid vilket antyder att föräldrar känner och har ett stort ansvar för barnens ursprung och att det har fått konsekvenser för att resor genomförs när barnen fortfarande är små. När barn talar om resan framstår den som en möjlighet till semester och att upptäcka aspekter av länderna som är kopplade till deras personliga intressen. Barn har emellertid, liksom föräldrar, även pratat om deras farhågor inför/risker med resan. Jag analyserar därför hur barn och föräldrar resonerar runt varför de vill resa och om de faktiskt vill resa.

Den andra kategorin, *minnen*, baseras på hur samtliga familjer talade om adoptionsåterresor och hur de lyfte fram olika minnen från adoptionsresan och födelselandet för att planera adoptionsåterresorna. Eftersom de flesta barnen i den här studien var under ett år när de adopterades betyder det att föräldrars medierade minnen är centrala för hur adoptionsåterresor planeras. Minnen var även centrala för att skapa förväntningar inför resorna. Analyserna fokuserar därför på hur och varför minnen är centrala för planerandet av adoptionsåterresor, vems minnen som mobiliseras i planeringen av en adoptionsåterresa och varför.

Pengar var ingenting som nämndes av barn och föräldrar spontant i föreintervjuerna utan blev aktuellt först när jag frågade om det. Eftersom den initiala analysen visade att pengar var både en komplex och avgörande faktor för att göra en återresa blev det viktigt att undersöka hur barn och föräldrar pratar om pengar i relation till adoptionsåterresor. Då den initiala analysen pekade på pengars sociala betydelser kopplade till resandet blev det viktigt att undersöka hur pengar vävs samman med värden som familj, intimitet och ursprung. Pengar blev en kategori utifrån olika ekonomiska aktiviteter som familjerna talade om under intervjuerna, till exempel; lån, sparande, gåvor och shopping.

Trots att samtliga kategorier och fynd inte har kunnat utvecklas i samma utsträckning (cf. Braun & Clarke, 2019), finns de representerade i studiens tre artiklar. Diskussioner relaterade till utseende återkommer till exempel i artikel I och diskussioner om känslor och materiella artefakter i artikel II-III. Att jag fokuserar på motiv, minnen och pengar har att göra med att det var viktigt för mig att ta med så många familjer, röster och perspektiv som möjligt i studien. Huvudkategorierna som ligger till grund för artiklarna ger även en bred bild av adoptionsåterresor, om

familjers resonemang om anledningarna till att göra adoptionsåterresorna samt planering av och upplevelser från resorna.

KAPITEL 4. SAMMANFATTNING AV ARTIKLAR

Med utgångspunkt i studiens teoretiska ramverk bidrar artikel I-III till det övergripande syftet genom att undersöka hur tio svenska adoptivfamiljer resonerar kring adoptionsåterresor samt vilka implikationer genomförandet av adoptionsåterresor som familj har för beslutet att göra en resa, planeringen av resans innehåll och upplevelserna av resan. Artikel I undersöker hur barn och föräldrar resonerar runt anledningarna till att göra en resa, hur familjerna motiverar sina beslut och på vilka grunder som besluten fattas. Artikel II undersöker på vilka sätt minnen blir viktiga under planeringen av en resa och artikel III studerar hur pengar blir en viktig del av adoptionsåterresor.

ARTIKEL I

Gustafsson, J. (under review) "Adoptionsåterresor som möjlighet och risk – barn och föräldrar resonerar", *Barn*.

Inom adoptionskontexten är begrepp som ursprung centrala (Martinell Barfoed, 2008). I Sverige, och i andra länder, uppmanas adoptivföräldrar att lära sig om barnets ursprung och födelseland för att senare kunna överföra kunskapen till barnet (Socialstyrelsen, 2015; se även Volkman a; b för en amerikansk kontext). Adoptionsåterresor har blivit en viktig symbol för adopterades rätt till sitt ursprung och sin kultur (Lindgren & Lind, 2009) och ett led i strävan att bevara och bejaka det (Howell, 2003).

I de adoptionspolitiska råd och rekommendationer som ges till adoptivföräldrar finns en övergripande spänning i att som förälder förhålla sig till bejakandet av adoptivbarns ursprung, och att göra en adoptionsåterresa och samtidigt vara inlyssnande till det enskilda barnet. Det är därför angeläget att undersöka hur barn och föräldrar förhåller sig till rekommendationerna, hur de motiverar adoptionsåterresor och vad en resa betyder för både barn och föräldrar. Den här kvalitativa artikeln baseras på intervjuer med tio svenska adoptivfamiljer och analyserar hur barn och föräldrar kommer fram till beslutet att göra en adoptionsåterresa. Vill barn och föräldrar göra en adoptionsåterresa och i så fall varför?

I artikeln kombineras teorier om intensivt föräldraskap (Shirani et al., 2012) och gott föräldraskap (Sparrman et al., 2017) med barns perspektiv (Halldén, 2003; 2009; Spyrou, 2016) för att ta fasta på komplexiteten i processerna att fatta beslut om resorna. Teorierna belyser intensiteten i samtida föräldraskap och hur begrepp som ansvar kan hjälpa oss att tolka föräldrars resonemang om adoptionsåterresor.

Barns perspektiv på adoptionsåterresor är förankrat i barn- och barndomsstudier (Halldén, 2003; 2009; James & Prout, 2015).

Artikeln visar att adoptionsåterresor initieras av föräldrar i samråd med barnen och att resorna är förenade med både möjligheter och risker för föräldrar såväl som barn. Föräldrarnas berättelser om besluten att göra en adoptionsåterresa vittnar om dilemmat att bejaka barnets ursprung, göra en adoptionsåterresa och att på samma gång beakta det enskilda barnets behov. Risken med att avstå en adoptionsåterresa är att det kan bli svårt för barnet senare i livet, risken med att genomföra en resa är att barnet inte klarar av det. Föräldrarna balanserar mellan dessa risker, och olika föräldraskapsideal, och behöver göra väl avvägda val som tar hänsyn till risker, möjligheter, nuet och framtiden på en och samma gång för att kunna göra ett gott adoptivföräldraskap. Barns resonering, avledande svar och tystnader i intervjuerna indikerar att barnen inte är lika drivande i resan som deras föräldrar. När barn talar om möjligheter drar de paralleller mellan adoptionsåterresan och aktiviteter som knyter an till deras personliga intressen, som att äta mat, sola och bada. Aktiviteterna är således inte nödvändigtvis knutna till födelselandet men symboliserar sådant som barnen brukar göra med sina familjer på resor och i vardagen. Analyserna visar även att barn, liksom föräldrar, har ett ambivalent förhållningssätt till resorna. Liksom föräldrar förknippar barn sin resa med risker och farhågor, både allmänna och specifika.

Resultaten visar att det krävs hårt arbete för föräldrarna att få ihop återreseprojektet rent moraliskt vilket inte minst blir synligt i de intervjusituationer där barnen är med. Under intervjuerna griper föräldrarna in för att hjälpa barnen att svara och skapa adoptionsåterresan som ett gemensamt familjeprojekt. Barnens ambivalens gör projektet osäkert. Sammantaget visar artikeln att synen på adoptionsåterresor blir till i ett rörligt och rörigt samspel mellan barn och föräldrar och i ett nätverk av olika rekommendationer, förhoppningar, möjligheter, önskningar, risker och rädslor. Ett viktigt fynd i artikeln är att det inte finns några enkla rätt eller fel kring om, när och i så fall hur adoptionsåterresor ska göras. Det finns inte heller ett enkelt motiv till varför familjer väljer att göra en adoptionsåterresa.

ARTIKEL II

Gustafsson, J., Lind, J. & Sparman, A. n (2020). "Family memory trips – children's and parents' planning of adoption return trips", *Journal of Heritage Tourism*, 15(5), 554-566.

Idag är det vanligt att göra en adoptionsåterresa som familj när barnen är små (Socialstyrelsen, 2015), det här får betydelse för hur resorna initieras, planeras och

genomförs. Studier visar att anledningarna till att göra en adoptionsåterresa kan variera (Lindgren & Lind, 2009) men ett övergripande syfte med resan kan sägas vara att skapa en länk mellan nu och då och möjliggöra för adopterade att få en bra upplevelse av sina födelseländer (cf. Chin Ponte et al., 2011; Wang et al., 2015; Powers, 2011a; 2017). Tidigare forskning pekar utifrån det här perspektivet på att adoptionsåterresor i första hand tillfredsställer adopterades behov och önskningsar.

Den här kvalitativa artikeln undersöker hur adoptivfamiljer planerar adoptionsåterresor. Den initiala analysen av det empiriska materialet visar att planeringen av adoptionsåterresor till stor del bygger på minnen från födelseländerna. Eftersom barnen som deltar i studien adopterades till Sverige när de var spädbarn betyder det att de allra flesta barnen inte har egna minnen från födelseländerna. Därav reser studien frågor om hur minnen används, vems minnen som blir viktiga och varför?

För att studera dynamiken mellan föräldrar och barn i planeringen av adoptionsåterresor kombineras Sabine Marschalls (2012; 2015a; b) teoretisering av "personal memory tourism", och dess koppling till ursprungsturism, med familjeturism och barn- och barndomsstudier. Artikeln föreslår utifrån den här kombinationen det teoretiska begreppet 'family memory tourism'. Begreppet tar fasta på hur minnen görs, mobiliseras och medieras av både barn och föräldrar under talet om planeringen av adoptionsåterresor och är ett resultat av en rörlig syn på begrepp som familj, ursprung, minnen och barns aktörskap.

Analyserna i artikeln visar att både barn och föräldrar mobiliserar minnen av platser, människor och kända kulturarv när de planerar sina resor. Minnena som mobiliseras av föräldrarna är knutna till deras positiva upplevelser av födelseländerna under adoptionsresan, när de hämtade sina barn och blev en familj. Föräldrarna menar att barnen inte har egna minnen av födelseländerna, eftersom de var små vid tidpunkten för adoptionen, vilket ger föräldrarna en fördel under planeringen av resorna. Analyserna visar emellertid att barn både utmanar och påverkar sina föräldrar, vilket betyder att planeringen av adoptionsåterresor är dynamiska processer där både barn och föräldrar förhandlar, samarbetar och gör kompromisser.

Resultaten visar att resan inte nödvändigtvis har samma betydelser för barn och föräldrar. Barn återvänder till exempel inte för att återuppleva minnen. Det här antyder i sin tur att det inte i första hand är barn som 'återvänder', utan att det är föräldrarna som gör det. Artikeln nyanserar således idéerna om att en adoptionsåterresa i första hand tillfredsställer adopterades behov, och föreslår att familjers planering av adoptionsåterresor gör att resorna bör förstås som ett familjeprojekt som inkluderar olika behov och viljor.

ARTIKEL III

Gustafsson, J. (2020). "Adoption return trips – Family tourism and the social meanings of money", *Tourist Studies*.
<https://doi.org/10.1177/1468797620977543>.

Familjers adoptionsåterresor har blivit en reseindustri och idag finns flera kommersiella reseföretag i Sverige, och i andra delar av världen, som har specialiserat sig på adoptionsåterresor genom att marknadsföra resorna som en typ av familjesemester. Trenden att genomföra adoptionsåterresor som familj, när barnen fortfarande är små, får implikationer för adoptivfamiljer eftersom resorna är både kostsamma och tidskrävande praktiker. Tidigare forskning har visat på familjesemesterns roll i skapandet av familj (cf. Cardell, 2015; Gram et al., 2018; Hall & Holdsworth, 2016). Genom ett fokus på adoptivfamiljers tal om planeringen och genomföranden av adoptionsåterresor utforskar den här kvalitativa studien hur pengar ges sociala betydelser och vad det får för implikationer för familjegörande, relationer och adoptionsåterresor.

Artikeln drar på Viviana Zelizers (2005) teorier om pengars sociala betydelser. Zelizer (1994; 2005) menar att ekonomiska aktiviteter, som i den här artikeln innefattar allting från finansieringen av en adoptionsåterresa till turismkonsumtion och gåvor under resan, är tätt sammanbundna med människors relationer. Utifrån det här perspektivet både konstruerar och konstitueras pengar av sociala relationer, vilket betyder att pengar ges och har sociala betydelser bortom ekonomiska värden. Genom att dra på Zelizer (2005) i kombination med barn- och barndomsstudier och familjeturism lyfter artikeln fram hur pengar, som ett socialt och dynamiskt koncept, vävs samman med värden som ursprung, intimitet, adoption och familjegörande.

Analyserna visar hur det sociala livet har en stor påverkan på hur pengar organiseras och spenderas i relation till adoptionsåterresor. Pengar formar adoptionsåterresor och sätten som barn och föräldrar spenderar och pratar om pengar gör också familj. Medan barn främst talar om pengar i relation till vad de vill och kan konsumera under semestern är föräldrars prat om pengar även sammanlänkade med moraliska dimensioner som präglar beslut om vilka pengar som kan användas till vad. För föräldrar är adoptionsåterresan ovärderlig i termer av pengar, trots det faktum att en resa medför en hög kostnad är kostnaden mer eller mindre obestridlig. Genom att fokusera på både barn och föräldrar visar analyserna hur barn, trots att de inte nödvändigtvis har samma tillgång till pengar som föräldrarna, är en del av familjeekonomi och beslutsprocesser om hur pengar ska spenderas (cf. Cardell, 2015; Wu et al., 2010).

Artikeln resultat ger en inblick i hur den ideala familjen görs i förhållande till adoptionsåterresor och semesterresor. Till exempel blir pengar en enande entitet och en process där det sker förhandlingar om tillhörighet och samhörighet. Utifrån sådana perspektiv argumenterar artikeln att pengar är ett viktigt verktyg i förhandlandet om familjens betydelser. Pengars sociala betydelser är viktiga aspekter av familjesemestrar, i det här fallet familjers adoptionsåterresor, eftersom pengar blir en del av hur semester-, föräldraskaps-, barn- och familjeideal görs och formas. En viktig slutsats är att barn alltid är en del av hur sådana ideal skapas och hur olika värden knutna till familj, pengar och föräldraskap konstitueras (cf. Sparrman et al., 2016). Studien bidrar därmed till vår förståelse för samtida familjesemestrar och adoptionsåterresor genom ett fokus på pengar samt genom att påvisa heterogeniteten i vad en familjesemester, och en familj, kan vara.

KAPITEL 5. AVSLUTANDE DISKUSSION

Den här avhandlingen utforskar hur adoptionsåterresor till barnens födelseländer planeras, diskuteras, finansieras och genomförs av tio svenska adoptivfamiljer. Tidigare var det vanligare att unga vuxna adopterade gjorde adoptionsåterresor till sina födelseländer, men idag genomförs allt fler adoptionsåterresor av adoptivfamiljer med yngre barn (MFoF, 2020). Genom att analysera hur barn och föräldrar beslutar att göra en adoptionsåterresa, hur de planerar resans innehåll tillsammans och hur de berättar om sina upplevelser undersöks vilka implikationer det har att adoptivföräldrar genomför adoptionsåterresor tillsammans med sina barn när de är 6–13 år.

Analyserna visar att barn och föräldrar driver både gemensamma och individuella projekt och att det kontinuerligt sker förhandlingar om adoptionsåterresornas potentiella inriktningar och betydelser. Ett intressant fynd är att resorna åtföljs av en rad olika utmaningar som gör att det krävs hårt arbete av barn och föräldrar för att få ihop resorna till ett familjeprojekt. För att fånga den komplexitet som omger familjeadoptionsåterresor har studien därför krävt ett tvärvetenskapligt förhållningssätt. Genom att kombinera teorier och metoder från barn- och barnomsstudier, familjestudier, turismvetenskaplig forskning och ekonomisk sociologi har ett teoretiskt perspektiv skapats som gjort det möjligt att fånga adoptivfamiljers återresor från deras perspektiv. Bland annat har det medfört ett rörligt förhållningssätt till centrala begrepp som familj, barn, föräldraskap, ursprung, pengar och resande. Tillsammans har de hjälpt mig att undersöka de möjligheter och begränsningar som adoptivfamiljer ställs inför när de planerar och genomför en resa.

Föräldrarna, som i de allra flesta fall har initierat resorna, pratar om att resan är viktig dels för att barnen ska känna stolthet över sina födelseländer, dels för att barnen ska kunna bemöta vardagliga frågor från omgivningen om födelselandet och adoptionen. Föräldrarnas resonemang om anledningarna till att göra en adoptionsåterresa visar att det i första hand är barnens ursprung som motiverar resan. Att som förälder skapa förutsättningar för att genomföra en adoptionsåterresa är dessutom viktigt för att göra ett gott adoptivföräldraskap. Genom att planera och genomföra en resa lever föräldrarna upp till råd och rekommendationer som hävdar att barnen bör få tillgång till sina ursprung (Socialstyrelsen, 2015). När föräldrarna resonerar kring samtliga av resans faser framstår de som eftertänksamma och, med Shaws (2008) begrepp, målmedvetna. Föräldrarnas reflexivitet kombineras med

ett stort mått av lyhördhet inför barnens önskemål. Det största dilemmat för föräldrarna är att balansera beslutet om att ta risken att resa trots att barnet inte har tagit initiativet eller verkar osäkert, samt risken att avstå från att resa och att barnet då inte får uppleva sitt ursprung som barn. Föräldrarna menar att deras beslut, i båda fallen, kan få avgörande konsekvenser för barnen i framtiden. Resonemangen baserar de på olika kunskapskällor som forskning om adoptionsåterresor, vuxna adopterades berättelser, reseföretagens erfarenheter samt rekommendationer och utbildningsmaterial från exempelvis Socialstyrelsen. Föräldrarna beaktar framtiden och försöker samtidigt göra vad som är rätt och bäst för barnet här och nu. Det intressanta, utifrån föräldrarnas resonemang, är att ursprung blir viktigt för barnet i förhållande till olika tidsmässiga figurationer: dåtid, nutid och framtid. Det visar hur centrala idéerna som cirkulerar om ursprung faktiskt är för besluten att genomföra adoptionsåterresor med yngre barn. Det visar även hur komplex processen att fatta beslut om resan är eftersom det är svårt, om inte omöjligt, att göra rätt både i förhållande till nuet och till framtiden och att samtidigt vara en god adoptivförälder. Vad som komplicerar detta ytterligare är att en del föräldrar i den här studien fattade beslutet att göra en adoptionsåterresa, samt när resan skulle göras, redan i samband med adoptionsresan som de gjorde tillsammans med andra adoptivfamiljer.

När föräldrarna resonerar kring och planerar adoptionsåterresorna tillsammans med barnen mobiliserar och medierar de sina egna minnen av de positiva upplevelser som de fick i födelseländerna i samband med adoptionen, det vill säga när de blev föräldrar och familj. Minnena blir ett sätt för barnen att lära känna landet och för samtliga familjemedlemmar att skapa förväntningar inför de framtida resorna. Det planerade innehållet i resorna anknyter till adoptionen och/eller adoptionsresan och involverar hitteplatser, barnhem, fosterfamiljer och andra viktiga personer i födelselandet. Dessa platser och personer blir, som även visats i tidigare forskning, viktiga eftersom de potentiellt kommer att kunna fylla de kunskapsluckor som kan finnas om barnens första år och/eller minnas barnen (cf. Chin Ponte et al., 2010; Powers, 2011a). Resorna kan med andra ord bidra till förståelsen för både barnets och adoptivfamiljens ursprung och historia.

Det framkommer i analyserna att adoptionsåterresor har ett starkt personligt, emotionellt och nostalgiskt värde för föräldrarna. Föräldrarna uttrycker inte det explicit då barnens behov står i fokus. Det blir snarare synligt exempelvis i planeringen av resorna när föräldrarna resonerar kring att de vill återvända till samma platser och personer som under adoptionsresan. Dessutom framkommer det när de föräldrar som har gjort en adoptionsåterresa beskriver sina emotionella upplevelser från barnhemsbesök och möten med fosterfamiljer eller andra viktiga personer. De här

resultaten nyanserar idén om att en adoptionsåterresa enbart är till för de adopterade barnet vars personliga ursprung är det som i första hand motiverar en adoptionsåterresa. Resan är även till för föräldrarna och familjen i sin helhet.

Majoriteten av barnen i studien säger att de har haft en begränsad delaktighet i planeringen av adoptionsåterresorna och flera säger att de inte vet vad de ska göra i sina födelseländer. Barnens handlingsutrymme varierar därmed under adoptionsåterreseprocessen. Det är föräldrarna som driver på och har ett visst överläge i planering av adoptionsåterresorna. Barnen är dock inte helt begränsade och de deltar i planerandet genom att, precis som tidigare adoptionsåterreseforskning visat, betrakta adoptionsåterresan som en ”vanlig” familjesemester (cf. Powers, 2011a). De lyfter fram egna personliga preferenser som de vill göra på resan så som att äta god mat, shoppa, sola och bada. Det betyder att det som barnen lyfter fram som sina främsta önskemål inför resan sällan är knutna till det personliga ursprunget eller till födelselandet. Flera barn uttrycker dessutom i planeringsstadiet att de är oroliga för att resa. De funderar över om flygplanet ska krascha, sjukdomar, farliga myggor och andra problem som kan uppstå under resan.

Att barn inte alltid har inflytande över resorna kan vara ett resultat av olika aspekter. I de fall då barnen inte har inflytande är det tydligt att adoptionsåterresor behöver uppfylla olika syften för att matcha olika viljor inom familjen. Liksom familjesemestrar bygger adoptionsåterresorna på ömsesidiga kompromisser mellan barn och föräldrar (cf. Carr, 2011) vilket i sin tur antyder att både barns och föräldrars inflytande kan variera under återreseprocessen. I de fall resan dessutom planeras tillsammans med andra familjer behöver både barn och föräldrar också förhålla sig till förväntningar, önskemål och viljor utanför den egna familjen.

Barnen har inflytande i förhållande till adoptionsåterresorna exempelvis när de påverkar och utmanar sina föräldrar genom att ifrågasätta eller addera till det gemensamma familjenarrativ som föräldrarna skapar i relation till födelseländerna. Det samma gäller när familjerna berättar om upplevelserna av hur adoptionsåterresorna faktiskt blev. Barnen har även varit med och valt ut aktiviteter inför resorna och samtliga barn som intervjuades efter adoptionsåterresorna berättade att de var nöjda med sina resor. En del barn uttryckte missnöje över vissa aktiviteter och platser som besöktes under resan, eller att det stundtals var för varmt eller långtråkigt men framförförallt fokuserade de på aktiviteter som de uppskattade, vilka inte alltid var samma som föräldrarnas. Medan föräldrar på ett generellt plan verkar ha uppskattat barnhemsbesök och möten med fosterfamiljer eller andra viktiga personer, har barnen främst uppehållit sig vid aspekter som shopping, matupplevelser och turistiska aktiviteter. Visserligen är det något barn som lyfter fram barnhems-

besöket och mötet med fosterföräldrarna som den viktigaste upplevelsen under adoptionsåterresan men det är ett undantag. På så vis nyanserar barnen vuxnas föreställningar om och förhållningssätt till ursprungets betydelser för både dem själva och för att göra en resa. Studien visar samtidigt att adoptionsåterresor som man gör som familj inte är en homogen upplevelse vare sig för barn, föräldrar eller familjen som helhet.

Att analyserna visar att barn och föräldrar inte nödvändigtvis delar samma längtan inför resorna eller upplevelser av vad som var det viktigaste under resan i efterhand pekar på att olika spänningar kan uppstå när adoptionsåterresor genomförs som familjeprojekt. Trots det gör alla familjemedlemmar stora emotionella och ekonomiska investeringar i resan. Det framkommer bland annat när föräldrarna resonerar kring finansieringen av resan. De stora ekonomiska investeringarna framstår som självklara även om de kräver uppoffringar och omprioriteringar som påverkar familjernas vardagsliv både i nuet och i framtiden. Pengarnas rationella och instrumentella värden ersätts i familjerna av symboliska och känslomässiga värden. Oavsett pris är det svårt att ifrågasätta ett beslut att genomföra en resa eftersom den är sammanlänkad med värden som står över det direkta pengavärdet. Pengarna används av barn och föräldrar för att investera i att ”göra” och vara familj (cf. Morgan, 2011a). Lika mycket som en adoptionsåterresa aktualiserar pengar, i form av finansiering, så aktualiserar den med andra ord pengars sociala betydelser (cf. Zelizer, 2005). Det blir också tydligt i relation till de pengar som används under resorna. De blir ett verktyg för att hantera emotionella motgångar som exempelvis hemlängtan eller besvikelser efter barnhemsbesök. Med andra ord blir pengar viktiga för att stärka familjernas inbördes band och relationer under resan snarare än relationerna till födelseländerna.

Studien visar hur beslutet att göra en adoptionsåterresa är en integrerad del av adoptivfamiljers vardagsliv. De olika delar som konstituerar en adoptionsåterresa – initiering, beslut, finansiering, planering, genomförande, efterberättelser och fotografier – är som analyserna visar, praktiker som lyfter fram betydelser både av att vara och ”göra familj”. Dessutom konstitueras och omkonfigureras barns och föräldrars roller och relationer i relation till resorna. Studien visar exempelvis hur föräldrars ansvar i egenskap av adoptivföräldrar aktualiseras, hur barn förhandlar om sina positioner som familjemedlemmar samt hur familjen som grupp förhandlar om sin svenskhet och status som turister under resorna. Genom adoptionsåterresorna blir barnen en del av att skapa sina ursprung och på samma gång skapas starkare band mellan familjemedlemmarna och det är detta som pekar på det specifika med att göra adoptivfamilj. En viktig slutsats i avhandlingen är att adoptionsåterresor som genomförs av familjer medan barnen är unga handlar om och har implikationer för mycket mer än den adopterades förhållande till sitt ursprung.

Familjeadoptionsåterresorna är kanske i första hand ett familjeprojekt och omtalas av barnen främst som en familjesemester. Det betyder inte nödvändigtvis att resorna saknar betydelse för hur barnens förhållanden till sina ursprung utvecklas. I ett framtida forskningsprojekt vore det intressant att intervjua unga vuxna adopterade som gjort en adoptionsåterresa tillsammans med sin familj som barn om vilken betydelse denna resa hade för dem.

Trots att adoptionsåterresor har genomförts i över 30 år är forskningen om familjers och barns erfarenheter av planering och genomföranden av resorna relativt begränsad. I synnerhet är studier om resornas ekonomiska betydelser för familjer begränsade (cf. Powers, 2011a; 2017). Avhandlingens bidrag till adoptionsforskningen om återresor är att jag har fört in turismvetenskapliga perspektiv som bidrar till att förstå resorna på nyanserade sätt, utifrån perspektiv som beslutsprocesser och familjedynamik. Genom att föra in ekonomisk sociologi har jag dessutom visat på pengars betydelser inte bara för adoptionsåterresor, utan även för ursprungsresor i stort, familjesemestrar och familjegörande. Genom att kombinera dessa fält med barn- och barndomsstudier pekar jag vidare på betydelsen av att beakta barns positioner som familjemedlemmar och semesterkonsumenter under adoptionsåterresor, ursprungsresor och familjesemestrar. De ontologiska och metodologiska implikationer som följer på att betrakta barn som aktiva, individuella familjemedlemmar och semesterkonsumenter öppnar upp ett fält för framtida forskning där både barns och föräldrars aktörskap lyfts fram och där dynamiken mellan barn och föräldrar har förutsättningar för att tas i beaktande ytterligare.

ENGLISH SUMMARY

INTRODUCTION

Adoption root trips, return trips or so-called heritage tours for transnational adoptees are a growing travel industry. There is no set definition of what constitutes an adoption return trip, whether it entails searches for birth-family members, visits to orphanages, encounters with foster parents or merely a visit to the region where the adoptee was born, or perhaps a regular tourist trip to the main sights of the birth country. The different ways of naming these trips, using words such as roots, return and heritage, suggest that what motivates them is the adoptee's birth and past in a far-away place.

Adoption return trips both intersect with and differ from other forms of heritage travel, such as roots tourism, and migrant return travel. The connection between origins and travel is thus not unique to the international adoption context and millions of people all over the world travel every year to see and experience their origins. In this way, adoption return trips do not exist in a vacuum.

Sweden has a long tradition of transnational adoption, and at the beginning of the 1970s about 1000 children per year arrived in the country for adoption (Lindgren, 2010; Lind & Lindgren, 2012). The pioneers of transnational adoption in Sweden during the late 1960s took a 'colour-blind' approach, the message being that transnationally adopted children were as Swedish as anybody else (Lindgren, 2010). However, the positive affirmation of the cultural backgrounds of transnational adoptees has changed and the new message to adoptive parents is to not 'paint their kid yellow and blue' (the colours of the Swedish flag) (Lind, 2012). Transnational adoptees are immigrants too, was the new message, and adoptive parents were encouraged to embrace that fact and to affirm, rather than downplay, their children's non-Swedish backgrounds. This was also firmly stated in an international context as questions related to origins and background were addressed in the UN Convention on the Rights of the Child (UNCRC, 1989) and the Hague Convention on the Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption (HCCH, 1993). These documents emphasised the child's right to know her parents, that a child's ethnic, religious, cultural and linguistic background should be paid due regard in adoption and that preference should be given to domestic adoptions (UNCRC, 1989, Article 7, 20, 21b; HCCH, 1993, Article 4b, 16).

There is now general international agreement that it is important for transnational adoptees to have access to information about their roots and learn about their birth

country (Powers, 2011a). Why and whether the importance attributed to roots and origins concerns knowledge about genetic origins, information about a birth family and what caused the birth parents to relinquish their child, other people who cared for the child, places where the child lived or the birth culture or country in general is seldom made explicit beyond the claim that it is important for the identity formation of the adoptee (cf. Martinell Barfoed, 2008).

In Sweden, the large numbers of adoptees who arrived during the first wave of transnational adoptions became young adults during the 1990s. Adoptee organisations began to address questions related to adoptees' origins as a matter of knowledge about one's personal roots, and increasing numbers of adoptees turned to the adoption agencies for assistance in root searches (Lindgren & Lind, 2009). Today, however, an innovation is that adoption return trips are planned and conducted by adoptive parents together with their children (Socialstyrelsen, 2015). The new trend towards conducting adoption return trips as a family when the children are still young is growing. What kind of activities a specific return trip is planned to include depends on the preferences of those planning the trip, but also on what is possible. There may or may not be any information about the identity of birth parents, orphanages may have moved or be closed to visitors, foster parents may no longer be alive, impossible to find or not interested in meeting the adoptee.

There are several actors on the market in Sweden that organise adoption return trips. One kind of tour operator is commercial travel agencies. Prominent among these is Kinalotsen, which claims to offer return trips that "focus on the experiences of the family" (Kinalotsen, n.d). The agency recommends to parents that they make the trip when their child is in the age range of nine to twelve years old (Kinalotsen, n.d; see also Powers, 2011a, who reports similar age recommendations to American adoptive parents). When trips are recommended for children aged nine to twelve, parents are automatically positioned as the main customers and spokespersons for the family. At the same time, it is the adopted child who is the one who is thought to be returning to something.

The fact that adoption return trips are now often carried out as family return trips raises questions about how decisions about such a trip are made, for whom it is being made, and what it involves for both children and parents. Adoption return trips can be seen both as an activity that affirms the adoptee's origins, a type of holiday consumption, a family project, and an adaptation to prevailing adoptive parenthood ideals. This thesis is based on interviews with children and parents in ten Swedish adoptive families. Its overall aim is to explore the implications of conducting adoption return trips as family trips for how decisions to go on such a trip are made, the planning of the trip, and the family members' experiences of it.

ADOPTION RETURN TRIPS AS FAMILY PROJECTS

One of the arguments of this study is that adoption return trips can be described as family projects. But what does it mean to view them as family projects and how can we understand and study family? A central theoretical concept that can be used to answer this question is “doing family” (Morgan, 2011a). Central to this concept is family practices. Family practices refer to the social activities that constitute family (Eldén, 2019). This approach is actor-oriented, with the emphasis on doing; however, it does not deny that family life is also affected and limited by societal structures and power relations (cf. Eldén, 2019).

The planning and conducting of family adoption return trips belong in the realms of what can be described as family practices (Morgan, 2011b) through family holidaying. Because money is central to adoption return trips, Morgan’s (2011a) practice-oriented family perspective is combined with Viviana Zelizer’s (2005) ideas that family intimacy and money are important in the doing of family. With the help of Zelizer’s argument, it is possible to explore the ways in which money becomes central to both family life and adoption return trips.

The thesis shows that adoption return trips are a special form of family practice. Focusing on the family does not mean, however, that concepts such as child and parent lose their significance. That is why ‘doing family’ is also combined with perspectives such as parenthood, children’s perspectives and agency. Based on Morgan’s practice-oriented perspective, Sparman et al. (2016) describe how ‘parenthood’ too is done in and through practices. One central aspect of contemporary parenthood, they argue, is the goal to be more specifically doing ‘good parenthood’. This means that parents make an effort to live up to their own and others’ ideals of ‘good parenthood’ (Lind et al., 2016). In this thesis, I combine the notion of ‘doing good parenthood’ (Sparman et al., 2016) with ideas about ‘intensive parenting’ (Shirani et al., 2012) in order to show how ideas and ideals about good adoptive parenthood require hard work and how this is done and negotiated by parents and children, as well as by the National Board of Health and Welfare and travel agencies. In this way, the return trip is connected to both parenthood and family ideas, ideals and practices, of which children are also a part.

Children’s perspectives and agency

Viewing adoption return trips as family projects, the study also has an interest in how children themselves perceive these trips. A child perspective, children’s perspectives, and agency are therefore central approaches in the thesis. I argue that previous research on adoption return trips and family holidays, with just a few

exceptions, has not followed the theoretical development within child and childhood studies that offers an approach for understanding children and childhood as social and cultural constructions (cf. Canosa & Graham, 2016). In child and childhood studies, children are perceived as active actors in their own right (James & Prout, 2015). From this, it follows that children are born as actors and that they influence and are influenced by society, both directly and indirectly, through their being, actions and bodies (Bergnehr, 2019; James, 2004). In this study, it has therefore been important to listen to children and to interpret their perspectives and agency. It has also meant taking into account how and when children take and gain influence and how their influence is made possible and limited in different social situations (cf. Bergnehr, 2019). The starting point is that children's agency, just like adult agency, is relational (Esser, 2016).

To sum up, categories like child and parent become important when concepts such as family are broken down. The point of using categories is thus to shed light on how ambiguities, similarities and differences are done and negotiated in different situations (cf. Sjöberg, 2013).

PARTICIPANTS AND INTERVIEWS

Twenty-six interviews were conducted with ten families, with a total of ten focus children aged 6–13 years, five siblings aged 7–15 years and 17 parents, both mothers and fathers, before and after the return trips. Families were recruited through travel agencies specialising in family return trips and the Swedish adoptive agency *Adoptionscentrum*. Half of the families were recruited through the travel agencies and half through the Swedish adoption agency. The enrolled families consist of ethnically white middle- or upper-middle-class, single parents and heterosexual couples with children adopted from Asia, South America and Africa.

The interviews were either audio or video recorded. Video recording was the preferred tool for the project because the visual material facilitates seeing who says what in family interviews and what the interviewees point at; moreover, it facilitates relating to emotional and non-verbal accounts, and when objects and photographs were presented during the interviews, as many families did (Danby et al., 2011; Sparrman, 2005; Thomson, 2008). Not all families were comfortable with the video camera, however; in these cases, audio recordings were made. The recorded material amounts to 20 hours of audio recordings and nine hours of video recordings. Family interviews lasted 1–1.5 hours while the child interviews lasted 15–20 minutes and the parental interviews 1–1.5 hours.

The interviewing took place in the family homes and the time spent there ranged from three hours up to an entire day and involved picking children up from pre-school, food shopping, lunching in restaurants, parentally guided city tours, playing with children, cooking family dinners, eating with families and listening to family conflicts. The material also consists of two interviews with the CEOs of two Swedish travel agencies, three travel diaries from adoption return trips and field notes of discussions made with the families in relation to the interviews and the visit. The complexity of the material, in combination with focusing on the interactions in the family interviews, makes the researcher not only an interviewer but also a participant observer (cf. Reczek, 2014).

In this study, the families introduced photographs, country-specific objects from the target child's birth country, and/or country boxes to develop the interviews. These objects were at times very helpful for understanding what was being talked about and to overcome verbal obstacles (Epstein et al., 2006), especially with the children. The interviewer encouraged children to show-and-tell because this activity enhanced their verbal communication (Danby et al., 2011; Mårtens, 2015). In this way, the objects became helpful tools for the interviewer to refer back to during interviews (Thomson, 2008).

The analytical phase was initiated by transcribing all the interviews. Rather than being a linear process with fixed analytical stages, the analytical work has been flexible in the sense that it has alternated between inductive and deductive approaches (Kennedy & Thornberg, 2018). The inductive approach – exploring across the material, working bottom-up and staying close to the interview stories – generated the main categories: motives, memory, material artifacts, money, experiences, relations, emotions, expectations and ethnic appearances, of which motives, memory and money were chosen as the main focuses of the three articles. The empirical examples quoted in the analysis are unique in terms of direct content but have been chosen to illustrate recurring sub-categories about motives, memories and money.

SUMMARY OF THE THREE ARTICLES MAKING UP THE THESIS

Article I

Gustafsson, Johanna (under review) “Adoption return trips as an opportunity and risk – children's and parents' reasoning”, *Barn*.

The first article making up this thesis explores how adoptive children and parents talk about their decision to make an adoption return trip while the children are still

young. A central starting point in the article is to analyse how children and parents come to the decision to make an adoption return trip.

To address the complexity of making decisions as a family about the trips, this article draws on theories of contemporary parenthood (Sparrman et al., 2016; Shirani et al., 2012), as well as the children's perspectives and agency (cf. Halldén, 2003; 2009; Spyrou, 2016). The analysis shows that these trips are associated with both opportunities and risks, by the children and their parents. The parents in the study balance between two central risks: making a trip even if the child is not ready/does not want to make the trip, and not making a trip, which the parents fear could be risky for the child's future. This means the parents make well-balanced choices that take into account risks, opportunities, the present and the future in order to do what is best for the child, and to do good adoptive parenthood. This task is difficult for the parents because, no matter what they choose, they might be doing wrong.

Children are not necessarily as active as their parents in decision-making about the trips. As in previous research, many of these children primarily regarded the trip as a 'regular' family holiday (cf. Powers, 2011a). This means that they drew parallels between the adoption return trip and activities relating to their personal interests, such as food, sunbathing and swimming, interests which are not necessarily associated with the birth countries. Children also highlighted general risks of travelling, such as plane crashes, and risks specific to the country they planned to visit, such as diseases caused by a visit to an orphanage or mosquitoes. Children thus associated an adoption return trip with both fear and anxiety, confirming that both children and their parents had an ambivalent approach to the trips.

Adoption return trips are created through messy interactions between children and parents, and in a network of different recommendations, hopes, opportunities, desires, risks and fears. The results show that there is no simple motive for why families conduct adoption return trips.

Article II

Gustafsson, J., Lind, J. & Sparrman, A. (2020). "Family memory trips – children's and parents' planning of adoption return trips", *Journal of Heritage Tourism*, 15(5), 554–566.

As a phenomenon, adoption return trips are a complex mixture of different ideas involving politics, nostalgia, market values, family consumption, heritage sites, identity, ethnicity and education (cf. Powers, 2017). This places adoption return trips at the intersection between personal heritage tourism and family tourism. The

aim of this article is to explore how family members reason when planning adoption return trips to their children's birth countries. The analysis shows that memories of the birth country constitute a recurring theme in the planning of these trips, which raises the questions: how and why do memories become central to this planning? Which, and whose, personal memories are used, and why?

Drawing on Sabine Marschall's (2015a) research on personal memory tourism and its connection to personal heritage tourism, in combination with family tourism and child and childhood studies, the concept of 'family memory tourism' is launched in order to draw attention to the dynamics of the mediation and mobilisation of memories in the planning of families' adoption return trips.

In the planning of the return trip, parents mobilise their own memories of the adoption trip to the birth country by retelling stories about their visits and showing their children photographs. Parents' mediated autobiographical memories are, however, used by both children and parents to make sense of and create expectations about the trip (cf. Marschall, 2015a; Misztal, 2003). The memories mobilised by the parents are linked to their positive experiences of becoming a parent and a family. The planning of the trips by families does, however, build on mutual collaborations and compromises between children and parents, with the outcome that the 'return' is not necessarily the same for all family members. Children do not return in order to relive earlier memories in the same way as their parents, and this is why returning becomes primarily a parental project. The analysis demonstrates the importance of distinguishing between parents and children in adoption and family tourism.

Article III

Gustafsson, J. (2020). "Adoption return trips – Family tourism and the social meanings of money", *Tourist Studies*.
<https://doi.org/10.1177/1468797620977543>.

Adoption return trips are a global phenomenon, and travel agencies offer tailored adoption return-trip packages marketed as a type of family tourism. The new trend towards conducting these trips as a family when children are still young is growing and has implications for families' finances due to the expense of making a return trip. Still, families prioritise these trips beyond purely economic value by making them stand out as 'priceless'. This article sets out to explore how children and their parents talk about money, intimacy and social relations when conducting a family adoption return trip.

Drawing on Zelizer (2005), and the notion that family intimacy and economics mingle, combined with child studies and family tourism, this article approaches money as a social concept. This means acknowledging not only the social meanings of money, but also the dynamics of its use and its entanglement with values such as adoption, family life and tourism.

Children's talk about money mainly concerned enjoyable aspects like shopping and consumption. Still, this children's talk demonstrates that they are a part of, and involved with, the family economy and how holiday money is to be used (cf. Cardell, 2015; Wu et al., 2010). Parents' talk about money is more linked to the moral dimensions that motivate which money can be used for what. The moral values connected to money are also visible in relation to orphanage visits. In these situations, money is used to create, maintain and/or disclose social and emotional relations with foster parents, orphanages and staff.

The results of this article suggest that, not only can family adoption return trips be seen and understood as an example of family holidaying, but also that family holiday money and family adoption return trip money are involved in negotiations about how one becomes and makes a family. The article shows that children are always part of how families are constructed and how the values of the family, holiday, money, and even parenthood, are constituted (cf. Sparrman et al., 2016). The argument is that it is the complex combination of travel, money and intimacy that demonstrates how adoption return trips are an integral part of adoptive families' everyday lives.

CONCLUDING DISCUSSION

Even though people have been engaging in adoption return trips for over 30 years, research on this form of travel is relatively limited (Powers, 2011a). This study explores how family adoption return trips are planned, discussed, financed and carried out by children and parents in ten Swedish adoptive families. The study focuses on how the children and their parents decide to make an adoption return trip, what to do during the trip and what is required in terms of investments from both children and parents to be able to conduct it. The analysis shows that children and parents run both individual and joint projects, and that negotiations about the potential orientations and meanings of the trips are continuously ongoing.

To capture the complexity surrounding family adoption return trips, this study took an interdisciplinary approach combining theories and methods from child and childhood studies as well as family studies, tourism studies and economic sociology. The study is the result of a mobile approach to key concepts such as family,

children, parenthood, origins, money and travel. Together, these concepts have made it possible to explore the opportunities and limitations facing adoptive families when planning and conducting an adoption return trip.

The parents, who in most cases initiated the trip, talk about it as being important for the children to feel pride in their origins, but also to provide their children with knowledge so that in the future they will be able to respond to questions about their birth countries and adoption. The parents' reasoning suggests that it is primarily the child's origins that motivate the trip, and that their origins are important to the child in relation to several temporal configurations: the past, present and future. The parents focus on the child's birth and past in another country in order to do what is best for the child here and now as well as in the future.

As a parent, creating the conditions to carry out an adoption return trip is also an important way of showing that you are a good adoptive parent. Through planning and conducting a trip, the parents live up to existing recommendations and children gain access to their origins. When parents reason about the trip, they appear to be thoughtful and purposive (cf. Shaw, 2008). A reflexive stance and determination are combined with a great deal of sensitivity to the children's wishes. The biggest dilemma for parents is to balance between the risk of travelling and the risk of refraining from travelling while their children are still young. In both cases, their discussions show that this decision may have consequences for the children in the future. In other words, it is difficult, if not impossible, to do the right thing in relation to both the present and the future while at the same time being a good adoptive parent.

The fact that children and parents relate to the children's origins in everyday life through planning and conducting adoption return trips is what makes doing adoptive family special. Although it was not explicitly expressed by parents as a reason for going on a trip, what emerges from the analysis is that the trips have strong emotional, personal and nostalgic values for parents, since the place they plan to visit is where they became parents. This finding challenges the idea that the adoption return trip is solely for the benefit of the child and suggests that the trip might be just as important to the parents and the family as a whole.

The majority of children in the study said that their participation in the planning of the trips was limited. As has been shown in previous research, children often view the adoption return trip as a regular family holiday (cf. Powers, 2011a). So, for example, they highlight their own preferences, such as eating and swimming, when discussing what they want to do during the trips. In this way, the activities highlighted by the children are not necessarily linked to their personal origins or the birth country. At the planning stage, children also express fears related to the trip.

They think about whether the plane will crash, mosquitoes or other problems associated with travelling to their birth country.

The fact that this analysis reveals that children and parents do not share the same longings or expectations before the trips to the birth countries indicates possible conflicts. Nevertheless, all family members make emotional and financial investments in the trips. This emerges, among other things, when parents reason about the financing of the trip. Despite the large financial investment, it seems obvious to make sacrifices that will affect the families' everyday lives both now and in the future. The rational and instrumental values of money are replaced in families by symbolic and emotional values. It is difficult to question the price of the trip due to its entanglement with values such as origins, children and family. In this sense, the money is used by both children and parents to invest in, do and be a family. Money also becomes a tool for dealing with homesickness or disappointment during the trips, e.g. during orphanage visits. In other words, money strengthens the families' mutual ties and relationships during the trip, rather than their relationships with the birth countries.

Adoption return trips, as the results show, are complex processes that are created in interactions between children and parents, recommendations for adoption return trips, expectations, hopes, opportunities, wishes, risks and, not least, individual fears. Expectations exist in all family relations (cf. Morgan, 2011a), but it is this complex composition that highlights the specifics of doing adoptive families when planning and conducting adoption return trips. The study reveals that adoption return trips are part of and intertwined with the everyday lives of adoptive families. The various aspects that constitute a trip, such as the initiation, financing, planning, conducting and retelling of the trip, as well as family photographs, are practices that actualise the importance of 'doing family' (cf. Morgan, 2011a).

Through studying adoption return trips at the intersection between child and childhood studies, family tourism, family studies and economic sociology, a new interdisciplinary approach has been created to study today's increasingly common ways of conducting these trips, as a family. The ontological and methodological implications of seeing children as active, individual family members and holiday consumers open up a field for future research on adoption return trips and family vacations where both children's and parents' involvement is highlighted and where the dynamics between children and their parents have the potential to be taken into consideration.

REFERENSER

- Aarsand, P., & Forsberg, L. (2010). Producing children's corporeal privacy: Ethnographic video recording as material-discursive practice. *Qualitative Research*, 10(2), 249-268.
- Aleti Watne, T. Brennan, L & Winchester, T. (2014). "Consumer socialization agency: Implications for family decision making about holidays", *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 31(6), 681-696.
- Andersson, M. (2008). Tillhörighetens gränser. Internationell adoption och ursprungets betydelse i svensk utredningsretorik. *Sociologisk forskning* 45(3): 57–76.
- Andersson, M. (2010). *Blodets och rötternas logik: internationell adoption i välfärdens diskursiva praktik*. Uppsala: Uppsala universitet. Diss.
- Anving, Terese (2012). *Måltidens paradoxer: om klass och kön i vardagens familjepraktiker*. Lund: Lunds universitet. Diss. Tillgänglig på Internet: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=2339255&fileId=2339257->
- Aronsson, K. (1996). "Barnintervjun och barnets röst" i Andersson, G. (red.) *Barnet i den sociala barnavården*. 1. uppl. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS), 100–123.
- Back, L. (2007). *The art of listening*. English ed. Oxford: Berg.
- Backer, E. & Schänzel, H. (2012). "The stress of the family holiday" i Schänzel, H., Yeoman, I. & Backer, E. (red.) *Family tourism: multidisciplinary perspectives*. Bristol: Channel View, 105-224.
- Backer, E. & Schänzel, H. (2013). "Family holidays – Vacation or obligation?", *Tourism Recreation Research*, 38(2), 159-173.
- Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter. (1989). <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>.

- Barry, K. (2017). "Diagramming: A creative methodology for tourist studies", *Tourist Studies*, 17(3), 328–346.
- Bergnehr, D. (2019). "Barnperspektiv, barns perspektiv och barns aktörskap - en begreppsdiskussion", *Nordisk tidsskrift for pedagogikk och kritikk*, 5, 49–61.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Braun, V. & Clarke, V. (2019). "Reflecting on reflexive thematic analysis", *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 11(4), 589-597.
- Broom, A., Meurk, C, Adams, J. & Sibbritt, D. (2014). Networks of knowledge or just old wives' tales? A diarybased analysis of women's selfcare practices and everyday lay expertise, *Health*, 18(4) 335–351.
- Bronner, F., & de Hoog, R. (2008). "Agreement and disagreement in family vacation decision-making". *Tourism Management*, 29(5), 967–979.
- Canosa, A. & Graham, A. (2016). "Ethical tourism research involving children", *Annals of Tourism Research*, 61, 219–221.
- Canosa, A., Graham, A. & Wilson, E. (2019). "Progressing a child-centred research agenda in tourism studies", *Tourism Analysis*, 24(1), 95–100.
- Cardell, D. & Sparman, A. (2012). "Enacting money at an amusement park" i Sparman, A., Sandin, B. & Sjöberg, J. (red.), *Situating child consumption: rethinking values and notions of children, childhood and consumption*. Lund: Nordic Academic Press. 115-132.
- Cardell, D. (2015). *Family theme parks, happiness and children's consumption: from roller-coasters to Pippi Longstocking*. Linköping: Linköpings universitet. Diss.
- Carpenter, K. (2015). "Childhood studies and orphanage tourism in Cambodia", *Annals of Tourism Research*, 55, 15-27.
- Carr, N. (2006). "A comparison of adolescents' and parents' holiday motivations and desires", *Tourism and Hospitality Research*, 6(2), 129-142.
- Carr, N. (2011). *Children's and families' holiday experiences*, London and New York, Routledge.

- Chor Leng Goh, E. & Göransson, K. (2011). "Doing ethnographic research in Chinese families: Reflections on methodological concerns from two Asian cities", *International Journal of Qualitative Methods*, 10(3), 265-281.
- Cohen, E. & Cohen, S. A. (2012). "Current sociological theories and issues in tourism", *Annals of Tourism Research*, 39(4), 2177-2202.
- Clarke, A. (2005). *Situational analysis: grounded theory after the postmodern turn*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications
- Coles, T. & Timothy, D. J. (red.) (2004). *Tourism, diasporas, and space*. New York, NY: Routledge.
- Cook, D. (2008). "The missing child in consumption theory", *Journal of Consumer Culture*, 8, 219-43.
- Crompton, J. L. (1981). "Dimensions of the social group role in pleasure vacations", *Annals of Tourism Research*, 8(4), 550-568.
- Cheng, V. J. (2004). *Inauthentic: the anxiety over culture and identity*. Piscataway, N. J.: Rutgers University Press Oxford.
- Chin Ponte, I, Kim Wang, L & Pen-Shian Fan, S (2010). "Returning to China: The experience of adopted Chinese children and their parents", *Adoption Quarterly*, 13(2), 100-124.
- Dalen, M. (2008). *Intervju som metod*. 1. uppl. Malmö: Gleerups utbildning.
- Danby, S., Ewing, L. & Thorpe, K. (2011). "The novice researcher: Interviewing Young Children", *Qualitative Inquiry*, 17(1), 74-84.
- De Souza Bispo, M. (2016). "Tourism as practice", *Annals of Tourism Research*, 61, 170-179.
- Duval, D. (2003). 'When hosts become guests: return visits and diasporic identities in a commonwealth eastern Caribbean community', *Current Issues in Tourism*, 6(4), 267-308.
- Duval, D. (2004). "Conceptualizing return visits: a transnational perspective" i Coles, T. & Timothy, D. J. (red.) *Tourism, diasporas, and space*. New York, NY: Routledge, 50-61.
- Edensor, T. (2007). "Mundane mobilities, performances and spaces of tourism", *Social & Cultural Geography*, 8(2), 199-215.

- Eder, D. & Fingerson, L. (2001). "Interviewing children and adolescents" i Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (red.). *Handbook of interview research: context & method*. Thousand Oaks, Calif.: SAGE, 181-202.
- Ehn, B. & Löfgren, O. (2001). *Kulturanalyser*. 2., [omarb.] uppl. Malmö: Gleerups.
- Eldén, S. (2013). "'You child is just wonderful': On ethics and access in research with children", *Journal of Comparative Social Work*, 8(2), 1-24.
- Eldén, S. (2014). "Bortom kärnfamiljen? Omsorgsgörande från barns perspektiv", *Kvinder, Kon & Forskning*, 1(2), 22-34.
- Eldén, S. & Anving, T. (2016). "New ways of doing the 'good' and gender equal family: Parents employing nannies and au pairs in Sweden", *Sociological Research Online*, 21(4). Tillgänglig via: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.5153/sro.4163>.
- Eldén, S. (2019). "Varför familj? Praktiker, ojämlikheter och sociologisk analys" i Alsarve, J. & Löfmarck, E. (red.) *Samhälle i förhandling – villkor, processer och konsekvenser*, Örebro universitet, 205-226.
- Elle Li, T., McKercher, B. & Tak Hin Chan, E. (2019). "Towards a conceptual framework for diaspora tourism", *Current Issues in Tourism*, 23(17), 2109-2126.
- Emerson, R. M., Fretz, R. I., & Shaw, L. L. (2011). *Writing ethnographic fieldnotes*. Chicago: University of Chicago Press.
- Epstein, I., Stevens, B., McKeever, P. & Baruchel, S. (2006). "Photo elicitation interview (PEI): Using photos to elicit children's perspectives", *International Journal of Qualitative Methods*, 5(3), 1-11.
- Esser, F. (2016). "Neither 'thick' nor 'thin' – reconceptualising agency and childhood relationally", i Esser, F. (red.) *Reconceptualising agency and childhood: new perspectives in childhood studies*. Abingdon, Oxon: Routledge, 48-60.
- Etemaddar, M., Duncan, T. & Tucker, H. (2016). "Experiencing 'moments of home' through diaspora tourism and travel", *Tourism Geographies*, 18(5), 503-519.

- Faircloth, C. (2014). "Intensive parenting and the expansion of parenting" i Lee, E., Bristow, J., Faircloth, C. & Macvarish, J. (2014). *Parenting culture studies*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 25-50.
- Fangen, K. (2005). *Deltagande observation*. 1. uppl. Malmö: Liber ekonom.
- Finch, J. (2007). "Displaying families", *Sociology*, 41(1), 65-81.
- Fogg-Davis, H. (2002). *The Ethics of Transracial Adoption*. Cornell University Press.
- Forsberg, L. (2009). *Involved parenthood: everyday lives of Swedish middle-class families*, Linköpings universitet, Diss. Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-18680>
- Frost, W. & Laing, J. H. (2017). "Children, families and heritage", *Journal of Heritage Tourism*, 12(1), 1-6.
- Gabb, J. (2010). "Home truths: Ethical issues in family research". *Qualitative Research*, 10(4), 461-478.
- Gallacher, L. & Gallagher, M. (2008). "Methodological immaturity in childhood research? Thinking through 'participatory methods'. *Childhood*, 15, 499-516.
- Godon, D. Green, W. & Ramsey, P. (2014) "Transracial adoptees: The search for birth family and the search for self", *Adoption Quarterly*, 17(1), 1-27.
- Gowricharn, R. (2017). "Shopping in Mumbai: transnational sociability from the Netherlands", *Global networks*, 17(3), 349-365.
- Gram, M. (2005). "Family holidays: A qualitative analysis of family holiday experiences", *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 5(1), 2-22.
- Gram, M. (2007). "Children as co-decision makers in the family? The case of family holidays", *Young Consumers: Insight and Ideas for Responsible Marketers*, 8(1), 19-28.
- Gram, M., Therkelsen, A. & Roesgaard, Kirkegaard, Larsen, J. (2018). "Family bliss or family blitz? Parents' and children's mixed emotions towards family holidays", *Young Consumers*, 19(2), 185-198.

- Graneheim, U. H., Lindgren, B-M. & Lundman, B. (2017). "Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper", *Nurse Education Today*, 56, 29–34.
- Greiff, K. von (2000). *Adopterade från Latinamerika: deras uppfattningar om sina uppväxtvillkor, sin livssituation och Sverige som socialisationskultur*. Stockholm: Stockholms universitet. Diss.
- Gustafsson, J. (2012). "Mitt hjärta är delat i två länder" i Syssner, J. (red.) *Turisten, resenären, besökaren: om etik, identitet och resande*. Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för [studier av] samhällsutveckling och kultur. 105–136.
- Haldrup, M., & Larsen, J. (2003). "The family gaze", *Tourist Studies*, 3(1), 23–46.
- Hall, S. M. & Holdsworth, C. (2016). "Family practices, holiday and the everyday", *Mobilities*, 11(2), 284-302.
- Halldén, G. (2003). "Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp". *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 8(1–2), 12–23.
- Halldén, G. (2009). "Barnperspektiv: Ett ideologiskt laddat begrepp och oprecist som analytiskt verktyg", *Locus*, 21(3–4), 4–20.
- Harper, D. (2002). "Talking about pictures: a case for photo elicitation", *Visual Studies*, 17(1), 13-26.
- Hay, B. (2017). "Missing voices: Australian children's insights and perceptions of family holidays", *Hospitality and Society*, 7(2), 133-155.
- HCCH (1993). Hague Convention of 23 May 1993 on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption. Tillgänglig: <https://assets.hcch.net/docs/77e12f23-d3dc-4851-8f0b-050f71a16947.pdf>
- Hearst, A. (2012). *Children and the politics of cultural belonging*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Highmore, B. (2002). *Everyday life and cultural theory: an introduction*. London: Routledge.

- Higgins, L. & Hamilton, K. (2014). "Faith, hope and love: doing family through consuming pilgrimage", *Journal of Marketing Management*, 30(15/16), 1577-1596.
- Hilbrecht, M., Shaw, S. M., Delamere, F. M. & Havitz, M. E. (2008). "Experiences, perspectives, and meanings of family vacations for children", *Leisure/Loisir*, 32(2), 541-571.
- Holman, T. B., & Epperson, A. (1984). "Family and leisure: A review of the literature with research recommendations", *Journal of Leisure Research*, 16(4), 277-294.
- Howell, S. (2003). "Kinning: The creation of life trajectories in transnational adoptive families", *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 9(3), 465-484.
- Howell, S. (2004). "The backpackers that come to stay. New challenges to Norwegian transnational adoptive families" i Bowie, F. (red.) *Cross-cultural approaches to adoption*. London: Routledge. 227-241.
- Howell, S. (2006). *The kinning of foreigners: transnational adoption in a global perspective*. New York: Berghahn.
- Howell, S. (2009). "Return journeys and the search for roots: Contradictory values regarding identity" i Marre, D. & Briggs, L. R. (red.) *International Adoption: Global Inequalities and the Circulation of Children*. New York University Press. 256 – 271.
- Huang, W.-J., Ramshaw, G & Norman, W. C. (2016). "Homecoming or tourism? Diaspora tourism experience of second-generation immigrants", *Tourism Geographies*, 18(1), 59-79.
- Hübinette, T. & Tigervall, C. (2008a). Erfarenheter av rasifiering hos adopterade och adoptivföräldrar: Om betydelsen av ett icke-vitt utseende i den svenska vardagen. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 15(3-4), 220-238.
- Hübinette, T. & Tigervall, C. (2008b). *Adoption med förhinder: samtal med adopterade och adoptivföräldrar om vardagsrasism och etnisk identitet*. Tumba: Mångkulturellt centrum.

- Hübinette, T. & Andersson, M. (2012). "Between colourblindness and ethnicisation: Transnational adoptees and race in a Swedish context", *Adoption & Fostering*, 36(3-4), 97-103.
- Irhammar, M. (1997). *Att utforska sitt ursprung. Identitetsformande under adolescensen hos utlandsfödda adopterade. Betydelsen av biologiskt och etniskt ursprung*. Lund; Studentlitteratur. Diss.
- Irhammar, M. & Cederblad, M. (2006). "En longitudinell studie av identitet och psykisk hälsa hos en grupp utlandsfödda adopterade", *Socialvetenskaplig tidskrift*, 13(1), 35–50.
- James, A. (2003). "Understanding childhood from an interdisciplinary perspective: problems and potentials" i Pufall, P. B. & Unsworth, R. P. (red.) *Rethinking childhood* [Elektronisk resurs]. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 25–37.
- James, A. & Prout, A. (1997). *Constructing and reconstructing childhood: contemporary issues in the sociological study of childhood*. 2 uppl. London: Falmer.
- James, A. & Prout, A. (2015). *Constructing and reconstructing childhood: contemporary issues in the sociological study of childhood*. 3 uppl. London: Routledge.
- Jonsson Malm, C. (2011). *Att plantera ett barn: internationella adoptioner och assisterad befruktning i svensk reproduktionspolitik*. Lund: Lunds universitet. Diss.
- Kennedy, B. L. & Thornberg, R. (2018). "Deduction, induction and abduction" i Flick, U. (red.) *The SAGE handbook of qualitative data collection*. Los Angeles: SAGE, 49-64.
- Kennedy-Eden, H. & Gretzel, U. (2016). "Modern vacations – modern families: new meanings and structures of family vacations", *Annals of Leisure Research*, 19(4), 461-478.
- Khayati, K. (2011). "Diaspora" i Syssner, J. (red.) *Perspektiv på turism och resande: begrepp för en kritisk turismanalys*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur, 279-300.

- Kim, E. (2003). "Wedding citizenship and culture: Korean adoptees and global family in Korea", *Social Text*, 21(1), 57–81.
- Kim, E. (2019). "My folder is not a person: Kinship knowledge, biopolitics, and the adoption file" i Bamford, S. C. (red.) *The Cambridge handbook of kinship*. Cambridge: Cambridge University Press, 451–479.
- Kinalotsen (u. å.). *Kinalotsens handbok för en lyckad återresa*, tillgänglig: <https://kinalotsen.se/wp-content/uploads/2019/01/Kinalotsens-handbok-infor-aterresor.pdf>
- King, B. (1994). 'What is ethnic tourism? An Australian perspective', *Tourism Management*, 15(3), 173–186.
- Kirkegaard Larsen, J. (2013). "Family flow: The pleasures of 'being together' in a holiday home", *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 13(3), 153–174.
- Klemm, M. S. (2002). "Tourism and ethnic minorities in Bradford: The invisible segment", *Journal of Travel Research*, 41(1), 85–91.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Kvist Lindholm, S. (2015). *The Paradoxes of Socio-Emotional Programmes in School: Young people's perspectives and public health discourses*. Linköping: Linköpings universitet. Diss.
- Lehto, X. Y., Choi, S., Lin, Y.-C. & MacDermid, S. M. (2009). "Vacation and family functioning", *Annals of Tourism Research*, 36(3), 459–479.
- Lind, J. (2011). "Roots, origins and backgrounds. An analysis of their meanings in the creation of adoptive families in Sweden". *Childhood*, 19(1), 115–128.
- Lind, J. (2012). "'As Swedish as anybody else' or 'Swedish, but also something else'? Discourses on transnational adoptee identities in Sweden", *Adoption and Fostering*, 36(85), 85–96.
- Lind, J. & Lindgren, C. (2012). "Adoptivfamiljen" i Bäck-Wiklund, M. & Johansson, T. (red.). *Nätverksfamiljen*. 2. utg. Stockholm: Natur & Kultur. 239–256.

- Lind, J., Westerling, A., Sparrman, A. & Dannesboe, K. I. (2016). "Introduction: Doing good parenthood" i Sparrman, A., Westerling, A., Lind, J. & Dannesboe, K. I. (red.). *Doing good parenthood: ideals and practices of parental involvement*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 1-16.
- Lindgren, C. & Lind, J. (2009). Resa tillbaka: om adoption, identitet och ursprung. *Historien, barnen och barndomarna: vad är problemet: en vänbok till Bengt Sandin*, 193–214.
- Lindgren, C. (2010). *Internationell adoption i Sverige: politik och praktik från sextiotial till nittiotial*. Stockholm: Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA).
- Lindgren, C. & Zetterqvist Nelson, K. (2014) "Here and now – there and then: Narrative time and space in intercountry adoptees' stories about background, origin and roots", *Qualitative Social Work*, 13(4), 539-554.
- Lindgren, C. (2016). "Time for good parenthood: A study of intercounty adoption assessment" i Sparrman, A., Westerling, A., Lind, J. & Dannesboe, K. I. (red.) *Doing good parenthood: ideals and practices of parental involvement*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 17–27.
- Maharaj, N. (2016). "Using fieldnotes to facilitate critical reflection", *Reflective practice*, 17(2), 114-124.
- Marschall, S. (2012). 'Personal memory tourism' and a wider exploration of the tourism–memory nexus. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 10(4), 321–335.
- Marschall, S. (2014). Tourism and remembrance: The journey into the self and its past, *Journal of Tourism and Cultural Change*, 12(4), 335–348.
- Marschall, S. (2015a). 'Travelling down memory lane': Personal memory as a generator of tourism, *Tourism Geographies*, 17(1), 36–53.
- Marschall, S. (2015b). "'Homesick tourism': Memory, identity and (be)longing", *Current Issues in Tourism*, 18(9), 876–892.
- Marschall, S. (2017). *Tourism and memories of home: Migrants, displaced people, exiles and diasporic communities*. Bristol: Channel View Publications.

- Markusson Winkvist, H. (2005). "Fostran till färgblindhet. Om 'exotiska' adoptivbarn och svenskhetens yta på 1960-talet", *Humanistdagboken*, 18, 193-200.
- Martinell Barfoed, E. (2008). *Berättelser om adoption*. Lund: Lunds universitet. Diss.
- Meth P (2003). "Entries and omissions: Using solicited diaries in geographical research", *Area*, 35(2), 195-205.
- Miller-Loessi, K. och Kilic, Z. (2001). "A unique diaspora? The case of adopted girls from the Peoples Republic of China", *Diaspora*, 10(2), 243-260.
- Myers, K. (2019). "Complicating birth-culture pedagogy at Asian heritage camps for adoptees", *Adoption & Culture*, 7(1), 67-94.
- Morgan, D. H. J. (1996). *Family Connections*. Cambridge: Polity Press.
- Morgan, D. H. J. (2011a). *Rethinking family practices*. Basingstoke: Palgrave: Macmillan.
- Morgan, D. H. J. (2011b). "Locating 'family practices'", *Sociological Research Online*, 16(4), 1-9.
- Myndigheten för Familjerätt och Föräldraskapsstöd (2020). *Föräldraskap genom adoption: Utbildningsmaterial till föräldrautbildningen*, Stockholm.
- Mårtens, Y. (2015). *Vad säger barnen?* Stockholm: Atlas.
- Nanda, D., Hu, C. & Bai, B. (2007). "Exploring family roles in purchasing decisions during vacation planning", *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 20(3-4), 107-125.
- Obrador-Pons, P. (2004). *Tourism as dwelling: an ethnography of the practices, bodies and places of mass tourism in Menorca*, Durham theses, Durham University. Available at Durham E-Theses Online: <http://etheses.dur.ac.uk/1780/>
- Obrador, P. (2012). "The place of the family in tourism research: Domesticity and thick sociality by the pool", *Annals of Tourism Research*, 39(1), 401-420.
- Osanami Törngren, S., Jonsson Malm, C. & Hübinette, T. (2018). "Transracial families, race, and whiteness in Sweden", *Genealogy*, 4(2), 1-16.

- Patton, S. L. (2000). *Birthmarks: Transracial adoption in contemporary America*. New York: New York University Press.
- Poria, Y. & Timothy, D. J. (2014). "Where are the children in tourism research?", *Annals of Tourism Research*, 47, 93–95.
- Powers, J. (2011a). *Going Away to Find Home: A Comparative Study of Heritage/Homeland Tourism*. Department of Sociology, Duke University. Diss.
- Powers, J. (2011b). "Chasing China: Adoption tourism, images of China, and the negotiation of Asian American identity", *Chinese America: History and Perspectives*, 67–74.
- Powers, J. (2011c). "Reimagining the imagined community: Homeland tourism and the role of place", *American Behavioral Scientist*, 55(10), 1362–1378.
- Powers, J. (2017). "Collecting kinship and crafting home: The souveniring of self and other in diaspora homeland tourism" i Marschall, S. (red.) *Tourism and memories of home: Migrants, displaced people, exiles and diasporic communities*. Bristol: Channel View Publications. 132–156.
- Prout, A. (2004). *Future of Childhood: Towards the Interdisciplinary Study of Children* (future of childhood series). Routledge.
- Pylypa, J. (2018). "Talking about culture with internationally adoptive parents: An anthropological perspective", *Adoption Quarterly*, 21(2), 102–119.
- Quiroz, P. (2012). "Cultural tourism in transnational adoption: 'Staged authenticity' and its implications for adopted children", *Journal of Family Issues*, 33(4), 527–555.
- Radic, A. (2019). "Towards an understanding of a child's cruise experience", *Current Issues in Tourism*, 22(2), 237–252.
- Reczek, C. (2014). "Conducting a multi family member interview study", *Family Process*, 53(2), 318–335.
- Reinoso, M., Juffer, F. & Tieman, W. (2013). "Children's and parents' thoughts and feelings about adoption, birth culture identity and discrimination in families with internationally adopted children", *Child and Family Social Work*, 18, 264–274.

- Rhoden, S., Hunter-Jones, P., & Miller, A. (2016). Tourism experiences through the eyes of a child, *Annals of Leisure Research*, 19(4), 424-443.
- Salvo Agoglia, I. & Marre, D. (2020). "Children forever: The search for origins among Chilean adults who were adopted", *Child & Family Social Work*, 25(1), 127-134.
- Schänzel, H. A. (2010). "Whole-family research: towards a methodology in tourism for encompassing generation, gender and group dynamic perspectives", *Tourism Analysis*, 15(5), 555-569.
- Schänzel, H. A. & Smith, K. A. (2011). "The absence of fatherhood: achieving true gender scholarship in family tourism research", *Annals of Leisure Research*, 14(2-3), 143-154.
- Schänzel, H., Yeoman, I. & Backer, E. (red.) (2012). *Family tourism: multidisciplinary perspectives*. Bristol: Channel View.
- Schänzel, H. A. & Smith, K. A. (2014). "The socialization of families away from home: Group dynamics and family functioning on holiday", *Leisure Sciences*, 36(2), 126-143.
- Schänzel, H. A. & Yeoman, I. (2014). "The future of family tourism", *Tourism Recreation Research*, 39(3), 343-360.
- Schänzel, H. A. & Lynch, P. A. (2015). "Family perspectives on social hospitality dimensions while on holiday", *Tourist Studies*, 16(2), 1-18.
- Seligmann, L. J. (2013). *Broken links, enduring ties: American adoption across race, class, and nation*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Shaw, S. M. (2008). "Family leisure and changing ideologies of parenthood", *Sociology Compass*, 2(2), 688-703.
- Shaw, S. M., Havitz, M. E. & Delemere, F. M. (2008). "'I decided to invest in my kids' memories': Family vacations, memories, and the social construction of the family", *Tourism Culture & Communication*, 8(1), 13-26.
- Shaw, S. M. (2010). "Diversity and ideology: Changes in Canadian family life and implications for leisure", *World Leisure Journal*, 52(1), 4-13.
- Shirani, F., Henwood, K & Coltart, C. (2012). "Meeting the challenges of intensive parenting culture: Gender, risk management and the moral parent", *Sociology*, 46(1), 25-40.

- Sjöberg, J. (2013). *I marknadens öga: barn och visuell konsumtion*. Linköping: Linköpings universitet. Diss.
- Small, J. (2008). "The absence of childhood in tourism studies", *Annals of Tourism Research*, 35(3), 772-789.
- Socialstyrelsen (2015). *Föräldraskap genom adoption: utbildningsmaterial till föräldrautbildningen*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Sparman, A. (2005). "Video recording as interaction: Participant observation of children's everyday life", *Qualitative Research in Psychology*, 2(3), 241-255.
- Sparman, A. och Sandin, B (2012). "Situated child consumption: Introduction" i Sandin, B., Sparman, A. & Sjöberg, J. (red.) *Situating child consumption: rethinking values and notions of children, childhood and consumption*. Nordic Academic Press, 9-31.
- Sparman, A. (2014). "Access and gatekeeping in researching children's sexuality: Mess in ethics and methods", *Sexuality & Culture*, 18(2), 291-309.
- Sparman, A, Samuelsson, T, Lindgren, A. & Cardell, D. (2016). "The ontological practices of child culture", *Childhood*, 23(2), 255-271.
- Sparman, A., Westerling, A., Lind, J. & Dannesboe, K. I. (red.) (2016). *Doing good parenthood: ideals and practices of parental involvement*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Spyrou, S. (2011). "The limits of children's voices. From authenticity to critical, reflexive representation", *Childhood*, 18(2), 151-165.
- Spyrou, S. (2016a). "Researching children's silences: Exploring the fullness of voice in childhood research", *Childhood*, 23(1), 7-21.
- Spyrou, S. (2016b). "Troubling children's voices in research" i Esser, F. (red.) *Reconceptualising agency and childhood: new perspectives in childhood studies*. Abingdon, Oxon: Routledge, 105-118.
- Stilling Blichfeldt, B., Pedersen, B., Johansen, A. & Hansen, L. (2010). "Tween tourists: Children and decision-making", *Journal of Tourism Consumption and Practice*, 2(1), 1-24.

- Stilling Blichfeldt, B., Møller Pedersen, B., Johansen, A. & Hansen, L. (2011). "Twins on holidays. In-situ decision-making from children's perspective", *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 11(2), 135-149.
- Therkelsen, A. (2010). "Deciding on family holidays—Role distribution and strategies in use", *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 27(8), 765-779.
- Thomson, P. (red.) (2008). *Doing visual research with children and young people*. London: Routledge.
- Thornton, P.R., Shaw, G. & Williams, A.M. (1997). "Tourist group holiday decision-making and behaviour: the influence of children", *Tourism Management*, 18(5), 287-298.
- Timothy, D.J. (1997). "Tourism and the personal heritage experience". *Annals of Tourism Research*, 24(3), 751-754.
- Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2006). "Heritage tourism in the 21st century: Valued traditions and new perspectives". *Journal of Heritage Tourism*, 1(1), 1-16.
- Timothy, D. J. (2011). *Cultural heritage and tourism: An introduction*. Buffalo: Channel View Publications.
- Timothy, D. J. (2018). "Producing and consuming heritage tourism: Recent trends" i Gmelch, S. (red.) *Tourists and tourism: a reader*. Long Grove, Ill. Waveland Press. 167-178.
- Tieman, W., van der Ende, J. & Verhulst, F. C. (2008). "Young adult international adoptees' search for birth parents". *Journal of Family Psychology*, 22(5), 678-687.
- Vandermause, R. & Fleming, S. (2011). "Philosophical hermeneutic interviewing", *International Journal of Qualitative Methods*, 10(4), 367-277.
- Vestergaard Mikkelsen, M. & Stilling Blichfeldt, B. (2018). "Grand parenting by the pool", *Young Consumers*, 19(2), 127-140.
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. (Reviderad utgåva). Stockholm: Vetenskapsrådet.

- Volkman, T. A. (2005a). "Introduction" i Volkman, T. A. (red.) *Cultures of transnational adoption*. Durham, N.C.: Duke University Press, 1-22.
- Volkman, T. A. (2005b). "Embodying Chinese Culture. Transnational adoption in North America" i Volkman, T. A. (red.) *Cultures of transnational adoption*. Durham, N.C.: Duke University Press, 81-115.
- Wang, K., Chin Ponte, I. & Weber Ollen, E. (2015). "Letting Her Go: Western adoptive families' search and reunion with Chinese birth parents", *Adoption Quarterly*, 18(1), 45-66.
- Wang, K.-C., Hsieh, A. T., Yeh, Yi. C., & Tsai, C. W. (2004). "Who is the decision-maker: The parents or the child in group package tours?", *Tourism Management*, 25(2), 183-194.
- Wherry, F. (2017). "How relational accounting matters", in Bandelj, N., Wherry, F. & Zelizer, V. A. (red.) *Money talks: Explaining how money really works*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 57-72.
- Wilson, S. L & Summerhill-Coleman, L. (2013). "Exploring birth countries: The mental health implications of heritage travel for children/adolescents adopted internationally", *Adoption Quarterly*, 16(3-4), 262-278.
- Wissö, T. (2012). *Småbarnsföräldrars vardagsliv: omsorg, moral och socialt kapital*. Göteborg: Göteborgs universitet, Diss. Tillgänglig på Internet: <http://hdl.handle.net/2077/30178>.
- Wu, K-L., Holmes, K. & Tribe, J. (2010). "'Where do you want to go today?' An analysis of family group decisions to visit museums", *Journal of Marketing Management*, 26(7-8), 706-726.
- Yngvesson, B. (2003). "Going "home" – adoption, loss of bearings and the mythology of roots", *Social Text*, 21(1), 7-27.
- Younes, M. N. & Klein, S. (2014). "The international adoption experience: Do they live happily ever after?", *Adoption Quarterly*, 17(1), 65-83.
- Zelizer, V. (1994). *The social meaning of money*. New York, NY: Basic Books.
- Zelizer, V. (2005). *The purchase of intimacy*. Princeton, NJ.: Princeton University Press.
- Zhang, X. & Pinderhughes, E. E. (2019). "Depth in cultural socialization in families with children adopted from China", *Family Process*, 58(1), 114-128.

Elektroniska källor

<http://adoptionscentrum.se/sv/adopterad/aterresa>, 2020-12-04

<https://adoptionscentrum.se/sv/adopterad/rottersokning/>, 2020-12-04

https://adoptionscentrum.se/sv/om_oss/, 2020-14-04

<https://regeringen.se/pressmeddelanden/2020/01/stod-till-adopterade-som-soker-sitt-ursprung/>, 2020-12-04

<https://scb.se/hitta-statistik/artiklar/2018/allt-fler-adopterar-styvbarn/>, 2020-12-04

<https://lotustravel.se/restyp/adoptionsaterresor/>, 2020-12-04

APPENDIX 1 DELTAGANDE FAMILJER

Fa- mily	Country	Number of mee- tings	Target child name, adoption age/ age during interview	Sibling name, age during adoption of the focus child/ age during inter- view	Parents name mother (M) Father (F)	Number of interviews with chil- dren	Number of interviews with par- ents	Number of interviews with fam- ily	Total
1	South Ko- rea	2 (before/after trip)	Måns 1 year /8 year	Jens 3 year/10 year	Yvonne (M) Hugo (F)	1	3	0	4
2	China	1 (before trip)	Julia 1 year/9 year	No siblings	Diana (M) Adam (F)	1	1	0	2
3	Ethiopia	2 (before/after trip)	Jacob 6 months/7 year	Iris 2,5 year/10 year	Caroline (M)	0	1	2	3
4	China	2 (before/after trip)	Simona 1 year/8 year	Not present	Jill (M) Gunnar (F)	1	1	1	3
5	China	1 (before trip)	Alma 1 year/8 year	No siblings	Helena (M)	0	1	1	2
6	Ethiopia	1 (before trip)	Emil 7 months/6 year	Stella 3 year/9 year	Carina (M) Kent (F)	2	1	0	3
7	China	2 (before/after trip)	Astrid 1 year/6 year	Fredrik 9 year/15 year	Gunilla (M) Göran (F)	0	0	2	2
8	Colombia	1 (before trip)	Mimma 6 months/12 year	Marcus 0 year/7 year	Vendela (M) Tommy (F)	2	1	0	3
9	China	2 (before/after trip)	Filippa 1,5 year/13 year	Not present	Louise (M) Karl (F)	1	1	1	3
10	India	1 (before trip)	Stina 2 year/8 year	No siblings	Elisabeth (M)	0	1	0	1
Total						8	11	7	26

Hämtad från: Gustafsson, J., Lind, J. & Sparrman, A. (2020). "Family memory trips – children's and parents' planning of adoption return trips", *Journal of Heritage Tourism*, 15(5), 554-566, DOI: 10.1080/1743873X.2019.1702666.

APPENDIX 2 INTERVJUGUIDER

Intervjufrågor till barn som planerar/har planerat att resa

Vet du varför jag är här?

Vet du vad jag är intresserad av?

Familj och bakgrund

Skulle du kunna berätta lite om dig själv

(Hur gammal är du? Hur många är ni i din familj, vilken klass går du i, vad gör du på fritiden?)

Skulle du kunna berätta lite om din familj?

Semester

Brukar du och din familj resa ofta?

Tycker du om att resa?

Har du flugit någon gång?

Vad tycker du om semester?

Brukar ni resa alla tillsammans?

Vad brukar vara roligast under resor?

Vad brukar vara tråkigast under resor?

Har du någon favoritresa?

Resa

Nu ska du resa med din familj till XX

Vet du vad ska ni göra där?

Kallar du resan något speciellt?

Vad vet du om XX?

Har du rest dit tidigare?

Har du sett bilder?

Vad tänker du på när du tänker på XX?

Har du saker från XX?

Kan du visa?

Vilka är ni som ska åka med på resan?

Vem var det som ville göra resan?

Var skulle du vilja resa om du fick bestämma?

Har ni pratat mycket om resan hemma?

Kommer du ihåg när ni började prata om att göra en sådan resa?

Vad tycker du om att du ska åka på den här resan?

Hur känns det?

Vad säger dina kompisar?

Aktiviteter och planering

Vet du hur länge ska ni vara bortresta?

Vad ser du mest fram emot när du tänker på resan?

Vet du om ni har tänkt att åka till staden där du föddes?

Kommer du ihåg något från när du bodde där?
Vet du vad ni ska göra där och vem ni ska träffa?
Hur har ni bestämt vad ni ska göra under resan?
Har du fått önska vad ni ska göra?
Vet du vad ni ska äta under resan?
Vad tycker du har varit viktigt när ni har planerat inför den här resan?
Oroar du dig inför något?

Pengar

Ska du ha med dig några pengar under resan?
Vad ska dom räcka till?
Har du sparat pengar till resan?
Hur har du sparat pengar till resan?
Har du tänkt köpa något under resan?
Vad vill du köpa för dina pengar?
Vet du om det är dyrt att åka på en sådan här resa?
Vet du om det är något som du inte får göra för att kunna åka på den här resan?

Avslutningsvis

Nu närmar vi oss slutet, är det någonting som du tycker att jag har glömt att fråga som du trodde att jag skulle fråga om?
Har du kommit att tänka på någonting under tiden vi har pratat som du vill prata mer om?

Intervjufrågor till föräldrar som planerar/har planerat att resa

Familj

Skulle ni kunna berätta lite om er familj

Varifrån kommer barnen, hur gamla var dom när ni hämtade dom?

Hur var resan när ni hämtade barnen?

Har ni några kontakter kvar från den resan?

Har ni kontakt med barnets biologiska föräldrar/fosterföräldrar.

Resa åter

Nu har ni bestämt er för att resa tillbaka till XX, vad kallar ni resan?

Vad skulle ni säga att en återresa är?

Rötter, ursprung, vad betyder det?

Finns det likheter mellan återresor och vanliga semesterresor?

Finns det någon skillnad mellan en återresa och en resa åter till landet?

Vilka ska åka med på resan?

Vem tog initiativ till att göra den här resan?

Har ni pratat mycket om resan hemma?

När började ni prata om resan?

Var det självklart att göra resan?

Varför reser ni till XX?

Varför är det viktigt? För vem är det viktigt?

Kan det finnas några risker med att göra en sådan resa?

Har ni reflekterat runt när man ska åka på resan?

Vad tycker barnen om att ni ska resa?

Vad tror ni är skillnaden mellan att göra en sådan här resa med sin familj som barn och att göra den på egen hand som vuxen?

Vad hoppas ni få ut av er resa?

Planering

Hur har ni hittat information om resan?

Hur har ni planerat resan?

Hur länge har ni planerat resan?

Vilka aktiviteter har ni planerat under er resa?

Har ni bokat alla aktiviteter på förhand?

Hur har ni bestämt vilka aktiviteter som ni ska delta i?

Vem har fått bestämma?

Har ni funderat på att besöka staden som barnet föddes i?

Vad ska ni göra där?

Varför?

Ska ni träffa fosterföräldrar eller biologiska föräldrar? Hur länge ska ni vara bortresta?

Ska ni resa på egen hand?

Ska ni resa med guide?

Har ni tagit hjälp av något reseföretag eller någon organisation?

Hur valde ni reseföretag?

Vad var viktigt?

Vilka saker har varit viktiga i er planering?

Pengar

Hur har ni köpt er resa (själva resan och upplevelser, paket, bokat enskilt, bokat själv, bokat via företag)?

Hur mycket kostar resan?

Hur har ni finansierat resan?

Hur länge har ni sparat för att kunna resa?

Vad har ni för inkomst tillsammans? Hur mycket får ni ut ungefär varje månad efter skatt?

Avslutningsvis

Nu närmar vi oss slutet, är det någonting som ni tycker att jag har glömt att fråga som ni trodde att jag skulle fråga om?

Skulle vi kunna talas vid när ni kommit hem från resan?

Har ni tänkt dokumentera resan på något sätt?

Finns det någon möjlighet att ta del av resan på något sätt?

Frågor till familjemedlemmar som varit på resa

Resa åter

Hur var resan?

Vad gjorde du?

Kan du berätta lite om resan

Fick du ut det du hoppats på?

Vad?

Träffade du någon?

Hur var det?

Vill du åka igen?

Har du dokumenterat resan på något sätt? Får jag se?

Genomförande

Gjorde du det du planerat att du skulle göra under resan?

Fungerade allting som det skulle?

Var det något som inte gick som planerat

Pengar

Hur mycket kostade resan? Köpte du någonting under resan?

Avslutningsvis

Nu närmar vi oss slutet, är det någonting som ni tycker att jag har glömt att fråga som ni trodde att jag skulle fråga om?

Artiklar

De till denna avhandling tillhörande artiklarna har tagits bort av upphovsrättsliga skäl. För mer information gå till:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-171899>

Internationellt adopterade uppmuntras att göra återresor till sina födelseländer bland annat för att utveckla stolthet över sitt ursprung. Tidigare var det vanligt att göra en adoptionsåterresa som ung vuxen men idag har det blivit vanligare att resa tillbaka som liten och tillsammans med sin familj. Det har implikationer både för vad som vägs in i en familjs beslut att göra en återresa och för planeringen av resans innehåll. I avhandlingen *Adoptivfamiljers återresor till barnens födelseländer* undersöker Johanna Gustafsson hur barn och föräldrar i svenska adoptivfamiljer resonerar kring adoptionsåterresor. Avhandlingen visar att adoptionsåterresorna, trots att de motiveras av barnets ursprung, är ett familjeprojekt. Ett familjeprojekt som bland annat syftar till att skapa nya, gemensamma minnen av barnets födelseland. Avhandlingen visar dessutom att beslutet att göra en adoptionsåterresa handlar om att föräldrarna strävar efter att leva upp till och göra ett gott adoptivföräldraskap. Föräldrarna i studien balanserar sin ambition att låta barnet ta initiativet till resan och sitt eget ansvar för barnets välmående både i nuet och framtiden. Barnen i avhandlingen kan inte alltid svara på varför de ska göra en återresa men har trots det ofta många tankar om resans innehåll och eventuella risker. Det är en uttalad ambition för avhandlingen att synliggöra både barns och föräldrars resonemang kring adoptionsåterresor. Avhandlingen kombinerar därför teorier om barn och barndom med teorier om familjepraktiker, det goda föräldraskapet, ursprungsresor och familjesemester.

FACULTY OF ARTS AND SCIENCES

Linköping Studies in Arts and Sciences No. 798, 2021
TEMA - Department of Thematic Studies, Child Studies

Linköping University
SE-581 83 Linköping, Sweden

www.liu.se